shrImadbhAgavataM - pa nchamaskandhaH

શ્રીમદ્ભાગવતં - પઞ્ચમસ્કન્ધઃ

Document Information

Text title : shrImadbhAgavatam - 05 - panchamaskandhaH

File name : bhagpur-05.itx

Category : purana, shrimadbhagavatam, vyAsa, krishna

Location : doc_purana

Proofread by : PSA Easwaran

Latest update : July 4, 2021

Send corrections to : Sanskrit@cheerful.com

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

July 4, 2021

sanskritdocuments.org

shrImadbhAgavataM - pa nchamaskandhaH

શ્રીમદ્ભાગવતં - પઞ્ચમસ્કન્ધઃ

શ્રીમદ્ભાગવતં - પઞ્ચમસ્કન્ધઃ

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ પઞ્ચમસ્કન્ધઃ ॥

॥ પ્રથમોઽધ્યાયઃ - ૧ ॥

રાજોવાચ
પ્રિયવ્રતો ભાગવત આત્મારામઃ કથં મુને ।
ગૃહેઽરમત યન્મૂલઃ કર્મબન્ધઃ પરાભવઃ ॥ ૧॥

ન નૂનં મુક્તસઙ્ગાનાં તાદૃશાનાં દ્વિજર્ષભ ।
ગૃહેષ્વભિનિવેશોઽયં પુંસાં ભવિતુમર્હતિ ॥ ૨॥

મહતાં ખલુ વિપ્રર્ષે ઉત્તમશ્લોકપાદયોઃ ।
છાયાનિર્વૃતચિત્તાનાં ન કુટુમ્બે સ્પૃહા મતિઃ ॥ ૩॥

સંશયોઽયં મહાન્ બ્રહ્મન્ દારાગારસુતાદિષુ ।
સક્તસ્ય યત્સિદ્ધિરભૂત્કૃષ્ણે ચ મતિરચ્યુતા ॥ ૪॥

શ્રીશુક ઉવાચ
બાઢમુક્તં ભગવત ઉત્તમશ્લોકસ્ય શ્રીમચ્ચરણારવિન્દ-
મકરન્દરસ આવેશિતચેતસો ભાગવત પરમહંસ-
દયિતકથાં કિઞ્ચિદન્તરાયવિહતાં સ્વાં શિવતમાં
પદવીં ન પ્રાયેણ હિન્વન્તિ ॥ ૫॥

યર્હિ વાવ હ રાજન્ સ રાજપુત્રઃ પ્રિયવ્રતઃ
પરમભાગવતો નારદસ્ય ચરણોપસેવયાઞ્જસાવગત-
પરમાર્થસતત્ત્વો બ્રહ્મસત્રેણ દીક્ષિષ્યમાણોઽવનિતલ-
પરિપાલનાયામ્નાતપ્રવરગુણગણૈકાન્તભાજનતયા

સ્વપિત્રોપામન્ત્રિતો ભગવતિ વાસુદેવ એવાવ્યવધાન-
સમાધિયોગેન સમાવેશિતસકલકારકક્રિયાકલાપો
નૈવાભ્યનન્દદ્યદ્યપિ તદપ્રત્યામ્નાતવ્યં તદધિકરણ
આત્મનોઽન્યસ્માદસતોઽપિ પરાભવમન્વીક્ષમાણઃ ॥ ૬॥

અથ હ ભગવાનાદિદેવ એતસ્ય ગુણવિસર્ગસ્ય
પરિબૃંહણાનુધ્યાનવ્યવસિતસકલજગદભિપ્રાય
આત્મયોનિરખિલનિગમનિજગણપરિવેષ્ટિતઃ
સ્વભવનાદવતતાર ॥ ૭॥

સ તત્ર તત્ર ગગનતલ ઉડુપતિરિવ વિમાનાવલિભિ-
રનુપથમમરપરિવૃઢૈરભિપૂજ્યમાનઃ પથિ પથિ ચ
વરૂથશઃ સિદ્ધગન્ધર્વસાધ્યચારણમુનિગણૈરુપગીયમાનો
ગન્ધમાદનદ્રોણીમવભાસયન્નુપસસર્પ ॥ ૮॥

તત્ર હ વા એનં દેવર્ષિર્હંસયાનેન પિતરં ભગવન્તં
હિરણ્યગર્ભમુપલભમાનઃ સહસૈવોત્થાયાર્હણેન સહ
પિતાપુત્રાભ્યામવહિતાઞ્જલિરુપતસ્થે ॥ ૯॥

ભગવાનપિ ભારત તદુપનીતાર્હણઃ સૂક્તવાકેનાતિતરા-
મુદિતગુણગણાવતારસુજયઃ પ્રિયવ્રતમાદિપુરુષસ્તં
સદયહાસાવલોક ઇતિ હોવાચ ॥ ૧૦॥

શ્રીભગવાનુવાચ
નિબોધ તાતેદમૃતં બ્રવીમિ
માસૂયિતું દેવમર્હસ્યપ્રમેયમ્ ।
વયં ભવસ્તે તત એષ મહર્ષિ-
ર્વહામ સર્વે વિવશા યસ્ય દિષ્ટમ્ ॥ ૧૧॥

ન તસ્ય કશ્ચિત્તપસા વિદ્યયા વા
ન યોગવીર્યેણ મનીષયા વા ।
નૈવાર્થધર્મૈઃ પરતઃ સ્વતો વા
કૃતં વિહન્તું તનુભૃદ્વિભૂયાત્ ॥ ૧૨॥

ભવાય નાશાય ચ કર્મ કર્તું
શોકાય મોહાય સદા ભયાય ।
સુખાય દુઃખાય ચ દેહયોગ-

મવ્યક્તદિષ્ટં જનતાઙ્ગ ધત્તે ॥ ૧૩॥

યદ્વાચિ તન્ત્યાં ગુણકર્મદામભિઃ
સુદુસ્તરૈર્વત્સ વયં સુયોજિતાઃ ।
સર્વે વહામો બલિમીશ્વરાય
પ્રોતા નસીવ દ્વિપદે ચતુષ્પદઃ ॥ ૧૪॥

ઈશાભિસૃષ્ટં હ્યવરુન્ધ્મહેઽઙ્ગ
દુઃખં સુખં વા ગુણકર્મસઙ્ગાત્ ।
આસ્થાય તત્તદ્યદયુઙ્ક્ત નાથ-
શ્ચક્ષુષ્મતાન્ધા ઇવ નીયમાનાઃ ॥ ૧૫॥

મુક્તોઽપિ તાવદ્બિભૃયાત્સ્વદેહ-
મારબ્ધમશ્નન્નભિમાનશૂન્યઃ ।
યથાનુભૂતં પ્રતિયાતનિદ્રઃ
કિં ત્વન્યદેહાય ગુણાન્ન વૃઙ્ક્તે ॥ ૧૬॥

ભયં પ્રમત્તસ્ય વનેષ્વપિ સ્યા-
દ્યતઃ સ આસ્તે સહ ષટ્સપત્નઃ ।
જિતેન્દ્રિયસ્યાત્મરતેર્બુધસ્ય
ગૃહાશ્રમઃ કિં નુ કરોત્યવદ્યમ્ ॥ ૧૭॥

યઃ ષટ્સપત્નાન્ વિજિગીષમાણો
ગૃહેષુ નિર્વિશ્ય યતેત પૂર્વમ્ ।
અત્યેતિ દુર્ગાશ્રિત ઊર્જિતારીન્
ક્ષીણેષુ કામં વિચરેદ્વિપશ્ચિત્ ॥ ૧૮॥

ત્વં ત્વબ્જનાભાઙ્ઘ્રિસરોજકોશ-
દુર્ગાશ્રિતો નિર્જિતષટ્સપત્નઃ ।
ભુઙ્ક્ષ્વેહ ભોગાન્ પુરુષાતિદિષ્ટાન્
વિમુક્તસઙ્ગઃ પ્રકૃતિં ભજસ્વ ॥ ૧૯॥

શ્રીશુક ઉવાચ
ઇતિ સમભિહિતો મહાભાગવતો ભગવતસ્ત્રિભુવનગુરો-
રનુશાસનમાત્મનો લઘુતયાવનતશિરોધરો બાઢમિતિ
સબહુમાનમુવાહ ॥ ૨૦॥

ભગવાનપિ મનુના યથાવદુપકલ્પિતાપચિતિઃ
પ્રિયવ્રતનારદયોરવિષમમભિસમીક્ષમાણયોરાત્મ-
સમવસ્થાનમવાઙ્મનસં ક્ષયમવ્યવહૃતં પ્રવર્તયન્નગમત્ ॥ ૨૧॥

મનુરપિ પરેણૈવં પ્રતિસન્ધિતમનોરથઃ સુરર્ષિવરાનુમતેના-
ત્મજમખિલધરામણ્ડલસ્થિતિગુપ્તય આસ્થાપ્ય સ્વયમતિ-
વિષમવિષયવિષજલાશયાશાયા ઉપરરામ ॥ ૨૨॥

ઇતિ હ વાવ સ જગતીપતિરીશ્વરેચ્છયાધિનિવેશિત-
કર્માધિકારોઽખિલજગદ્બન્ધધ્વંસનપરાનુભાવસ્ય
ભગવત આદિપુરુષસ્યાઙ્ઘ્રિયુગલાનવરતધ્યાનાનુભાવેન
પરિરન્ધિતકષાયાશયોઽવદાતોઽપિ માનવર્ધનો
મહતાં મહીતલમનુશશાસ ॥ ૨૩॥

અથ ચ દુહિતરં પ્રજાપતેર્વિશ્વકર્મણ ઉપયેમે બર્હિષ્મતીં
નામ તસ્યામુ હ વાવ આત્મજાનાત્મસમાનશીલગુણકર્મ-
રૂપવીર્યોદારાન્ દશ ભાવયામ્બભૂવ કન્યાં ચ યવીયસી-
મૂર્જસ્વતીં નામ ॥ ૨૪॥

આગ્નીધ્રેધ્મજિહ્વયજ્ઞબાહુમહાવીરહિરણ્યરેતોઘૃતપૃષ્ઠ-
સવનમેધાતિથિવીતિહોત્રકવય ઇતિ સર્વ એવાગ્નિનામાનઃ ॥ ૨૫॥

એતેષાં કવિર્મહાવીરઃ સવન ઇતિ ત્રય આસન્નૂર્ધ્વરેતસસ્ત
આત્મવિદ્યાયામર્ભભાવાદારભ્ય કૃતપરિચયાઃ પારમહંસ્ય-
મેવાશ્રમમભજન્ ॥ ૨૬॥

તસ્મિન્નુ હ વા ઉપશમશીલાઃ પરમર્ષયઃ સકલજીવ-
નિકાયાવાસસ્ય ભગવતો વાસુદેવસ્ય ભીતાનાં શરણભૂતસ્ય
શ્રીમચ્ચરણારવિન્દાવિરતસ્મરણાવિગલિતપરમભક્તિયોગા-
નુભાવેન પરિભાવિતાન્તર્હૃદયાધિગતે ભગવતિ સર્વેષાં ભૂતાના-
માત્મભૂતે પ્રત્યગાત્મન્યેવાત્મનસ્તાદાત્મ્યમવિશેષેણ સમીયુઃ ॥ ૨૭॥

અન્યસ્યામપિ જાયાયાં ત્રયઃ પુત્રા આસન્નુત્તમસ્તામસો
રૈવત ઇતિ મન્વન્તરાધિપતયઃ ॥ ૨૮॥

એવમુપશમાયનેષુ સ્વતનયેષ્વથ જગતીપતિર્જગતી-
મર્બુદાન્યેકાદશપરિવત્સરાણામવ્યાહતાખિલપુરુષકાર-

સારસમ્ભૃતદોર્દણ્ડયુગલાપીડિતમૌર્વીગુણસ્તનિત-
વિરમિતધર્મપ્રતિપક્ષો બર્હિષ્મત્યાશ્ચાનુદિનમેધમાનપ્રમોદ-
પ્રસરણયૌષિણ્યવ્રીડાપ્રમુષિતહાસાવલોકરુચિરક્ષ્વેલ્યાદિભિઃ
પરાભૂયમાનવિવેક ઇવાનવબુધ્યમાન ઇવ મહામના બુભુજે ॥ ૨૯॥

યાવદવભાસયતિ સુરગિરિમનુપરિક્રામન્ ભગવાનાદિત્યો
વસુધાતલમર્ધેનૈવ પ્રતપત્યર્ધેનાવચ્છાદયતિ તદા હિ
ભગવદુપાસનોપચિતાતિપુરુષપ્રભાવસ્તદનભિનન્દન્
સમજવેન રથેન જ્યોતિર્મયેન રજનીમપિ દિનં કરિષ્યામીતિ
સપ્તકૃત્વસ્તરણિમનુપર્યક્રામદ્દ્વિતીય ઇવ પતઙ્ગઃ ॥ ૩૦॥

યે વા ઉ હ તદ્રથચરણનેમિકૃતપરિખાતાસ્તે સપ્તસિન્ધવ
આસન્ યત એવ કૃતાઃ સપ્ત ભુવો દ્વીપાઃ ॥ ૩૧॥

જમ્બૂપ્લક્ષશાલ્મલિકુશક્રૌઞ્ચશાકપુષ્કરસંજ્ઞાસ્તેષાં પરિમાણં
પૂર્વસ્માત્પૂર્વસ્માદુત્તર ઉત્તરો યથાસઙ્ખ્યં દ્વિગુણમાનેન બહિઃ
સમન્તત ઉપક્લૃપ્તાઃ ॥ ૩૨॥

ક્ષારોદેક્ષુરસોદસુરોદઘૃતોદક્ષીરોદદધિમણ્ડોદશુદ્ધોદાઃ
સપ્તજલધયઃ સપ્તદ્વીપપરિખા ઇવાભ્યન્તરદ્વીપસમાના
એકૈકશ્યેન યથાનુપૂર્વં સપ્તસ્વપિ બહિર્દ્વીપેષુ પૃથક્પરિત
ઉપકલ્પિતાસ્તેષુ જમ્બ્વાદિષુ બર્હિષ્મતીપતિરનુવ્રતા-
નાત્મજાનાગ્નીધ્રેધ્મજિહ્વયજ્ઞબાહુહિરણ્યરેતોઘૃતપૃષ્ઠ-
મેધાતિથિવીતિહોત્રસંજ્ઞાન્ યથાસઙ્ખ્યેનૈકૈકસ્મિ-
ન્નેકમેવાધિપતિં વિદધે ॥ ૩૩॥

દુહિતરં ચોર્જસ્વતીં નામોશનસે પ્રાયચ્છદ્યસ્યામાસી-
દ્દેવયાની નામ કાવ્યસુતા ॥ ૩૪॥

નૈવંવિધઃ પુરુષકાર ઉરુક્રમસ્ય
પુંસાં તદઙ્ઘ્રિરજસા જિતષડ્ગુણાનામ્ ।
ચિત્રં વિદૂરવિગતઃ સકૃદાદદીત
યન્નામધેયમધુના સ જહાતિ બન્ધમ્ ॥ ૩૪॥

સ એવમપરિમિતબલપરાક્રમ એકદા તુ દેવર્ષિચરણા-
નુશયનાનુપતિતગુણવિસર્ગસંસર્ગેણાનિર્વૃતમિવાત્માનં
મન્યમાન આત્મનિર્વેદ ઇદમાહ ॥ ૩૫॥

અહો અસાધ્વનુષ્ઠિતં યદભિનિવેશિતોઽહમિન્દ્રિયૈરવિદ્યા-
રચિતવિષમવિષયાન્ધકૂપે તદલમલમમુષ્યા વનિતાયા
વિનોદમૃગં માં ધિગ્ધિગિતિ ગર્હયાઞ્ચકાર ॥ ૩૬॥

પરદેવતાપ્રસાદાધિગતાત્મપ્રત્યવમર્શેનાનુપ્રવૃત્તેભ્યઃ પુત્રેભ્ય
ઇમાં યથાદાયં વિભજ્ય ભુક્તભોગાં ચ મહિષીં મૃતકમિવ
સહ મહાવિભૂતિમપહાય સ્વયં નિહિતનિર્વેદો હૃદિ ગૃહીત-
હરિવિહારાનુભાવો ભગવતો નારદસ્ય પદવીં પુનરેવાનુસસાર ॥ ૩૭॥

તસ્ય હ વા એતે શ્લોકાઃ
પ્રિયવ્રતકૃતં કર્મ કો નુ કુર્યાદ્વિનેશ્વરમ્ ।
યો નેમિનિમ્નૈરકરોચ્છાયાં ઘ્નન્ સપ્તવારિધીન્ ॥ ૩૮॥

ભૂસંસ્થાનં કૃતં યેન સરિદ્ગિરિવનાદિભિઃ ।
સીમા ચ ભૂતનિર્વૃત્યૈ દ્વીપે દ્વીપે વિભાગશઃ ॥ ૩૯॥

ભૌમં દિવ્યં માનુષં ચ મહિત્વં કર્મયોગજમ્ ।
યશ્ચક્રે નિરયૌપમ્યં પુરુષાનુજનપ્રિયઃ ॥ ૪૦॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે પ્રિયવ્રતવિજયે પ્રથમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ દ્વિતીયોઽધ્યયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
એવં પિતરિ સમ્પ્રવૃત્તે તદનુશાસને વર્તમાન આગ્નીધ્રો
જમ્બૂદ્વીપૌકસઃ પ્રજા ઔરસવદ્ધર્માવેક્ષમાણઃ
પર્યગોપાયત્ ॥ ૧॥

સ ચ કદાચિત્પિતૃલોકકામઃ સુરવરવનિતાક્રીડાચલદ્રોણ્યાં
ભગવન્તં વિશ્વસૃજાં પતિમાભૃતપરિચર્યોપકરણ આત્મૈકાગ્ર્યેણ
તપસ્વ્યારાધયામ્બભૂવ ॥ ૨॥

તદુપલભ્ય ભગવાનાદિપુરુષઃ સદસિ ગાયન્તીં પૂર્વચિત્તિં
નામાપ્સરસમભિયાપયામાસ ॥ ૩॥

સા ચ તદાશ્રમોપવનમતિરમણીયં વિવિધનિબિડવિટપિ-
વિટપનિકરસંશ્લિષ્ટપુરટલતારૂઢસ્થલવિહઙ્ગમમિથુનૈઃ
પ્રોચ્યમાનશ્રુતિભિઃ પ્રતિબોધ્યમાનસલિલકુક્કુટકારણ્ડવ-
કલહંસાદિભિર્વિચિત્રમુપકૂજિતામલજલાશયકમલાકર-
મુપબભ્રામ ॥ ૪॥

તસ્યાઃ સુલલિતગમનપદવિન્યાસગતિવિલાસાયાશ્ચાનુપદં
ખણખણાયમાનરુચિરચરણાભરણસ્વનમુપાકર્ણ્ય
નરદેવકુમારઃ સમાધિયોગેનામીલિતનયનનલિનમુકુલ-
યુગલમીષદ્વિકચય્ય વ્યચષ્ટ ॥ ૫॥

તામેવાવિદૂરે મધુકરીમિવ સુમનસ ઉપજિઘ્રન્તીં
દિવિજમનુજમનોનયનાહ્લાદદુઘૈર્ગતિવિહારવ્રીડા-
વિનયાવલોકસુસ્વરાક્ષરાવયવૈર્મનસિ નૃણાં કુસુમાયુધસ્ય
વિદધતીં વિવરં નિજમુખવિગલિતામૃતાસવસહાસ-
ભાષણામોદમદાન્ધમધુકરનિકરોપરોધેન દ્રુતપદવિન્યાસેન
વલ્ગુસ્પન્દનસ્તનકલશકબરભારરશનાં દેવીં તદવલોકનેન
વિવૃતાવસરસ્ય ભગવતો મકરધ્વજસ્ય વશમુપનીતો
જડવદિતિ હોવાચ ॥ ૬॥

કા ત્વં ચિકીર્ષસિ ચ કિં મુનિવર્ય શૈલે
માયાસિ કાપિ ભગવત્પરદેવતાયાઃ ।
વિજ્યે બિભર્ષિ ધનુષી સુહૃદાત્મનોઽર્થે
કિં વા મૃગાન્ મૃગયસે વિપિને પ્રમત્તાન્ ॥ ૭॥

બાણાવિમૌ ભગવતઃ શતપત્રપત્રૌ
શાન્તાવપુઙ્ખરુચિરાવતિતિગ્મદન્તૌ ।
કસ્મૈ યુયુઙ્ક્ષસિ વને વિચરન્ ન વિદ્મઃ
ક્ષેમાય નો જડધિયાં તવ વિક્રમોઽસ્તુ ॥ ૮॥

શિષ્યા ઇમે ભગવતઃ પરિતઃ પઠન્તિ
ગાયન્તિ સામ સરહસ્યમજસ્રમીશમ્ ।

યુષ્મચ્છિખાવિલુલિતાઃ સુમનોઽભિવૃષ્ટીઃ
સર્વે ભજન્ત્યૃષિગણા ઇવ વેદશાખાઃ ॥ ૯॥

વાચં પરં ચરણપઞ્જરતિત્તિરીણાં
બ્રહ્મન્નરૂપમુખરાં શ‍ૃણવામ તુભ્યમ્ ।
લબ્ધા કદમ્બરુચિરઙ્કવિટઙ્કબિમ્બે
યસ્યામલાતપરિધિઃ ક્વ ચ વલ્કલં તે ॥ ૧૦॥

કિં સમ્ભૃતં રુચિરયોર્દ્વિજ શ‍ૃઙ્ગયોસ્તે
મધ્યે કૃશો વહસિ યત્ર દૃશિઃ શ્રિતા મે ।
પઙ્કોઽરુણઃ સુરભિરાત્મવિષાણ ઈદૃગ્
યેનાશ્રમં સુભગ મે સુરભીકરોષિ ॥ ૧૧॥

લોકં પ્રદર્શય સુહૃત્તમ તાવકં મે
યત્રત્ય ઇત્થમુરસાવયવાવપૂર્વૌ ।
અસ્મદ્વિધસ્ય મન ઉન્નયનૌ બિભર્તિ
બહ્વદ્ભુતં સરસરાસસુધાદિવક્ત્રે ॥ ૧૨॥

કા વાઽઽત્મવૃત્તિરદનાદ્ધવિરઙ્ગ વાતિ
વિષ્ણોઃ કલાસ્યનિમિષોન્મકરૌ ચ કર્ણૌ ।
ઉદ્વિગ્નમીનયુગલં દ્વિજપઙ્ક્તિશોચિ-
રાસન્નભૃઙ્ગનિકરં સર ઉન્મુખં તે ॥ ૧૩॥

યોઽસૌ ત્વયા કરસરોજહતઃ પતઙ્ગો
દિક્ષુ ભ્રમન્ ભ્રમત એજયતેઽક્ષિણી મે
મુક્તં ન તે સ્મરસિ વક્રજટાવરૂથં
કષ્ટોઽનિલો હરતિ લમ્પટ એષ નીવીમ્ ॥ ૧૪॥

રૂપં તપોધન તપશ્ચરતાં તપોઘ્નં
હ્યેતત્તુ કેન તપસા ભવતોપલબ્ધમ્ ।
ચર્તું તપોઽર્હસિ મયા સહ મિત્ર મહ્યં
કિં વા પ્રસીદતિ સ વૈ ભવભાવનો મે ॥ ૧૫॥

ન ત્વાં ત્યજામિ દયિતં દ્વિજદેવદત્તં
યસ્મિન્ મનો દૃગપિ નો ન વિયાતિ લગ્નમ્ ।
માં ચારુશ‍ૃઙ્ગ્યર્હસિ નેતુમનુવ્રતં તે
ચિત્તં યતઃ પ્રતિસરન્તુ શિવાઃ સચિવ્યઃ ॥ ૧૬॥

શ્રીશુક ઉવાચ
ઇતિ લલનાનુનયાતિવિશારદો ગ્રામ્યવૈદગ્ધ્યયા
પરિભાષયા તાં વિબુધવધૂં વિબુધમતિરધિસભા-
જયામાસ ॥ ૧૭॥

સા ચ તતસ્તસ્ય વીરયૂથપતેર્બુદ્ધિશીલરૂપવયઃ-
શ્રિયૌદાર્યેણ પરાક્ષિપ્તમનાસ્તેન સહાયુતાયુત-
પરિવત્સરોપલક્ષણં કાલં જમ્બૂદ્વીપપતિના
ભૌમસ્વર્ગભોગાન્ બુભુજે ॥ ૧૮॥

તસ્યામુ હ વા આત્મજાન્ સ રાજવર આગ્નીધ્રો
નાભિકિમ્પુરુષહરિવર્ષેલાવૃતરમ્યકહિરણ્મયકુરુભદ્રાશ્વ-
કેતુમાલસંજ્ઞાન્ નવ પુત્રાનજનયત્ ॥ ૧૯॥

સા સૂત્વાથ સુતાન્ નવાનુવત્સરં ગૃહ એવાપહાય
પૂર્વચિત્તિર્ભૂય એવાજં દેવમુપતસ્થે ॥ ૨૦॥

આગ્નીધ્રસુતાસ્તે માતુરનુગ્રહાદૌત્પત્તિકેનૈવ
સંહનનબલોપેતાઃ પિત્રા વિભક્તા આત્મતુલ્યનામાનિ
યથાભાગં જમ્બૂદ્વીપવર્ષાણિ બુભુજુઃ ॥ ૨૧॥

આગ્નીધ્રો રાજાતૃપ્તઃ કામાનામપ્સરસમેવાનુદિન-
મધિમન્યમાનસ્તસ્યાઃ સલોકતાં શ્રુતિભિરવારુન્ધ
યત્ર પિતરો માદયન્તે ॥ ૨૨॥

સમ્પરેતે પિતરિ નવ ભ્રાતરો મેરુદુહિતૃર્મેરુદેવીં પ્રતિરૂપા-
મુગ્રદંષ્ટ્રીં લતાં રમ્યાં શ્યામાં નારીં ભદ્રાં દેવવીતિમિતિ સંજ્ઞા
નવોદવહન્ ॥ ૨૩॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે આગ્નીધ્રવર્ણનં નામ દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ ॥ ૨॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ તૃતીયોऽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
નાભિરપત્યકામોऽપ્રજયા મેરુદેવ્યા ભગવન્તં
યજ્ઞપુરુષમવહિતાત્માયજત ॥ ૧॥

તસ્ય હ વાવ શ્રદ્ધયા વિશુદ્ધભાવેન યજતઃ પ્રવર્ગ્યેષુ
પ્રચરત્સુ દ્રવ્યદેશકાલમન્ત્રર્ત્વિગ્દક્ષિણાવિધાનયોગો-
પપત્ત્યા દુરધિગમોऽપિ ભગવાન્ ભાગવતવાત્સલ્યતયા
સુપ્રતીક આત્માનમપરાજિતં નિજજનાભિપ્રેતાર્થ-
વિધિત્સયા ગૃહીતહૃદયો હૃદયઙ્ગમં મનોનયનાનન્દના-
વયવાભિરામમાવિશ્ચકાર ॥ ૨॥

અથ હ તમાવિષ્કૃતભુજયુગલદ્વયં હિરણ્મયં પુરુષવિશેષં
કપિશકૌશેયામ્બરધરમુરસિ વિલસચ્છ્રીવત્સલલામં
દરવરવનરુહવનમાલાચ્છૂર્યમૃતમણિગદાદિભિરુપલક્ષિતં
સ્ફુટકિરણપ્રવરમુકુટકુણ્ડલકટકકટિસૂત્રહારકેયૂર-
નૂપુરાદ્યઙ્ગભૂષણવિભૂષિતમૃત્વિક્સદસ્યગૃહપતયોऽધના
ઇવોત્તમધનમુપલભ્ય સબહુમાનમર્હણેનાવનતશીર્ષાણ
ઉપતસ્થુઃ ॥ ૩॥

ઋત્વિજ ઊચુઃ
અર્હસિ મુહુરર્હત્તમાર્હણમસ્માકમનુપથાનાં નમો નમ
ઇત્યેતાવત્સદુપશિક્ષિતં કોऽર્હતિ પુમાન્ પ્રકૃતિગુણ-
વ્યતિકરમતિરનીશ ઈશ્વરસ્ય પરસ્ય પ્રકૃતિપુરુષયો-
ર્વાક્તનાભિર્નામરૂપાકૃતિભી રૂપનિરૂપણમ્ ॥ ૪॥

સકલજનનિકાયવૃજિનનિરસનશિવતમપ્રવર-
ગુણગણૈકદેશકથનાદૃતે ॥ ૫॥

પરિજનાનુરાગવિરચિતશબલસંશબ્દસલિલસિત-
કિસલયતુલસિકાદૂર્વાઙ્કુરૈરપિ સમ્ભૃતયા સપર્યયા
કિલ પરમ પરિતુષ્યસિ ॥ ૬॥

અથાનયાપિ ન ભવત ઇજ્યયોરુભારભરયા સમુચિત-
મર્થમિહોપલભામહે ॥ ૭॥

આત્મન એવાનુસવનમઞ્જસાવ્યતિરેકેણ બોભૂયમા-
નાશેષપુરુષાર્થસ્વરૂપસ્ય કિન્તુ નાથાશિષ
આશાસાનાનામેતદભિસંરાધનમાત્રં ભવિતુમર્હતિ ॥ ૮॥

તદ્યથા બાલિશાનાં સ્વયમાત્મનઃ શ્રેયઃ પર-મવિદુષાં
પરમ પરમપુરુષ પ્રકર્ષકરુણયા સ્વમહિમાનં
ચાપવર્ગાખ્યમુપકલ્પયિષ્યન્ સ્વયં નાપચિત
એવેતરવદિહોપલક્ષિતઃ ॥ ૯॥

અથાયમેવ વરો હ્યર્હત્તમ યર્હિ બર્હિષિ રાજર્ષેર્વરદર્ષભો
ભવાન્ નિજપુરુષેક્ષણવિષય આસીત્ ॥ ૧૦॥

અસઙ્ગનિશિતજ્ઞાનાનલવિધૂતાશેષમલાનાં
ભવત્સ્વભાવાનામાત્મારામાણાં મુનીનામનવરત-
પરિગુણિતગુણગણપરમમઙ્ગલાયનગુણગણ
કથનોઽસિ ॥ ૧૧॥

અથ કથઞ્ચિત્સ્ખલનક્ષુત્પતનજૃમ્ભણદુરવસ્થાનાદિષુ
વિવશાનાં નઃ સ્મરણાય જ્વરમરણદશાયામપિ સકલ-
કશ્મલનિરસનાનિ તવ ગુણકૃતનામધેયાનિ
વચનગોચરાણિ ભવન્તુ ॥ ૧૨॥

કિઞ્ચાયં રાજર્ષિરપત્યકામઃ પ્રજાં ભવાદૃશીમાશાસાન
ઈશ્વરમાશિષાં સ્વર્ગાપવર્ગયોરપિ ભવન્તમુપધાવતિ
પ્રજાયામર્થપ્રત્યયો ધનદમિવાધનઃ ફલીકરણમ્ ॥ ૧૩॥

કો વા ઇહ તેઽપરાજિતોઽપરાજિતયા માયયા-
નવસિતપદવ્યાનાવૃતમતિર્વિષયવિષરયાનાવૃત-
પ્રકૃતિરનુપાસિતમહચ્ચરણઃ ॥ ૧૪॥

યદુ હ વાવ તવ પુનરદભ્રકર્તરિહ સમાહૂત-
સ્તત્રાર્થધિયાં મન્દાનાં નસ્તદ્યદ્દેવહેલનં દેવદેવાર્હસિ
સામ્યેન સર્વાન્ પ્રતિવોઢુમવિદુષામ્ ॥ ૧૫॥

શ્રીશુક ઉવાચ
ઇતિ નિગદેનાભિષ્ટૂયમાનો ભગવાનનિમિષર્ષભો
વર્ષધરાભિવાદિતાભિવન્દિતચરણઃ સદયમિદમાહ ॥ ૧૬॥

શ્રીભગવાનુવાચ
અહો બતાહમૃષયો ભવદ્ભિરવિતથગીર્ભિર્વરમસુલભ-
મભિયાચિતો યદમુષ્યાત્મજો મયા સદૃશો ભૂયાદિતિ
મમાહમેવાભિરૂપઃ કૈવલ્યાદથાપિ બ્રહ્મવાદો ન મૃષા
ભવિતુમર્હતિ મમૈવ હિ મુખં યદ્દ્વિજદેવકુલમ્ ॥ ૧૭॥

તત આગ્નીધ્રીયેંઽશકલયાવતરિષ્યામ્યાત્મતુલ્ય-
મનુપલભમાનઃ ॥ ૧૮॥

શ્રીશુક ઉવાચ
ઇતિ નિશામયન્ત્યા મેરુદેવ્યાઃ પતિમભિધાયા-
ન્તર્દધે ભગવાન્ ॥ ૧૯॥

બર્હિષિ તસ્મિન્નેવ વિષ્ણુદત્ત ભગવાન્ પરમર્ષિભિઃ
પ્રસાદિતો નાભેઃ પ્રિયચિકીર્ષયા તદવરોધાયને
મેરુદેવ્યાં ધર્માન્ દર્શયિતુકામો વાતરશનાનાં
શ્રમણાનામૃષીણામૂર્ધ્વમન્થિનાં શુક્લયા
તનુવાવતતાર .. .. ૨૦॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે નાભિચરિતે ઋષભાવતારો નામ તૃતીયોઽધ્યાયઃ ॥ ૩॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
અથ હ તમુત્પત્ત્યૈવાભિવ્યજ્યમાનભગવલ્લક્ષણં
સામ્યોપશમવૈરાગ્યૈશ્વર્યમહાવિભૂતિભિરનુદિન-
મેધમાનાનુભાવં પ્રકૃતયઃ પ્રજા બ્રાહ્મણા
દેવતાશ્ચાવનિતલસમવનાયાતિતરાં જગૃધુઃ ॥ ૧॥

તસ્ય હ વા ઇત્થં વર્ષ્મણા વરીયસા બૃહચ્છ્લોકેન
ચૌજસા બલેન શ્રિયા યશસા વીર્યશૌર્યાભ્યાં ચ

પિતા ઋષભ ઇતીદં નામ ચકાર ॥ ૨॥

તસ્ય હીન્દ્રઃ સ્પર્ધમાનો ભગવાન્ વર્ષે ન વવર્ષ
તદવધાર્ય ભગવાન્ ઋષભદેવો યોગેશ્વરઃ
પ્રહસ્યાત્મયોગમાયયા સ્વવર્ષમજનાભં
નામાભ્યવર્ષત્ ॥ ૩॥

નાભિસ્તુ યથાભિલષિતં સુપ્રજસ્ત્વમવરુધ્યાતિ-
પ્રમોદભરવિહ્વલો ગદ્ગદાક્ષરયા ગિરા સ્વૈરં
ગૃહીતનરલોકસધર્મં ભગવન્તં પુરાણપુરુષં
માયાવિલસિતમતિર્વત્સ તાતેતિ સાનુરાગ-
મુપલાલયન્ પરાં નિર્વૃતિમુપગતઃ ॥ ૪॥

વિદિતાનુરાગમાપૌરપ્રકૃતિજનપદો રાજા
નાભિરાત્મજં સમયસેતુરક્ષાયામભિષિચ્ય
બ્રાહ્મણેષૂપનિધાય સહ મેરુદેવ્યા વિશાલાયાં
પ્રસન્નનિપુણેન તપસા સમાધિયોગેન
નરનારાયણાખ્યં ભગવન્તં વાસુદેવમુપાસીનઃ
કાલેન તન્મહિમાનમવાપ ॥ ૫॥

યસ્ય હ પાણ્ડવેય શ્લોકાવુદાહરન્તિ -
કો નુ તત્કર્મ રાજર્ષેર્નાભેરન્વાચરેત્પુમાન્ ।
અપત્યતામગાદ્યસ્ય હરિઃ શુદ્ધેન કર્મણા ॥ ૬॥

બ્રહ્મણ્યોઽન્યઃ કુતો નાભેર્વિપ્રા મઙ્ગલપૂજિતાઃ ।
યસ્ય બર્હિષિ યજ્ઞેશં દર્શયામાસુરોજસા ॥ ૭॥

અથ હ ભગવાન્ ઋષભદેવઃ સ્વવર્ષં કર્મક્ષેત્ર-
મનુમન્યમાનઃ પ્રદર્શિતગુરુકુલવાસો લબ્ધવરૈ-
ર્ગુરુભિરનુજ્ઞાતો ગૃહમેધિનાં ધર્માનનુશિક્ષમાણો
જયન્ત્યામિન્દ્રદત્તાયામુભયલક્ષણં કર્મ
સમામ્નાયામ્નાતમભિયુઞ્જન્નાત્મજાનામાત્મસમાનાનાં
શતં જનયામાસ ॥ ૮॥

યેષાં ખલુ મહાયોગી ભરતો જ્યેષ્ઠઃ શ્રેષ્ઠગુણ
આસીદ્યેનેદં વર્ષં ભારતમિતિ વ્યપદિશન્તિ ॥ ૯॥

તમનુ કુશાવર્ત ઇલાવર્તો બ્રહ્માવર્તો મલયઃ કેતુર્ભદ્રસેન
ઇન્દ્રસ્પૃગ્વિદર્ભઃ કીકટ ઇતિ નવ નવતિપ્રધાનાઃ ॥ ૧૦॥

કવિર્હરિરન્તરિક્ષઃ પ્રબુદ્ધઃ પિપ્પલાયનઃ ।
આવિર્હોત્રોઽથ દ્રુમિલશ્ચમસઃ કરભાજનઃ ॥ ૧૧॥

ઇતિ ભાગવતધર્મદર્શના નવ મહાભાગવતાસ્તેષાં
સુચરિતં ભગવન્ મહિમોપબૃંહિતં વસુદેવનારદસંવાદ-
મુપશમાયનમુપરિષ્ટાદ્વર્ણયિષ્યામઃ ॥ ૧૨॥

યવીયાંસ એકાશીતિર્જાયન્તેયાઃ પિતુરાદેશકરા
મહાશાલીના મહાશ્રોત્રિયા યજ્ઞશીલાઃ કર્મવિશુદ્ધા
બ્રાહ્મણા બભૂવુઃ ॥ ૧૩॥

ભગવાન્ ઋષભસંજ્ઞ આત્મતન્ત્રઃ સ્વયં નિત્યનિવૃત્તાનર્થ-
પરમ્પરઃ કેવલાનન્દાનુભવ ઈશ્વર એવ વિપરીતવત્કર્મા-
ણ્યારભમાણઃ કાલેનાનુગતં ધર્મમાચરણેનોપશિક્ષય-
ન્નતદ્વિદાં સમ ઉપશાન્તો મૈત્રઃ કારુણિકો ધર્માર્થયશઃ-
પ્રજાનન્દામૃતાવરોધેન ગૃહેષુ લોકં નિયમયત્ ॥ ૧૪॥

યદ્યચ્છીર્ષણ્યાચરિતં તત્તદનુવર્તતે લોકઃ ॥ ૧૫॥

યદ્યપિ સ્વવિદિતં સકલધર્મં બ્રાહ્મં ગુહ્યં બ્રાહ્મણૈ-
ર્દર્શિતમાર્ગેણ સામાદિભિરુપાયૈર્જનતામનુશશાસ ॥ ૧૬॥

દ્રવ્યદેશકાલવયઃશ્રદ્ધર્ત્વિગ્વિવિધોદ્દેશોપચિતૈઃ
સર્વૈરપિ ક્રતુભિર્યથોપદેશં શતકૃત્વ ઇયાજ ॥ ૧૭॥

ભગવતર્ષભેણ પરિરક્ષ્યમાણ એતસ્મિન્ વર્ષે ન કશ્ચન
પુરુષો વાઞ્છત્યવિદ્યમાનમિવાત્મનોઽન્યસ્માત્
કથઞ્ચન કિમપિ કર્હિચિદવેક્ષતે ભર્તર્યનુસવનં
વિજૃમ્ભિતસ્નેહાતિશયમન્તરેણ ॥ ૧૮॥

સ કદાચિદટમાનો ભગવાન્ ઋષભો બ્રહ્માવર્તગતો
બ્રહ્મર્ષિપ્રવરસભાયાં પ્રજાનાં નિશામયન્તીના-
માત્મજાનવહિતાત્મનઃ પ્રશ્રયપ્રણયભરસુયન્ત્રિતા-
નપ્યુપશિક્ષયન્નિતિ હોવાચ ॥ ૧૯॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં

પઞ્ચમસ્કન્ધે ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥ ૪॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ પઞ્ચમોઽધ્યાયઃ ॥

ઋષભ ઉવાચ
નાયં દેહો દેહભાજાં નૃલોકે
કષ્ટાન્ કામાનર્હતે વિડ્ભુજાં યે ।
તપો દિવ્યં પુત્રકા યેન સત્ત્વં
શુદ્ધ્યેદ્યસ્માદ્બ્રહ્મસૌખ્યં ત્વનન્તમ્ ॥ ૧॥

મહત્સેવાં દ્વારમાહુર્વિમુક્તે-
સ્તમોદ્વારં યોષિતાં સઙ્ગિસઙ્ગમ્ ।
મહાન્તસ્તે સમચિત્તાઃ પ્રશાન્તા
વિમન્યવઃ સુહૃદઃ સાધવો યે ॥ ૨॥

યે વા મયીશે કૃતસૌહૃદાર્થા
જનેષુ દેહમ્ભરવાર્તિકેષુ ।
ગૃહેષુ જાયાઽઽત્મજરાતિમત્સુ
ન પ્રીતિયુક્તા યાવદર્થાશ્ચ લોકે ॥ ૩॥

નૂનં પ્રમત્તઃ કુરુતે વિકર્મ
યદિન્દ્રિયપ્રીતય આપૃણોતિ ।
ન સાધુ મન્યે યત આત્મનોઽય-
મસન્નપિ ક્લેશદ આસ દેહઃ ॥ ૪॥

પરાભવસ્તાવદબોધજાતો
યાવન્ન જિજ્ઞાસત આત્મતત્ત્વમ્ ।
યાવત્ક્રિયાસ્તાવદિદં મનો વૈ
કર્માત્મકં યેન શરીરબન્ધઃ ॥ ૫॥

એવં મનઃ કર્મવશં પ્રયુઙ્ક્તે
અવિદ્યયાઽઽત્મન્યુપધીયમાને ।

પ્રીતિર્ન યાવન્મયિ વાસુદેવે
ન મુચ્યતે દેહયોગેન તાવત્ ॥ ૬॥

યદા ન પશ્યત્યયથા ગુણેહાં
સ્વાર્થે પ્રમત્તઃ સહસા વિપશ્ચિત્ ।
ગતસ્મૃતિર્વિન્દતિ તત્ર તાપા-
નાસાદ્ય મૈથુન્યમગારમજ્ઞઃ ॥ ૭॥

પુંસઃ સ્ત્રિયા મિથુનીભાવમેતં
તયોર્મિથો હૃદયગ્રન્થિમાહુઃ ।
અતો ગૃહક્ષેત્રસુતાપ્તવિત્તૈ-
ર્જનસ્યમોહોઽયમહં મમેતિ ॥ ૮॥

યદા મનો હૃદયગ્રન્થિરસ્ય
કર્માનુબદ્ધો દૃઢ આશ્લથેત ।
તદા જનઃ સમ્પરિવર્તતેઽસ્મા-
ન્મુક્તઃ પરં યાત્યતિહાય હેતુમ્ ॥ ૯॥

હંસે ગુરૌ મયિ ભક્ત્યાનુવૃત્યા
વિતૃષ્ણયા દ્વન્દ્વતિતિક્ષયા ચ ।
સર્વત્ર જન્તોર્વ્યસનાવગત્યા
જિજ્ઞાસયા તપસેહા નિવૃત્ત્યા ॥ ૧૦॥

મત્કર્મભિર્મત્કથયા ચ નિત્યં
મદ્દેવસઙ્ગાદ્ગુણકીર્તનાન્મે ।
નિર્વૈરસામ્યોપશમેન પુત્રા
જિહાસયા દેહગેહાત્મબુદ્ધેઃ ॥ ૧૧॥

અધ્યાત્મયોગેન વિવિક્તસેવયા
પ્રાણેન્દ્રિયાત્માભિજયેન સધ્ર્યક્ ।
સચ્છ્રદ્ધયા બ્રહ્મચર્યેણ શશ્વ-
દસમ્પ્રમાદેન યમેન વાચામ્ ॥ ૧૨॥

સર્વત્ર મદ્ભાવવિચક્ષણેન
જ્ઞાનેન વિજ્ઞાનવિરાજિતેન ।
યોગેન ધૃત્યુદ્યમસત્ત્વયુક્તો
લિઙ્ગં વ્યપોહેત્કુશલોઽહમાખ્યમ્ ॥ ૧૩॥

કર્માશયં હૃદયગ્રન્થિબન્ધ-
મવિદ્યયાસાદિતમપ્રમત્તઃ ।
અનેન યોગેન યથોપદેશં
સમ્યગ્વ્યપોહ્યોપરમેત યોગાત્ ॥ ૧૪॥

પુત્રાંશ્ચ શિષ્યાંશ્ચ નૃપો ગુરુર્વા
મલ્લોકકામો મદનુગ્રહાર્થઃ ।
ઇત્થં વિમન્યુરનુશિષ્યાદતજ્જ્ઞાન્
ન યોજયેત્કર્મસુ કર્મમૂઢાન્ ।
કં યોજયન્ મનુજોઽર્થં લભેત
નિપાતયન્ નષ્ટદૃશં હિ ગર્તે ॥ ૧૫॥

લોકઃ સ્વયં શ્રેયસિ નષ્ટદૃષ્ટિ-
ર્યોઽર્થાન્ સમીહેત નિકામકામઃ ।
અન્યોન્યવૈરઃ સુખલેશહેતો-
રનન્તદુઃખં ચ ન વેદ મૂઢઃ ॥ ૧૬॥

કસ્તં સ્વયં તદભિજ્ઞો વિપશ્ચિ-
દવિદ્યાયામન્તરે વર્તમાનમ્ ।
દૃષ્ટ્વા પુનસ્તં સઘૃણઃ કુબુદ્ધિં
પ્રયોજયેદુત્પથગં યથાન્ધમ્ ॥ ૧૭॥

ગુરુર્ન સ સ્યાત્સ્વજનો ન સ સ્યાત્
પિતા ન સ સ્યાજ્જનની ન સા સ્યાત્ ।
દૈવં ન તત્સ્યાન્ન પતિશ્ચ સ સ્યા-
ન્ન મોચયેદ્યઃ સમુપેતમૃત્યુમ્ ॥ ૧૮॥

ઇદં શરીરં મમ દુર્વિભાવ્યં
સત્ત્વં હિ મે હૃદયં યત્ર ધર્મઃ ।
પૃષ્ઠે કૃતો મે યદધર્મ આરા-
દતો હિ મામૃષભં પ્રાહુરાર્યાઃ ॥ ૧૯॥

તસ્માદ્ભવન્તો હૃદયેન જાતાઃ
સર્વે મહીયાંસમમું સનાભમ્ ।
અક્લિષ્ટબુદ્ધ્યા ભરતં ભજધ્વં

શુશ્રૂષણં તદ્ભરણં પ્રજાનામ્ ॥ ૨૦॥

ભૂતેષુ વીરુદ્ભ્ય ઉદ્દુત્તમા યે
સરીસૃપાસ્તેષુ સબોધનિષ્ઠાઃ ।
તતો મનુષ્યાઃ પ્રમથાસ્તતોઽપિ
ગન્ધર્વસિદ્ધા વિબુધાનુગા યે ॥ ૨૧॥

દેવાસુરેભ્યો મઘવત્પ્રધાના
દક્ષાદયો બ્રહ્મસુતાસ્તુ તેષામ્ ।
ભવઃ પરઃ સોઽથ વિરિઞ્ચવીર્યઃ
સ મત્પરોઽહં દ્વિજદેવદેવઃ ॥ ૨૨॥

ન બ્રાહ્મણૈસ્તુલયે ભૂતમન્ય-
ત્પશ્યામિ વિપ્રાઃ કિમતઃ પરં તુ ।
યસ્મિન્ નૃભિઃ પ્રહુતં શ્રદ્ધયાહ-
મશ્નામિ કામં ન તથાગ્નિહોત્રે ॥ ૨૩॥

ધૃતા તનૂરુશતી મે પુરાણી
યેનેહ સત્ત્વં પરમં પવિત્રમ્ ।
શમો દમઃ સત્યમનુગ્રહશ્ચ
તપસ્તિતિક્ષાનુભવશ્ચ યત્ર ॥ ૨૪॥

મત્તોઽપ્યનન્તાત્પરતઃ પરસ્મા-
ત્સ્વર્ગાપવર્ગાધિપતેર્ન કિઞ્ચિત્ ।
યેષાં કિમુ સ્યાદિતરેણ તેષા-
મકિઞ્ચનાનાં મયિ ભક્તિભાજામ્ ॥ ૨૫॥

સર્વાણિ મદ્ધિષ્ણ્યતયા ભવદ્ભિ-
શ્ચરાણિ ભૂતાનિ સુતાધ્રુવાણિ ।
સમ્ભાવિતવ્યાનિ પદે પદે વો
વિવિક્તદૃગ્ભિસ્તદુ હાર્હણં મે ॥ ૨૬॥

મનો વચો દૃક્કરણેહિતસ્ય
સાક્ષાત્કૃતં મે પરિબર્હણં હિ ।
વિના પુમાન્ યેન મહાવિમોહાત્
કૃતાન્તપાશાન્ન વિમોક્તુમીશેત્ ॥ ૨૭॥

શ્રીશુક ઉવાચ
એવમનુશાસ્યાત્મજાન્ સ્વયમનુશિષ્ટાનપિ
લોકાનુશાસનાર્થં મહાનુભાવઃપરમસુહૃ-
દ્ભગવાન્ ઋષભાપદેશ ઉપશમશીલાના-
મુપરતકર્મણાં મહામુનીનાં ભક્તિજ્ઞાન-
વૈરાગ્યલક્ષણં પારમહંસ્યધર્મમુપશિક્ષમાણઃ
સ્વતનયશતજ્યેષ્ઠં પરમભાગવતં
ભગવજ્જનપરાયણં ભરતં ધરણિપાલનાયા-
ભિષિચ્ય સ્વયં ભવન એવોર્વરિતશરીરમાત્ર-
પરિગ્રહ ઉન્મત્ત ઇવ ગગનપરિધાનઃ
પ્રકીર્ણકેશ આત્મન્યારોપિતાહવનીયો
બ્રહ્માવર્તાત્પ્રવવ્રાજ ॥ ૨૮॥

જડાન્ધમૂકબધિરપિશાચોન્માદકવદવધૂતવેષો-
ઽભિભાષ્યમાણોઽપિ જનાનાં ગૃહીતમૌનવ્રતસ્તૂષ્ણીં
બભૂવ ॥ ૨૯॥

તત્ર તત્ર પુરગ્રામાકરખેટવાટખર્વટશિબિરવ્રજઘોષ-
સાર્થગિરિવનાશ્રમાદિષ્વનુપથમવનિચરાપસદૈઃ
પરિભૂયમાનો મક્ષિકાભિરિવ વનગજસ્તર્જનતાડના-
વમેહનષ્ઠીવનગ્રાવશકૃદ્રજઃપ્રક્ષેપપૂતિવાતદુરુક્તૈ-
સ્તદવિગણયન્નેવાસત્સંસ્થાન એતસ્મિન્ દેહોપલક્ષણે
સદપદેશ ઉભયાનુભવસ્વરૂપેણ સ્વમહિમાવસ્થાનેના-
સમારોપિતાહમ્મમાભિમાનત્વાદવિખણ્ડિતમનાઃ
પૃથિવીમેકચરઃ પરિબભ્રામ ॥ ૩૦॥

અતિસુકુમારકરચરણોરઃસ્થલવિપુલબાહ્વંસગલવદના-
દ્યવયવવિન્યાસઃ પ્રકૃતિસુન્દરસ્વભાવહાસસુમુખો
નવનલિનદલાયમાનશિશિરતારારુણાયતનયનરુચિરઃ
સદૃશસુભગકપોલકર્ણકણ્ઠનાસો વિગૂઢસ્મિતવદન-
મહોત્સવેન પુરવનિતાનાં મનસિ કુસુમશરાસનમુપદધાનઃ
પરાગવલમ્બમાનકુટિલજટિલકપિશકેશભૂરિભારો-
ઽવધૂતમલિનનિજશરીરેણ ગ્રહગૃહીત ઇવાદૃશ્યત ॥ ૩૧॥

યર્હિ વાવ સ ભગવાન્ લોકમિમં યોગસ્યાદ્ધા
પ્રતીપમિવાચક્ષાણસ્તત્પ્રતિક્રિયાકર્મ બીભત્સિતમિતિ
વ્રતમાજગરમાસ્થિતઃ શયાન એવાશ્નાતિ પિબતિ
ખાદત્યવમેહતિ હદતિ સ્મ ચેષ્ટમાન ઉચ્ચરિત
આદિગ્ધોદ્દેશઃ ॥ ૩૨॥

તસ્ય હ યઃ પુરીષસુરભિસૌગન્ધ્યવાયુસ્તં દેશં
દશયોજનં સમન્તાત્સુરભિં ચકાર ॥ ૩૩॥

એવં ગોમૃગકાકચર્યયા વ્રજંસ્તિષ્ઠન્નાસીનઃ શયાનઃ
કાકમૃગગોચરિતઃ પિબતિ ખાદત્યવમેહતિ સ્મ ॥ ૩૪॥

ઇતિ નાનાયોગચર્યાચરણો ભગવાન્ કૈવલ્યપતિરૃષભો-
ઽવિરતપરમમહાનન્દાનુભવ આત્મનિ સર્વેષાં ભૂતાના-
માત્મભૂતે ભગવતિ વાસુદેવ આત્મનોઽવ્યવધાના-
નન્તરોદરભાવેન સિદ્ધસમસ્તાર્થપરિપૂર્ણો યોગૈશ્વર્યાણિ
વૈહાયસમનોજવાન્તર્ધાનપરકાયપ્રવેશદૂરગ્રહણાદીનિ
યદૃચ્છયોપગતાનિ નાઞ્જસા નૃપહૃદયેનાભ્યનન્દત્ ॥ ૩૫॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે ઋષભદેવાનુચરિતે પઞ્ચમોઽધ્યાયઃ ॥ ૫॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ ॥

રાજોવાચ
ન નૂનં ભગવ આત્મારામાણાં યોગસમીરિતજ્ઞાનાવભર્જિત-
કર્મબીજાનાં ઐશ્વર્યાણિ પુનઃ ક્લેશદાનિ ભવિતુમર્હન્તિ
યદૃચ્છયોપગતાનિ ॥ ૧॥

ઋષિરુવાચ
સત્યમુક્તં કિન્ત્વિહ વા એકે ન મનસોઽદ્ધા વિશ્રમ્ભ-
મનવસ્થાનસ્ય શઠકિરાત ઇવ સઙ્ગચ્છન્તે ॥ ૨॥

તથા ચોક્તં -
ન કુર્યાત્કર્હિચિત્સખ્યં મનસિ હ્યનવસ્થિતે ।
યદ્વિશ્રમ્ભાચ્ચિરાચ્ચીર્ણં ચસ્કન્દ તપ ઐશ્વરમ્ ॥ ૩॥

નિત્યં દદાતિ કામસ્ય ચ્છિદ્રં તમનુ યેઽરયઃ ।
યોગિનઃ કૃતમૈત્રસ્ય પત્યુર્જાયેવ પુંશ્ચલી ॥ ૪॥

કામો મન્યુર્મદો લોભઃ શોકમોહભયાદયઃ ।
કર્મબન્ધશ્ચ યન્મૂલઃ સ્વીકુર્યાત્કો નુ તદ્બુધઃ ॥ ૫॥

અથૈવમખિલલોકપાલલલામોઽપિ
વિલક્ષણૈર્જડવદવધૂતવેષભાષાચરિતૈ-
રવિલક્ષિતભગવત્પ્રભાવો યોગિનાં
સામ્પરાયવિધિમનુશિક્ષયન્ સ્વકલેવરં
જિહાસુરાત્મન્યાત્માનમસંવ્યવહિત-
મનર્થાન્તરભાવેનાન્વીક્ષમાણ
ઉપરતાનુવૃત્તિરુપરરામ ॥ ૬॥

તસ્ય હ વા એવં મુક્તલિઙ્ગસ્ય ભગવત
ઋષભસ્ય યોગમાયાવાસનયા દેહ ઇમાં
જગતીમભિમાનાભાસેન સઙ્ક્રમમાણઃ
કોઙ્કવેઙ્કકુટકાન્ દક્ષિણકર્ણાટકાન્
દેશાન્ યદૃચ્છયોપગતઃ કુટકાચલોપવન
આસ્યકૃતાશ્મકવલ ઉન્માદ ઇવ
મુક્તમૂર્ધજોઽસંવીત એવ વિચચાર ॥ ૭॥

અથ સમીરવેગવિધૂતવેણુવિકર્ષણજાતોગ્ર-
દાવાનલસ્તદ્વનમાલેલિહાનઃ સહ તેન દદાહ ॥ ૮॥

યસ્ય કિલાનુચરિતમુપાકર્ણ્ય કોઙ્કવેઙ્કકુટકાનાં
રાજાર્હન્નામોપશિક્ષ્ય કલાવધર્મ ઉત્કૃષ્યમાણે
ભવિતવ્યેન વિમોહિતઃ સ્વધર્મપથમકુતોભયમપહાય
કુપથપાખણ્ડમસમઞ્જસં નિજમનીષયા મન્દઃ
સમ્પ્રવર્તયિષ્યતે ॥ ૯॥

યેન હ વાવ કલૌ મનુજાપસદા દેવમાયામોહિતાઃ

સ્વવિધિનિયોગશૌચચારિત્રવિહીના દેવહેલના-
ન્યપવ્રતાનિ નિજનિજેચ્છયા ગૃહ્ણાના અસ્નાના-
નાચમનાશૌચકેશોલ્લુઞ્ચનાદીનિ કલિનાધર્મબહુલેનો-
પહતધિયો બ્રહ્મબ્રાહ્મણયજ્ઞપુરુષલોકવિદૂષકાઃ
પ્રાયેણ ભવિષ્યન્તિ ॥ ૧૦॥

તે ચ હ્યર્વાક્તનયા નિજલોકયાત્રયાન્ધપરમ્પરયા-
ઽઽશ્વસ્તાસ્તમસ્યન્ધે સ્વયમેવ પ્રપતિષ્યન્તિ ॥ ૧૧॥

અયમવતારો રજસોપપ્લુતકૈવલ્યોપશિક્ષણાર્થઃ ॥ ૧૨॥

તસ્યાનુગુણાન્ શ્લોકાન્ ગાયન્તિ -
અહો ભુવઃ સપ્તસમુદ્રવત્યા
દ્વીપેષુ વર્ષેષ્વધિપુણ્યમેતત્ ।
ગાયન્તિ યત્રત્યજના મુરારેઃ
કર્માણિ ભદ્રાણ્યવતારવન્તિ ॥ ૧૩॥

અહો નુ વંશો યશસાવદાતઃ
પ્રૈયવ્રતો યત્ર પુમાન્ પુરાણઃ ।
કૃતાવતારઃ પુરુષઃ સ આદ્ય-
શ્ચચાર ધર્મં યદકર્મહેતુમ્ ॥ ૧૪॥

કો ન્વસ્ય કાષ્ઠામપરોઽનુગચ્છે-
ન્મનોરથેનાપ્યભવસ્ય યોગી ।
યો યોગમાયાઃ સ્પૃહયત્યુદસ્તા
હ્યસત્તયા યેન કૃતપ્રયત્નાઃ ॥ ૧૫॥

ઇતિ હ સ્મ સકલવેદલોકદેવબ્રાહ્મણગવાં
પરમગુરોર્ભગવત ઋષભાખ્યસ્ય વિશુદ્ધાચરિતમીરિતં
પુંસાં સમસ્તદુશ્ચરિતાભિહરણં પરમમહામઙ્ગલાયન-
મિદમનુશ્રદ્ધયોપચિતયાનુશ્ૃણોત્યાશ્રાવયતિ વાવહિતો
ભગવતિ તસ્મિન્ વાસુદેવ એકાન્તતો ભક્તિરનયોરપિ
સમનુવર્તતે ॥ ૧૬॥

યસ્યામેવ કવય આત્માનમવિરતં વિવિધવૃજિનસંસાર-
પરિતાપોપતપ્યમાનમનુસવનં સ્નાપયન્તસ્તયૈવ પરયા
નિર્વૃત્યા હ્યપવર્ગમાત્યન્તિકં પરમપુરુષાર્થમપિ

સ્વયમાસાદિતં નો એવાદ્રિયન્તે ભગવદીયત્વેનૈવ
પરિસમાપ્તસર્વાર્થાઃ ॥ ૧૭॥

રાજન્ પતિર્ગુરુરલં ભવતાં યદૂનાં
દૈવં પ્રિયઃ કુલપતિઃ ક્વ ચ કિઙ્કરો વઃ ।
અસ્ત્વેવમઙ્ગ ભગવાન્ ભજતાં મુકુન્દો
મુક્તિં દદાતિ કર્હિચિત્સ્મ ન ભક્તિયોગમ્ ॥ ૧૮॥

નિત્યાનુભૂતનિજલાભનિવૃત્તતૃષ્ણઃ
શ્રેયસ્યતદ્રચનયા ચિરસુપ્તબુદ્ધેઃ ।
લોકસ્ય યઃ કરુણયાભયમાત્મલોક-
માખ્યાન્નમો ભગવતે ઋષભાય તસ્મૈ ॥ ૧૯॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે ઋષભદેવાનુચરિતે ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ ॥ ૬॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ સપ્તમોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
ભરતસ્તુ મહાભાગવતો યદા ભગવતાવનિતલ-
પરિપાલનાય સઞ્ચિન્તિતસ્તદનુશાસનપરઃ
પઞ્ચજનીં વિશ્વરૂપદુહિતરમુપયેમે ॥ ૧॥

તસ્યામુ હ વા આત્મજાન્ કાર્ત્સ્ન્યેનાનુરૂપા-
નાત્મનઃ પઞ્ચ જનયામાસ ભૂતાદિરિવ
ભૂતસૂક્ષ્માણિ સુમતિં રાષ્ટ્રભૃતં સુદર્શનમાવરણં
ધૂમ્રકેતુમિતિ ॥ ૨॥

અજનાભં નામૈતદ્વર્ષં ભારતમિતિ યત આરભ્ય
વ્યપદિશન્તિ ॥ ૩॥

સ બહુવિન્મહીપતિઃ પિતૃપિતામહવદુરુવત્સલતયા
સ્વે સ્વે કર્મણિ વર્તમાનાઃ પ્રજાઃ સ્વધર્મમનુવર્તમાનઃ

પર્યપાલયત્ ॥ ૪॥

ઈજે ચ ભગવન્તં યજ્ઞક્રતુરૂપં ક્રતુભિરુચ્ચાવચૈઃ
શ્રદ્ધયાऽऽહૃતાગ્નિહોત્રદર્શપૂર્ણમાસચાતુર્માસ્ય-
પશુસોમાનાં પ્રકૃતિવિકૃતિભિરનુસવનં
ચાતુર્હોત્રવિધિના ॥ ૫॥

સમ્પ્રચરત્સુ નાનાયાગેષુ વિરચિતાઙ્ગક્રિયેષ્વપૂર્વં
યત્તત્ક્રિયાફલં ધર્માખ્યં પરે બ્રહ્મણિ યજ્ઞપુરુષે
સર્વદેવતાલિઙ્ગાનાં મન્ત્રાણામર્થનિયામકતયા
સાક્ષાત્કર્તરિ પરદેવતાયાં ભગવતિ વાસુદેવ એવ
ભાવયમાન આત્મનૈપુણ્યમૃદિતકષાયો
હવિઃષ્વધ્વર્યુભિર્ગૃહ્યમાણેષુ સ યજમાનો યજ્ઞભાજો
દેવાંસ્તાન્ પુરુષાવયવેષ્વભ્યધ્યાયત્ ॥ ૬॥

એવં કર્મવિશુદ્ધ્યા વિશુદ્ધસત્ત્વસ્યાન્તર્હૃદયાકાશ-
શરીરે બ્રહ્મણિ ભગવતિ વાસુદેવે મહાપુરુષરૂપો-
પલક્ષણે શ્રીવત્સકૌસ્તુભવનમાલાદરગદાદિભિ-
રુપલક્ષિતે નિજપુરુષહૃલ્લિખિતેનાત્મનિ પુરુષરૂપેણ
વિરોચમાન ઉચ્ચૈસ્તરાં ભક્તિમનુદિનમેધમાન-
રજયાજાયત ॥ ૭॥

એવં વર્ષાયુતસહસ્રપર્યન્તાવસિતકર્મનિર્વાણાવસરો-
ऽધિભુજ્યમાનં સ્વતનયેભ્યો રિક્થં પિતૃપૈતામહં
યથાદાયં વિભજ્ય સ્વયં સકલસમ્પન્નિકેતાત્પુલહાશ્રમં
પ્રવવ્રાજ ॥ ૮॥

યત્ર હ વાવ ભગવાન્ હરિરદ્યાપિ તત્રત્યાનાં નિજજનાનાં
વાત્સલ્યેન સન્નિધાપ્યત ઇચ્છારૂપેણ ॥ ૯॥

યત્રાશ્રમપદાન્યુભયતો નાભિભિર્દૃષચ્ચક્રૈશ્ચક્રનદી
નામ સરિત્પ્રવરા સર્વતઃ પવિત્રીકરોતિ ॥ ૧૦॥

તસ્મિન્ વાવ કિલ સ એકલઃ પુલહાશ્રમોપવને
વિવિધકુસુમકિસલયતુલસિકામ્બુભિઃ કન્દમૂલ-
ફલોપહારૈશ્ચ સમીહમાનો ભગવત આરાધનં વિવિક્ત
ઉપરતવિષયાભિલાષ ઉપભૃતોપશમઃ પરાં

નિર્વૃતિમવાપ ॥ ૧૧॥

તયેત્થમવિરતપુરુષપરિચર્યયા ભગવતિ પ્રવર્ધમાના-
નુરાગભરદ્રુતહૃદયશૈથિલ્યઃ પ્રહર્ષવેગેનાત્મન્યુદ્ભિદ્ય-
માનરોમપુલકકુલકૌત્કણ્ઠ્યપ્રવૃત્તપ્રણયબાષ્પનિરુદ્ધા-
વલોકનયન એવં નિજરમણારુણચરણારવિન્દાનુધ્યાન-
પરિચિતભક્તિયોગેન પરિપ્લુતપરમાહ્લાદગમ્ભીરહૃદય-
હ્રદાવગાઢધિષણસ્તામપિ ક્રિયમાણાં ભગવત્સપર્યાં
ન સસ્માર ॥ ૧૨॥

ઇત્થં ધૃતભગવદ્વ્રત ઐણેયાજિનવાસસાનુસવનાભિષેકાર્દ્ર-
કપિશકુટિલજટાકલાપેન ચ વિરોચમાનઃ સૂર્યર્ચા
ભગવન્તં હિરણ્મયં પુરુષમુજ્જિહાને સૂર્યમણ્ડલેઽભ્યુપતિષ્ઠ-
ન્નેતદુ હોવાચ ॥ ૧૩॥

પરો રજઃ સવિતુર્જાતવેદો
દેવસ્ય ભર્ગો મનસેદં જજાન ।
સુરેતસાદઃ પુનરાવિશ્ય ચષ્ટે
હંસં ગૃધ્રાણં નૃષદ્રિઙ્ગિરામિમઃ ॥ ૧૪॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે ભરતચરિતે ભગવત્પરિચર્યાયાં સપ્તમોઽધ્યાયઃ ॥ ૭॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ અષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
એકદા તુ મહાનદ્યાં કૃતાભિષેકનૈયમિકાવશ્યકો
બ્રહ્માક્ષરમભિગૃણાનો મુહૂર્તત્રયમુદકાન્ત ઉપવિવેશ ॥ ૧॥

તત્ર તદા રાજન્ હરિણી પિપાસયા
જલાશયાભ્યાશમેકૈવોપજગામ ॥ ૨॥

તયા પેપીયમાન ઉદકે તાવદેવાવિદૂરેણ નદતો

મૃગપતેરુન્નાદો લોકભયઙ્કર ઉદપતત્ ॥ ૩॥

તમુપશ્રુત્ય સા મૃગવધૂઃ પ્રકૃતિવિક્લવા ચકિત-
નિરીક્ષણા સુતરામપિ હરિભયાભિનિવેશવ્યગ્રહૃદયા
પારિપ્લવદૃષ્ટિરગતતૃષા ભયાત્સહસૈવોચ્ચક્રામ ॥ ૪॥

તસ્યા ઉત્પતન્ત્યા અન્તર્વત્ન્યા ઉરુભયાવગલિતો
યોનિનિર્ગતો ગર્ભઃ સ્રોતસિ નિપપાત ॥ ૫॥

તત્પ્રસવોત્સર્પણભયખેદાતુરા સ્વગણેન
વિયુજ્યમાના કસ્યાઞ્ચિદ્દર્યાં કૃષ્ણસારસતી
નિપપાતાથ ચ મમાર ॥ ૬॥

તં ત્વેણકુણકં કૃપણં સ્રોતસાનૂહ્યમાનમભિ-
વીક્ષ્યાપવિદ્ધં બન્ધુરિવાનુકમ્પયા રાજર્ષિ-
ર્ભરત આદાય મૃતમાતરમિત્યાશ્રમપદમનયત્ ॥ ૭॥

તસ્ય હ વા એણકુણક ઉચ્ચૈરેતસ્મિન્ કૃતનિજાભિ-
માનસ્યાહરહસ્તત્પોષણપાલનલાલનપ્રીણના-
નુધ્યાનેનાત્મનિયમાઃ સહ યમાઃ પુરુષપરિચર્યાદય
એકૈકશઃ કતિપયેનાહર્ગણેન વિયુજ્યમાનાઃ કિલ
સર્વ એવોદવસન્ ॥ ૮॥

અહો બતાયં હરિણકુણકઃ કૃપણ ઈશ્વરરથચરણ-
પરિભ્રમણરયેણ સ્વગણસુહૃદ્બન્ધુભ્યઃ પરિવર્જિતઃ
શરણં ચ મોપસાદિતો મામેવ માતાપિતરૌ
ભ્રાતૃજ્ઞાતીન્ યૌથિકાંશ્ચૈવોપેયાય નાન્યં કઞ્ચન વેદ
મય્યતિવિસ્રબ્ધશ્ચાત એવ મયા મત્પરાયણસ્ય
પોષણપાલનપ્રીણનલાલનમનસૂયુનાનુષ્ઠેયં
શરણ્યોપેક્ષા દોષવિદુષા ॥ ૯॥

નૂનં હ્યાર્યાઃ સાધવ ઉપશમશીલાઃ કૃપણસુહૃદ
એવંવિધાર્થે સ્વાર્થાનપિ ગુરુતરાનુપેક્ષન્તે ॥ ૧૦॥

ઇતિ કૃતાનુષઙ્ગ આસનશયનાટનસ્નાનાશનાદિષુ
સહ મૃગજહુના સ્નેહાનુબદ્ધહૃદય આસીત્ ॥ ૧૧॥

કુશકુસુમસમિત્પલાશફલમૂલોદકાન્યાહરિષ્યમાણો

વૃકસાલાવૃકાદિભ્યો ભયમાશંસમાનો યદા સહ
હરિણકુણકેન વનં સમાવિશતિ ॥ ૧૨॥

પથિષુ ચ મુગ્ધભાવેન તત્ર તત્ર વિષક્તમતિપ્રણયભર-
હૃદયઃ કાર્પણ્યાત્સ્કન્ધેનોદ્વહતિ એવમુત્સઙ્ગ ઉરસિ
ચાધાયોપલાલયન્ મુદં પરમામવાપ ॥ ૧૩॥

ક્રિયાયાં નિર્વર્ત્યમાનાયામન્તરાલેઽપ્યુત્થાયોત્થાય
યદૈનમભિચક્ષીત તર્હિ વાવ સ વર્ષપતિઃ પ્રકૃતિસ્થેન
મનસા તસ્મા આશિષ આશાસ્તે સ્વસ્તિ સ્તાદ્વત્સ
તે સર્વત ઇતિ ॥ ૧૪॥

અન્યદા ભૃશમુદ્વિગ્નમના નષ્ટદ્રવિણ ઇવ કૃપણઃ
સકરુણમતિતર્ષેણ હરિણકુણકવિરહવિહ્વલહૃદય-
સન્તાપસ્તમેવાનુશોચન્ કિલ કશ્મલં મહદભિ-
રમ્ભિત ઇતિ હોવાચ ॥ ૧૫॥

અપિ બત સ વૈ કૃપણ એણબાલકો મૃતહરિણીસુતો-
ઽહો મમાનાર્યસ્ય શઠકિરાતમતેરકૃતસુકૃતસ્ય
કૃતવિસ્રમ્ભ આત્મપ્રત્યયેન તદવિગણયન્ સુજન
ઇવાગમિષ્યતિ ॥ ૧૬॥

અપિ ક્ષેમેણાસ્મિન્નાશ્રમોપવને શષ્પાણિ ચરન્તં
દેવગુપ્તં દ્રક્ષ્યામિ ॥ ૧૭॥

અપિ ચ ન વૃકઃ સાલાવૃકોઽન્યતમો વા નૈકચર
એકચરો વા ભક્ષયતિ ॥ ૧૮॥

નિમ્લોચતિ હ ભગવાન્ સકલજગત્ક્ષેમોદયસ્ત્રય્યા-
ત્માદ્યાપિ મમ ન મૃગવધૂન્યાસ આગચ્છતિ ॥ ૧૯॥

અપિ સ્વિદકૃતસુકૃતમાગત્ય માં સુખયિષ્યતિ
હરિણરાજકુમારો વિવિધરુચિરદર્શનીયનિજમૃગ-
દારકવિનોદૈરસન્તોષં સ્વાનામપનુદન્ ॥ ૨૦॥

ક્ષ્વેલિકાયાં માં મૃષા સમાધિનાઽઽમીલિતદૃશં
પ્રેમસંરમ્ભેણ ચકિત ચકિત આગત્ય પૃષદપરુષ-
વિષાણાગ્રેણ લુઠતિ ॥ ૨૧॥

આસાદિતહવિષિ બર્હિષિ દૂષિતે મયોપાલબ્ધો
ભીતભીતઃ સપદ્યુપરતરાસ ઋષિકુમારવદવહિત-
કરણકલાપ આસ્તે ॥ ૨૨॥

કિં વા અરે આચરિતં તપસ્તપસ્વિન્યાનયા
યદિયમવનિઃ સવિનયકૃષ્ણસારતનયતનુતર-
સુભગશિવતમાખરખુરપદપઙ્ક્તિભિર્દ્રવિણ-
વિધુરાતુરસ્ય કૃપણસ્ય મમ દ્રવિણપદવીં
સૂચયન્ત્યાત્માનં ચ સર્વતઃ કૃતકૌતુકં
દ્વિજાનાં સ્વર્ગાપવર્ગકામાનાં દેવયજનં કરોતિ ॥ ૨૩॥

અપિ સ્વિદસૌ ભગવાનુડુપતિરેનં મૃગપતિભયા-
ન્મૃતમાતરં મૃગબાલકં સ્વાશ્રમપરિભ્રષ્ટમનુકમ્પયા
કૃપણજનવત્સલઃ પરિપાતિ ॥ ૨૪॥

કિં વાઽઽત્મજવિશ્લેષજ્વરદવદહનશિખાભિ-
રુપતપ્યમાનહૃદયસ્થલનલિનીકં મામુપસૃત-
મૃગીતનયં શિશિરશાન્તાનુરાગગુણિતનિજ-
વદનસલિલામૃતમયગભસ્તિભિઃ સ્વધયતીતિ ચ ॥ ૨૫॥

એવમઘટમાનમનોરથાકુલહૃદયો મૃગદારકાભાસેન
સ્વારબ્ધકર્મણા યોગારમ્ભણતો વિભ્રંશિતઃ સ
યોગતાપસો ભગવદારાધનલક્ષણાચ્ચ કથમિતરથા
જાત્યન્તર એણકુણક આસઙ્ગઃ સાક્ષાન્નિઃશ્રેયસ-
પ્રતિપક્ષતયા પ્રાક્પરિત્યક્તદુસ્ત્યજહૃદયાભિજાતસ્ય
તસ્યૈવમન્તરાયવિહતયોગારમ્ભણસ્ય રાજર્ષેર્ભરતસ્ય
તાવન્મૃગાર્ભકપોષણપાલનપ્રીણનલાલનાનુષઙ્ગેણા-
વિગણયત આત્માનમહિરિવાખુબિલં દુરતિક્રમઃ
કાલઃ કરાલરભસ આપદ્યત ॥ ૨૬॥

તદાનીમપિ પાર્શ્વવર્તિનમાત્મજમિવાનુશોચન્ત-
મભિવીક્ષમાણો મૃગ એવાભિનિવેશિતમના વિસૃજ્ય
લોકમિમં સહ મૃગેણ કલેવરં મૃતમનુ ન મૃતજન્મા-
નુસ્મૃતિરિતરવન્મૃગશરીરમવાપ ॥ ૨૭॥

તત્રાપિ હ વા આત્મનો મૃગત્વકારણં ભગવ-

દારાધનસમીહાનુભાવેનાનુસ્મૃત્ય ભૃશમનુ-
તપ્યમાન આહ ॥ ૨૮॥

અહો કષ્ટં ભ્રષ્ટોઽહમાત્મવતામનુપથાદ્યદ્વિમુક્ત-
સમસ્તસઙ્ગસ્ય વિવિક્તપુણ્યારણ્યશરણસ્યાત્મવત
આત્મનિ સર્વેષામાત્મનાં ભગવતિ વાસુદેવે
તદનુશ્રવણમનનસઙ્કીર્તનારાધનાનુસ્મરણા-
ભિયોગેનાશૂન્યસકલયામેન કાલેન સમાવેશિતં
સમાહિતં કાર્ત્સ્ન્યેન મનસ્તત્તુ પુનર્મમાબુધસ્યા-
રાન્મૃગસુતમનુ પરિસુસ્રાવ ॥ ૨૯॥

ઇત્યેવં નિગૂઢનિર્વેદો વિસૃજ્ય મૃગીં માતરં
પુનર્ભગવત્ક્ષેત્રમુપશમશીલમુનિગણદયિતં
શાલગ્રામં પુલસ્ત્યપુલહાશ્રમં કાલઞ્જરા-
ત્પ્રત્યાજગામ ॥ ૩૦॥

તસ્મિન્નપિ કાલં પ્રતીક્ષમાણઃ સઙ્ગાચ્ચ ભૃશમુદ્વિગ્ન
આત્મસહચરઃ શુષ્કપર્ણતૃણવીરુધા વર્તમાનો
મૃગત્વનિમિત્તાવસાનમેવ ગણયન્ મૃગશરીરં
તીર્થોદકક્લિન્નમુત્સસર્જ ॥ ૩૧॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે ભરતચરિતે અષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥ ૮॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ નવમોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
અથ કસ્યચિદ્દ્વિજવરસ્યાઙ્ગિરઃપ્રવરસ્ય શમદમતપઃ-
સ્વાધ્યાયાધ્યયનત્યાગસન્તોષતિતિક્ષાપ્રશ્રયવિદ્યા-
નસૂયાત્મજ્ઞાનાનન્દયુક્તસ્યાત્મસદૃશશ્રુતશીલાચાર-
રૂપૌદાર્યગુણા નવસોદર્યા અઙ્ગજા બભૂવુર્મિથુનં ચ

યવીયસ્યાં ભાર્યાયામ્ ॥ ૧॥

યસ્તુ તત્ર પુમાંસ્તં પરમભાગવતં રાજર્ષિપ્રવરં ભરત-
મુત્સૃષ્ટમૃગશરીરં ચરમશરીરેણ વિપ્રત્વં ગતમાહુઃ ॥ ૨॥

તત્રાપિ સ્વજનસઙ્ગાચ્ચ ભૃશમુદ્વિજમાનો ભગવતઃ
કર્મબન્ધવિધ્વંસનશ્રવણસ્મરણગુણવિવરણ-
ચરણારવિન્દયુગલં મનસા વિદધદાત્મનઃ
પ્રતિઘાતમાશઙ્કમાનો ભગવદનુગ્રહેણાનુસ્મૃત-
સ્વપૂર્વજન્માવલિરાત્માનમુન્મત્તજડાન્ધબધિર-
સ્વરૂપેણ દર્શયામાસ લોકસ્ય ॥ ૩॥

તસ્યાપિ હ વા આત્મજસ્ય વિપ્રઃ પુત્રસ્નેહાનુબદ્ધમના
આ સમાવર્તનાત્સંસ્કારાન્ યથોપદેશં વિદધાન
ઉપનીતસ્ય ચ પુનઃ શૌચાચમનાદીન્ કર્મનિયમા-
નનભિપ્રેતાનપિ સમશિક્ષયદનુશિષ્ટેન હિ ભાવ્યં પિતુઃ
પુત્રેણેતિ ॥ ૪॥

સ ચાપિ તદુ હ પિતૃસન્નિધાવેવાસધ્રીચીનમિવ
સ્મ કરોતિ છન્દાંસ્યધ્યાપયિષ્યન્ સહ વ્યાહૃતિભિઃ
સપ્રણવશિરસ્ત્રિપદીં સાવિત્રીં ગ્રૈષ્મવાસન્તિકાન્
માસાનધીયાનમપ્યસમવેતરૂપં ગ્રાહયામાસ ॥ ૫॥

એવં સ્વતનુજ આત્મન્યનુરાગાવેશિતચિત્તઃ
શૌચાધ્યયનવ્રતનિયમગુર્વનલશુશ્રૂષણાદ્યૌપ-
કુર્વાણકકર્માણ્યનભિયુક્તાન્યપિ સમનુશિષ્ટેન
ભાવ્યમિત્યસદાગ્રહઃ પુત્રમનુશાસ્ય સ્વયં
તાવદનધિગતમનોરથઃ કાલેનાપ્રમત્તેન
સ્વયં ગૃહ એવ પ્રમત્ત ઉપસંહૃતઃ ॥ ૬॥

અથ યવીયસી દ્વિજસતી સ્વગર્ભજાતં મિથુનં
સપત્ન્યા ઉપન્યસ્ય સ્વયમનુસંસ્થયાપતિલોકમગાત્ ॥ ૭॥

પિતર્યુપરતે ભ્રાતર એનમતત્પ્રભાવવિદસ્ત્રય્યાં વિદ્યાયામેવ
પર્યવસિતમતયો ન પરવિદ્યાયાં જડમતિરિતિ ભ્રાતુ-
રનુશાસનનિર્બન્ધાન્ન્યવૃત્સન્ત ॥ ૮॥

સ ચ પ્રાકૃતૈર્દ્વિપદપશુભિરુન્મત્તજડબધિરમૂકે-
ત્યભિભાષ્યમાણો યદા તદનુરૂપાણિ પ્રભાષતે કર્માણિ
ચ સ કાર્યમાણઃ પરેચ્છયા કરોતિ વિષ્ટિતો વેતનતો
વા યાચ્ઞયા યદૃચ્છયા વોપસાદિતમલ્પં બહુ મૃષ્ટં
કદન્નં વાભ્યવહરતિ પરં નેન્દ્રિયપ્રીતિનિમિત્તમ્ ।
નિત્યનિવૃત્તનિમિત્તસ્વસિદ્ધવિશુદ્ધાનુભવાનન્દ-
સ્વાત્મલાભાધિગમઃ સુખદુઃખયોર્દ્વન્દ્વનિમિત્તયો-
રસમ્ભાવિતદેહાભિમાનઃ ॥ ૯॥

શીતોષ્ણવાતવર્ષેષુ વૃષ ઇવાનાવૃતાઙ્ગઃ પીનઃ
સંહનનાઙ્ગઃ સ્થણ્ડિલસંવેશનાનુન્મર્દનામજ્જન-
રજસા મહામણિરિવાનભિવ્યક્તબ્રહ્મવર્ચસઃ
કુપટાવૃતકટિરુપવીતેનોરુમષિણા દ્વિજાતિરિતિ
બ્રહ્મબન્ધુરિતિ સંજ્ઞયાતજ્જ્ઞજનાવમતો વિચચાર ॥ ૧૦॥

યદા તુ પરત આહારં કર્મવેતનત ઈહમાનઃ
સ્વભ્રાતૃભિરપિ કેદારકર્મણિ નિરૂપિતસ્તદપિ
કરોતિ કિન્તુ ન સમં વિષમં ન્યૂનમધિકમિતિ
વેદ કણપિણ્યાકફલીકરણકુલ્માષસ્થાલી-
પુરીષાદીન્યપ્યમૃતવદભ્યવહરતિ ॥ ૧૧॥

અથ કદાચિત્કશ્ચિદ્વૃષલપતિર્ભદ્રકાલ્યૈ પુરુષપશુ-
માલભતાપત્યકામઃ ॥ ૧૨॥

તસ્ય હ દૈવમુક્તસ્ય પશોઃ પદવીં તદનુચરાઃ
પરિધાવન્તો નિશિ નિશીથસમયે તમસા-
વૃતાયામનધિગતપશવ આકસ્મિકેન વિધિના
કેદારાન્ વીરાસનેન મૃગવરાહાદિભ્યઃ
સંરક્ષમાણમઙ્ગિરઃપ્રવરસુતમપશ્યન્ ॥ ૧૩॥

અથ ત એનમનવદ્યલક્ષણમવમૃશ્ય ભર્તૃકર્મ-
નિષ્પત્તિં મન્યમાના બદ્ધ્વા રશનયા ચણ્ડિકા-
ગૃહમુપનિન્યુર્મુદા વિકસિતવદનાઃ ॥ ૧૪॥

અથ પણયસ્તં સ્વવિધિનાભિષિચ્યાહતેન
વાસસાઽઽચ્છાદ્ય ભૂષણાલેપસ્રક્તિલકાદિભિ-

રુપસ્કૃતં ભુક્તવન્તં ધૂપદીપમાલ્યલાજ-
કિસલયાઙ્કુરફલોપહારોપેતયા વૈશસ-
સંસ્થયા મહતા ગીતસ્તુતિમૃદઙ્ગપણવઘોષેણ
ચ પુરુષપશું ભદ્રકાલ્યાઃ પુરત ઉપવેશયામાસુઃ ॥ ૧૫॥

અથ વૃષલરાજપણિઃ પુરુષપશોરસૃગાસવેન
દેવીં ભદ્રકાલીં યક્ષ્યમાણસ્તદભિમન્ત્રિતમસિ-
મતિકરાલનિશિતમુપાદદે ॥ ૧૬॥

ઇતિ તેષાં વૃષલાનાં રજસ્તમઃપ્રકૃતીનાં
ધનમદરજ ઉત્સિક્તમનસાં ભગવત્કલા-
વીરકુલં કદર્થીકૃત્યોત્પથેન સ્વૈરં વિહરતાં
હિંસાવિહારાણાં કર્માતિદારુણં યદ્બ્રહ્મભૂતસ્ય
સાક્ષાદ્બ્રહ્મર્ષિસુતસ્ય નિર્વૈરસ્ય સર્વભૂતસુહૃદઃ
સૂનાયામપ્યનનુમતમાલમ્ભનં તદુપલભ્ય
બ્રહ્મતેજસાતિદુર્વિષહેણ દન્દહ્યમાનેન વપુષા
સહસોચ્ચચાટ સૈવ દેવી ભદ્રકાલી .. .. ૧૭॥

ભૃશમમર્ષરોષાવેશરભસવિલસિતભ્રુકુટિ-
વિટપકુટિલદંષ્ટ્રારુણેક્ષણાટોપાતિભયાનક-
વદના હન્તુકામેવેદં મહાટ્ટહાસમતિસંરમ્ભેણ
વિમુઞ્ચન્તી તત ઉત્પત્ય પાપીયસાં દુષ્ટાનાં
તેનૈવાસિના વિવૃક્ણશીર્ષ્ણાં ગલાત્સ્રવન્તમસૃગાસવ-
મત્યુષ્ણં સહ ગણેન નિપીયાતિપાનમદવિહ્વલોચ્ચૈસ્તરાં
સ્વપાર્ષદૈઃ સહ જગૌ નનર્ત ચ વિજહાર ચ શિરઃ
કન્દુકલીલયા ॥ ૧૮॥

એવમેવ ખલુ મહદભિચારાતિક્રમઃ
કાર્ત્સ્ન્યેનાત્મને ફલતિ ॥ ૧૯॥

ન વા એતદ્વિષ્ણુદત્ત મહદદ્ભુતં યદસમ્ભ્રમઃ
સ્વશિરશ્છેદન આપતિતેઽપિ વિમુક્તદેહાદ્યાત્મભાવ-
સુદૃઢહૃદયગ્રન્થીનાં સર્વસત્ત્વસુહૃદાત્મનાં નિર્વૈરાણાં
સાક્ષાદ્ભગવતાનિમિષારિવરાયુધેનાપ્રમત્તેન તૈસ્તૈર્ભાવૈઃ
પરિરક્ષ્યમાણાનાં તત્પાદમૂલમકુતશ્ચિદ્ભયમુપસૃતાનાં

ભાગવતપરમહંસાનામ્ ॥ ૨૦॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે જડભરતચરિતે નવમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ દશમોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
અથ સિન્ધુસૌવીરપતે રહૂગણસ્ય વ્રજત
ઇક્ષુમત્યાસ્તટે તત્કુલપતિના શિબિકાવાહપુરુષા-
ન્વેષણસમયે દૈવેનોપસાદિતઃ સ દ્વિજવર ઉપલબ્ધ
એષ પીવા યુવા સંહનનાઙ્ગો ગોખરવદ્ધુરં વોઢુમલમિતિ
પૂર્વવિષ્ટિગૃહીતૈઃ સહ ગૃહીતઃ પ્રસભમતદર્હ ઉવાહ
શિબિકાં સ મહાનુભાવઃ ॥ ૧॥

યદા હિ દ્વિજવરસ્યેષુમાત્રાવલોકાનુગતેર્ન
સમાહિતા પુરુષગતિસ્તદા વિષમગતાં સ્વશિબિકાં
રહૂગણ ઉપધાર્ય પુરુષાનધિવહત આહ હે વોઢારઃ
સાધ્વતિક્રમત કિમિતિ વિષમમુહ્યતે યાનમિતિ ॥ ૨॥

અથ ત ઈશ્વરવચઃ સોપાલમ્ભમુપાકર્ણ્યોપાયતુરીયા-
ચ્છઙ્કિતમનસસ્તં વિજ્ઞાપયાં બભૂવુઃ ॥ ૩॥

ન વયં નરદેવ પ્રમત્તા ભવન્નિયમાનુપથાઃ સાધ્વેવ
વહામઃ અયમધુનૈવ નિયુક્તોઽપિ ન દ્રુતં વ્રજતિ
નાનેન સહ વોઢુમુ હ વયં પારયામ ઇતિ ॥ ૪॥

સાંસર્ગિકો દોષ એવ નૂનમેકસ્યાપિ સર્વેષાં
સાંસર્ગિકાણાં ભવિતુમર્હતીતિ નિશ્ચિત્ય
નિશમ્ય કૃપણવચો રાજા રહૂગણ ઉપાસિત-
વૃદ્ધોઽપિ નિસર્ગેણ બલાત્કૃત ઈષદુત્થિત-
મન્યુરવિસ્પષ્ટબ્રહ્મતેજસં જાતવેદસમિવ

રજસાઽઽવૃતમતિરાહ ॥ ૫॥

અહો કષ્ટં ભ્રાતર્વ્યક્તમુરુપરિશ્રાન્તો દીર્ઘમધ્વાનમેક
એવ ઊહિવાન્ સુચિરં નાતિપીવા ન સંહનનાઙ્ગો જરસા
ચોપદ્રુતો ભવાન્ સખે નો એવાપર એતે સઙ્ઘટ્ટિન ઇતિ
બહુ વિપ્રલબ્ધોઽપ્યવિદ્યયા રચિતદ્રવ્યગુણકર્માશયસ્વ-
ચરમકલેવરેઽવસ્તુનિ સંસ્થાનવિશેષેઽહમ્મમેત્ય-
નધ્યારોપિતમિથ્યાપ્રત્યયો બ્રહ્મભૂતસ્તૂષ્ણીં શિબિકાં
પૂર્વવદુવાહ ॥ ૬॥

અથ પુનઃ સ્વશિબિકાયાં વિષમગતાયાં પ્રકુપિત ઉવાચ
રહૂગણઃ કિમિદમરે ત્વં જીવન્મૃતો માં કદર્થીકૃત્ય
ભર્તૃશાસનમતિચરસિ પ્રમત્તસ્ય ચ તે કરોમિ
ચિકિત્સાં દણ્ડપાણિરિવ જનતાયા યથા પ્રકૃતિં સ્વાં
ભજિષ્યસ ઇતિ ॥ ૭॥

એવં બહ્વબદ્ધમપિ ભાષમાણં નરદેવાભિમાનં રજસા
તમસાનુવિદ્ધેન મદેન તિરસ્કૃતાશેષભગવત્પ્રિયનિકેતં
પણ્ડિતમાનિનં સ ભગવાન્ બ્રાહ્મણો બ્રહ્મભૂતઃ સર્વભૂત-
સુહૃદાત્મા યોગેશ્વરચર્યાયાં નાતિવ્યુત્પન્નમતિં સ્મયમાન
ઇવ વિગતસ્મય ઇદમાહ ॥ ૮॥

બ્રાહ્મણ ઉવાચ
ત્વયોદિતં વ્યક્તમવિપ્રલબ્ધં
ભર્તુઃ સ મે સ્યાદ્યદિ વીર ભારઃ ।
ગન્તુર્યદિ સ્યાદધિગમ્યમધ્વા
પીવેતિ રાશૌ ન વિદાં પ્રવાદઃ ॥ ૯॥

સ્થૌલ્યં કાર્શ્યં વ્યાધય આધયશ્ચ
ક્ષુત્તૃડ્ભયં કલિરિચ્છા જરા ચ ।
નિદ્રા રતિર્મન્યુરહં મદઃ શુચો
દેહેન જાતસ્ય હિ મે ન સન્તિ ॥ ૧૦॥

જીવન્મૃતત્વં નિયમેન રાજન્
આદ્યન્તવદ્યદ્વિકૃતસ્ય દૃષ્ટમ્ ।
સ્વસ્વામ્યભાવો ધ્રુવ ઈડ્ય યત્ર

તર્હ્યુચ્યતેઽસૌ વિધિકૃત્યયોગઃ ॥ ૧૧॥

વિશેષબુદ્ધેર્વિવરં મનાક્ચ
પશ્યામ યન્ન વ્યવહારતોઽન્યત્ ।
ક ઈશ્વરસ્તત્ર કિમીશિતવ્યં
તથાપિ રાજન્ કરવામ કિં તે ॥ ૧૨॥

ઉન્મત્તમત્તજડવત્સ્વસંસ્થાં
ગતસ્ય મે વીર ચિકિત્સિતેન ।
અર્થઃ કિયાન્ ભવતા શિક્ષિતેન
સ્તબ્ધપ્રમત્તસ્ય ચ પિષ્ટપેષઃ ॥ ૧૩॥

શ્રીશુક ઉવાચ
એતાવદનુવાદપરિભાષયા પ્રત્યુદીર્ય મુનિવર
ઉપશમશીલ ઉપરતાનાત્મ્યનિમિત્ત ઉપભોગેન
કર્મારબ્ધં વ્યપનયન્ રાજયાનમપિ તથોવાહ ॥ ૧૪॥

સ ચાપિ પાણ્ડવેય સિન્ધુસૌવીરપતિસ્તત્ત્વ-
જિજ્ઞાસાયાં સમ્યક્ શ્રદ્ધયાધિકૃતાધિકાર-
સ્તદ્ધૃદયગ્રન્થિમોચનં દ્વિજવચ આશ્રુત્ય બહુ
યોગગ્રન્થસમ્મતં ત્વરયાવરુહ્ય શિરસા
પાદમૂલમુપસૃતઃ ક્ષમાપયન્ વિગત-
નૃપદેવસ્મય ઉવાચ ॥ ૧૫॥

કસ્ત્વં નિગૂઢશ્ચરસિ દ્વિજાનાં
બિભર્ષિ સૂત્રં કતમોઽવધૂતઃ ।
કસ્યાસિ કુત્રત્ય ઇહાપિ કસ્માત્
ક્ષેમાય નશ્ચેદસિ નોત શુક્લઃ ॥ ૧૬॥

નાહં વિશઙ્કે સુરરાજવજ્રા-
ન્ન ત્ર્યક્ષશૂલાન્ન યમસ્ય દણ્ડાત્ ।
નાગ્ન્યર્કસોમાનિલવિત્તપાસ્ત્રા-
ચ્છઙ્કે ભૃશં બ્રહ્મકુલાવમાનાત્ ॥ ૧૭॥

તદ્બ્રૂહ્યસઙ્ગો જડવન્નિગૂઢ-
વિજ્ઞાનવીર્યો વિચરસ્યપારઃ ।
વચાંસિ યોગગ્રથિતાનિ સાધો

ન નઃ ક્ષમન્તે મનસાપિ ભેત્તુમ્ ॥ ૧૮॥

અહં ચ યોગેશ્વરમાત્મતત્ત્વ-
વિદાં મુનીનાં પરમં ગુરું વૈ ।
પ્રષ્ટું પ્રવૃત્તઃ કિમિહારણં તત્
સાક્ષાદ્ધરિં જ્ઞાનકલાવતીર્ણમ્ ॥ ૧૯॥

સ વૈ ભવાઁલ્લોકનિરીક્ષણાર્થ-
મવ્યક્તલિઙ્ગો વિચરત્યપિ સ્વિત્ ।
યોગેશ્વરાણાં ગતિમન્ધબુદ્ધિઃ
કથં વિચક્ષીત ગૃહાનુબન્ધઃ ॥ ૨૦॥

દૃષ્ટઃ શ્રમઃ કર્મત આત્મનો વૈ
ભર્તુર્ગન્તુર્ભવતશ્ચાનુમન્યે ।
યથાસતોદાનયનાદ્યભાવાત્
સમૂલ ઇષ્ટો વ્યવહારમાર્ગઃ ॥ ૨૧॥

સ્થાલ્યગ્નિતાપાત્પયસોઽભિતાપ-
સ્તત્તાપતસ્તણ્ડુલગર્ભરન્ધિઃ ।
દેહેન્દ્રિયાસ્વાશયસન્નિકર્ષા-
ત્તત્સંસૃતિઃ પુરુષસ્યાનુરોધાત્ ॥ ૨૨॥

શાસ્તાભિગોપ્તા નૃપતિઃ પ્રજાનાં
યઃ કિઙ્કરો વૈ ન પિનષ્ટિ પિષ્ટમ્ ।
સ્વધર્મમારાધનમચ્યુતસ્ય
યદીહમાનો વિજહાત્યઘૌઘમ્ ॥ ૨૩॥

તન્મે ભવાન્ નરદેવાભિમાન-
મદેન તુચ્છીકૃતસત્તમસ્ય ।
કૃષીષ્ટ મૈત્રી દૃશમાર્તબન્ધો
યથા તરે સદવધ્યાનમંહઃ ॥ ૨૪॥

ન વિક્રિયા વિશ્વસુહૃત્સખસ્ય
સામ્યેન વીતાભિમતેસ્તવાપિ ।
મહદ્વિમાનાત્સ્વકૃતાદ્ધિ માદૃ-
ઙ્નઙ્ક્ષ્યત્યદૂરાદપિ શૂલપાણિઃ ॥ ૨૫॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે દશમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૦॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ એકાદશોઽધ્યાયઃ ॥

બ્રાહ્મણ ઉવાચ
અકોવિદઃ કોવિદવાદવાદાન્
વદસ્યથો નાતિવિદાં વરિષ્ઠઃ ।
ન સૂરયો હિ વ્યવહારમેનં
તત્ત્વાવમર્શેન સહામનન્તિ ॥ ૧॥

તથૈવ રાજન્નુરુગાર્હમેધ-
વિતાનવિદ્યોરુવિજૃમ્ભિતેષુ ।
ન વેદવાદેષુ હિ તત્ત્વવાદઃ
પ્રાયેણ શુદ્ધો નુ ચકાસ્તિ સાધુઃ ॥ ૨॥

ન તસ્ય તત્ત્વગ્રહણાય સાક્ષા-
દ્વરીયસીરપિ વાચઃ સમાસન્ ।
સ્વપ્ને નિરુક્ત્યા ગૃહમેધિસૌખ્યં
ન યસ્ય હેયાનુમિતં સ્વયં સ્યાત્ ॥ ૩॥

યાવન્મનો રજસા પૂરુષસ્ય
સત્ત્વેન વા તમસા વાનુરુદ્ધમ્ ।
ચેતોભિરાકૂતિભિરાતનોતિ
નિરઙ્કુશં કુશલં ચેતરં વા ॥ ૪॥

સ વાસનાત્મા વિષયોપરક્તો
ગુણપ્રવાહો વિકૃતઃ ષોડશાત્મા ।
બિભ્રત્પૃથઙ્નામભિ રૂપભેદ-
મન્તર્બહિષ્ટ્વં ચ પુરૈસ્તનોતિ ॥ ૫॥

દુઃખં સુખં વ્યતિરિક્તં ચ તીવ્રં

કાલોપપન્નં ફલમાવ્યનક્તિ ।
આલિઙ્ગ્ય માયારચિતાન્તરાત્મા
સ્વદેહિનં સંસૃતિચક્રકૂટઃ ॥ ૬॥

તાવાનયં વ્યવહારઃ સદાવિઃ
ક્ષેત્રજ્ઞસાક્ષ્યો ભવતિ સ્થૂલસૂક્ષ્મઃ ।
તસ્માન્મનો લિઙ્ગમદો વદન્તિ
ગુણાગુણત્વસ્ય પરાવરસ્ય ॥ ૭॥

ગુણાનુરક્તં વ્યસનાય જન્તોઃ
ક્ષેમાય નૈર્ગુણ્યમથો મનઃ સ્યાત્ ।
યથા પ્રદીપો ઘૃતવર્તિમશ્નન્
શિખાઃ સધૂમા ભજતિ હ્યન્યદા સ્વમ્ ।
પદં તથા ગુણકર્માનુબદ્ધં
વૃત્તીર્મનઃ શ્રયતેઽન્યત્ર તત્ત્વમ્ ॥ ૮॥

એકાદશાસન્મનસો હિ વૃત્તય
આકૂતયઃ પઞ્ચ ધિયોઽભિમાનઃ ।
માત્રાણિ કર્માણિ પુરં ચ તાસાં
વદન્તિ હૈકાદશ વીર ભૂમીઃ ॥ ૯॥

ગન્ધાકૃતિસ્પર્શરસશ્રવાંસિ
વિસર્ગરત્યર્ત્યભિજલ્પશિલ્પાઃ ।
એકાદશં સ્વીકરણં મમેતિ
શય્યામહં દ્વાદશમેક આહુઃ ॥ ૧૦॥

દ્રવ્યસ્વભાવાશયકર્મકાલૈ-
રેકાદશામી મનસો વિકારાઃ ।
સહસ્રશઃ શતશઃ કોટિશશ્ચ
ક્ષેત્રજ્ઞતો ન મિથો ન સ્વતઃ સ્યુઃ ॥ ૧૧॥

ક્ષેત્રજ્ઞ એતા મનસો વિભૂતી-
ર્જીવસ્ય માયારચિતસ્ય નિત્યાઃ ।
આવિર્હિતાઃ ક્વાપિ તિરોહિતાશ્ચ
શુદ્ધો વિચષ્ટે હ્યવિશુદ્ધકર્તુઃ ॥ ૧૨॥

ક્ષેત્રજ્ઞ આત્મા પુરુષઃ પુરાણઃ

સાક્ષાત્સ્વયઞ્જ્યોતિરજઃ પરેશઃ ।
નારાયણો ભગવાન્વાસુદેવઃ
સ્વમાયયાઽઽત્મન્યવધીયમાનઃ ॥ ૧૩॥

યથાનિલઃ સ્થાવરજઙ્ગમાના-
માત્મસ્વરૂપેણ નિવિષ્ટ ઈશેત્ ।
એવં પરો ભગવાન્ વાસુદેવઃ
ક્ષેત્રજ્ઞ આત્મેદમનુપ્રવિષ્ટઃ ॥ ૧૪॥

ન યાવદેતાં તનુભૃન્નરેન્દ્ર
વિધૂય માયાં વયુનોદયેન ।
વિમુક્તસઙ્ગો જિતષટ્સપત્નો
વેદાત્મતત્ત્વં ભ્રમતીહ તાવત્ ॥ ૧૫॥

ન યાવદેતન્મન આત્મલિઙ્ગં
સંસારતાપાવપનં જનસ્ય ।
યચ્છોકમોહામયરાગલોભ-
વૈરાનુબન્ધં મમતાં વિધત્તે ॥ ૧૬॥

ભ્રાતૃવ્યમેનં તદદભ્રવીર્ય-
મુપેક્ષયાધ્યેધિતમપ્રમત્તઃ ।
ગુરોર્હરેશ્ચરણોપાસનાસ્ત્રો
જહિ વ્યલીકં સ્વયમાત્મમોષમ્ ॥ ૧૭॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે બ્રાહ્મણરહૂગણસંવાદે એકાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૧॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ॥

રહૂગણ ઉવાચ
નમો નમઃ કારણવિગ્રહાય
સ્વરૂપતુચ્છીકૃતવિગ્રહાય ।

નમોऽવધૂતદ્વિજબન્ધુલિઙ્ગ-
નિગૂઢનિત્યાનુભવાય તુભ્યમ્ ॥ ૧॥

જ્વરામયાર્તસ્ય યથાગદં સ-
ન્નિદાઘદગ્ધસ્ય યથા હિમામ્ભઃ ।
કુદેહમાનાહિવિદષ્ટદૃષ્ટે-
ર્બ્રહ્મન્વચસ્તેऽમૃતમૌષધં મે ॥ ૨॥

તસ્માદ્ભવન્તં મમ સંશયાર્થં
પ્રક્ષ્યામિ પશ્ચાદધુના સુબોધમ્ ।
અધ્યાત્મયોગગ્રથિતં તવોક્ત-
માખ્યાહિ કૌતૂહલચેતસો મે ॥ ૩॥

યદાહ યોગેશ્વર દૃશ્યમાનં
ક્રિયાફલં સદ્વ્યવહારમૂલમ્ ।
ન હ્યઞ્જસા તત્ત્વવિમર્શનાય
ભવાનમુષ્મિન્ ભ્રમતે મનો મે ॥ ૪॥

બ્રાહ્મણ ઉવાચ
અયં જનો નામ ચલન્ પૃથિવ્યાં
યઃ પાર્થિવઃ પાર્થિવ કસ્ય હેતોઃ ।
તસ્યાપિ ચાઙ્ઘ્ર્યોરધિગુલ્ફજઙ્ઘા-
જાનૂરુમધ્યોરશિરોધરાંસાઃ ॥ ૫॥

અંસેऽધિ દાર્વી શિબિકા ચ યસ્યાં
સૌવીરરાજેત્યપદેશ આસ્તે ।
યસ્મિન્ ભવાન્ રૂઢનિજાભિમાનો
રાજાસ્મિ સિન્ધુષ્વિતિ દુર્મદાન્ધઃ ॥ ૬॥

શોચ્યાનિમાંસ્ત્વમધિકષ્ટદીનાન્
વિષ્ટ્યા નિગૃહ્ણન્ નિરનુગ્રહોऽસિ ।
જનસ્ય ગોપ્તાસ્મિ વિકત્થમાનો
ન શોભસે વૃદ્ધસભાસુ ધૃષ્ટઃ ॥ ૭॥

યદા ક્ષિતાવેવ ચરાચરસ્ય
વિદામ નિષ્ઠાં પ્રભવં ચ નિત્યમ્ ।
તન્નામતોऽન્યદ્વ્યવહારમૂલં

નિરૂપ્યતાં સત્ક્રિયયાનુમેયમ્ ॥ ૮॥

એવં નિરુક્તં ક્ષિતિશબ્દવૃત્ત-
મસન્નિધાનાત્પરમાણવો યે ।
અવિદ્યયા મનસા કલ્પિતાસ્તે
યેષાં સમૂહેન કૃતો વિશેષઃ ॥ ૯॥

એવં કૃશં સ્થૂલમણુર્બૃહદ્ય-
દસચ્ચ સજ્જીવમજીવમન્યત્ ।
દ્રવ્યસ્વભાવાશયકાલકર્મ-
નામ્નાજયાવેહિ કૃતં દ્વિતીયમ્ ॥ ૧૦॥

જ્ઞાનં વિશુદ્ધં પરમાર્થમેક-
મનન્તરં ત્વબહિર્બ્રહ્મ સત્યમ્ ।
પ્રત્યક્પ્રશાન્તં ભગવચ્છબ્દસંજ્ઞં
યદ્વાસુદેવં કવયો વદન્તિ ॥ ૧૧॥

રહૂગણૈતત્તપસા ન યાતિ
ન ચેજ્યયા નિર્વપણાદ્ગૃહાદ્વા ।
ન છન્દસા નૈવ જલાગ્નિસૂર્યૈ-
ર્વિના મહત્પાદરજોઽભિષેકમ્ ॥ ૧૨॥

યત્રોત્તમશ્લોકગુણાનુવાદઃ
પ્રસ્તૂયતે ગ્રામ્યકથાવિઘાતઃ ।
નિષેવ્યમાણોઽનુદિનં મુમુક્ષો-
ર્મતિં સતીં યચ્છતિ વાસુદેવે ॥ ૧૩॥

અહં પુરા ભરતો નામ રાજા
વિમુક્તદૃષ્ટશ્રુતસઙ્ગબન્ધઃ ।
આરાધનં ભગવત ઈહમાનો
મૃગોઽભવં મૃગસઙ્ગાદ્ધતાર્થઃ ॥ ૧૪॥

સા માં સ્મૃતિર્મૃગદેહેઽપિ વીર
કૃષ્ણાર્ચનપ્રભવા નો જહાતિ ।
અથો અહં જનસઙ્ગાદસઙ્ગો
વિશઙ્કમાનોઽવિવૃતશ્ચરામિ ॥ ૧૫॥

તસ્માન્નરોઽસઙ્ગસુસઙ્ગજાત-
જ્ઞાનાસિનેહૈવ વિવૃક્ણમોહઃ ।
હરિં તદીહાકથનશ્રુતાભ્યાં
લબ્ધસ્મૃતિર્યાત્યતિપારમધ્વનઃ ॥ ૧૬॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે બ્રાહ્મણરહૂગણસંવાદે દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૨॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ ॥

બ્રાહ્મણ ઉવાચ
દુરત્યયેઽધ્વન્યજયા નિવેશિતો
રજસ્તમઃસત્ત્વવિભક્તકર્મદૃક્ ।
સ એષ સાર્થોઽર્થપરઃ પરિભ્રમન્
ભવાટવીં યાતિ ન શર્મ વિન્દતિ ॥ ૧॥

યસ્યામિમે ષણ્નરદેવ દસ્યવઃ
સાર્થં વિલુમ્પન્તિ કુનાયકં બલાત્ ।
ગોમાયવો યત્ર હરન્તિ સાર્થિકં
પ્રમત્તમાવિશ્ય યથોરણં વૃકાઃ ॥ ૨॥

પ્રભૂતવીરુત્તૃણગુલ્મગહ્વરે
કઠોરદંશૈર્મશકૈરુપદ્રુતઃ ।
ક્વચિત્તુ ગન્ધર્વપુરં પ્રપશ્યતિ
ક્વચિત્ક્વચિચ્ચાશુ રયોલ્મુકગ્રહમ્ ॥ ૩॥

નિવાસતોયદ્રવિણાત્મબુદ્ધિ-
સ્તતસ્તતો ધાવતિ ભો અટવ્યામ્ ।
ક્વચિચ્ચ વાત્યોત્થિતપાંસુધૂમ્રા
દિશો ન જાનાતિ રજસ્વલાક્ષઃ ॥ ૪॥

અદૃશ્યઝિલ્લીસ્વનકર્ણશૂલ

ઉલૂકવાગ્ભિર્વ્યથિતાન્તરાત્મા ।
અપુણ્યવૃક્ષાન્ શ્રયતે ક્ષુધાર્દિતો
મરીચિતોયાન્યભિધાવતિ ક્વચિત્ ॥ ૫॥

ક્વચિદ્વિતોયાઃ સરિતોઽભિયાતિ
પરસ્પરં ચાલષતે નિરન્ધઃ ।
આસાદ્ય દાવં ક્વચિદગ્નિતપ્તો
નિર્વિદ્યતે ક્વ ચ યક્ષૈર્હૃતાસુઃ ॥ ૬॥

શૂરૈર્હૃતસ્વઃ ક્વ ચ નિર્વિણ્ણચેતાઃ
શોચન્વિમુહ્યન્નુપયાતિ કશ્મલમ્ ।
ક્વચિચ્ચ ગન્ધર્વપુરં પ્રવિષ્ટઃ
પ્રમોદતે નિર્વૃતવન્મુહૂર્તમ્ ॥ ૭॥

ચલન્ ક્વચિત્કણ્ટકશર્કરાઙ્ઘ્રિ-
ર્નગારુરુક્ષુર્વિમના ઇવાસ્તે ।
પદે પદેઽભ્યન્તરવહ્નિનાર્દિતઃ
કૌટુમ્બિકઃ ક્રુધ્યતિ વૈ જનાય ॥ ૮॥

ક્વચિન્નિગીર્ણોઽજગરાહિના જનો
નાવૈતિ કિઞ્ચિદ્વિપિનેઽપવિદ્ધઃ ।
દષ્ટઃ સ્મ શેતે ક્વ ચ દન્દશૂકૈ-
રન્ધોઽન્ધકૂપે પતિતસ્તમિસ્રે ॥ ૯॥

કર્હિ સ્મ ચિત્ક્ષુદ્રરસાન્ વિચિન્વં-
સ્તન્મક્ષિકાભિર્વ્યથિતો વિમાનઃ ।
તત્રાતિકૃચ્છ્રાત્પ્રતિલબ્ધમાનો
બલાદ્વિલુમ્પન્ત્યથ તં તતોઽન્યે ॥ ૧૦॥

ક્વચિચ્ચ શીતાતપવાતવર્ષ-
પ્રતિક્રિયાં કર્તુમનીશ આસ્તે ।
ક્વચિન્મિથો વિપણન્ યચ્ચ કિઞ્ચિ-
દ્વિદ્વેષમૃચ્છત્યુત વિત્તશાઠ્યાત્ ॥ ૧૧॥

ક્વચિત્ક્વચિત્ક્ષીણધનસ્તુ તસ્મિન્
શય્યાસનસ્થાનવિહારહીનઃ ।
યાચન્ પરાદપ્રતિલબ્ધકામઃ

પારક્યદૃષ્ટિર્લભતેઽવમાનમ્ ॥ ૧૨॥

અન્યોન્યવિત્તવ્યતિષઙ્ગવૃદ્ધ-
વૈરાનુબન્ધો વિવહન્ મિથશ્ચ ।
અધ્વન્યમુષ્મિન્નુરુકૃચ્છ્રવિત્ત-
બાધોપસર્ગૈર્વિહરન્ વિપન્નઃ ॥ ૧૩॥

તાંસ્તાન્ વિપન્નાન્ સ હિ તત્ર તત્ર
વિહાય જાતં પરિગૃહ્ય સાર્થઃ ।
આવર્તતેઽદ્યાપિ ન કશ્ચિદત્ર
વીરાધ્વનઃ પારમુપૈતિ યોગમ્ ॥ ૧૪॥

મનસ્વિનો નિર્જિતદિગ્ગજેન્દ્રા
મમેતિ સર્વે ભુવિ બદ્ધવૈરાઃ ।
મૃધે શયીરન્ ન તુ તદ્વ્રજન્તિ
યન્ન્યસ્તદણ્ડો ગતવૈરોઽભિયાતિ ॥ ૧૫॥

પ્રસજ્જતિ ક્વાપિ લતા ભુજાશ્રય-
સ્તદાશ્રયાવ્યક્તપદદ્વિજસ્પૃહઃ ।
ક્વચિત્કદાચિદ્ધરિચક્રતસ્ત્રસન્
સખ્યં વિધત્તે બકકઙ્કગૃધ્રૈઃ ॥ ૧૬॥

તૈર્વઞ્ચિતો હંસકુલં સમાવિશ-
ન્નરોચયન્ શીલમુપૈતિ વાનરાન્ ।
તજ્જાતિરાસેન સુનિર્વૃતેન્દ્રિયઃ
પરસ્પરોદ્વીક્ષણવિસ્મૃતાવધિઃ ॥ ૧૭॥

દ્રુમેષુ રંસ્યન્ સુતદારવત્સલો
વ્યવાયદીનો વિવશઃ સ્વબન્ધને ।
ક્વચિત્પ્રમાદાદ્ગિરિકન્દરે પતન્
વલ્લીં ગૃહીત્વા ગજભીત આસ્થિતઃ ॥ ૧૮॥

અતઃ કથઞ્ચિત્સ વિમુક્ત આપદઃ
પુનશ્ચ સાર્થં પ્રવિશત્યરિન્દમ ।
અધ્વન્યમુષ્મિન્નજયા નિવેશિતો
ભ્રમઞ્જનોઽદ્યાપિ ન વેદ કશ્ચન ॥ ૧૯॥

રહૂગણ ત્વમપિ હ્યધ્વનોઽસ્ય
સન્ન્યસ્તદણ્ડઃ કૃતભૂતમૈત્રઃ ।
અસજ્જિતાત્મા હરિસેવયા શિતં
જ્ઞાનાસિમાદાય તરાતિપારમ્ ॥ ૨૦॥

રાજોવાચ
અહો નૃજન્માખિલજન્મશોભનં
કિં જન્મભિસ્ત્વપરૈરપ્યમુષ્મિન્ ।
ન યદ્ધૃષીકેશયશઃકૃતાત્મનાં
મહાત્મનાં વઃ પ્રચુરઃ સમાગમઃ ॥ ૨૧॥

ન હ્યદ્ભુતં ત્વચ્ચરણાબ્જરેણુભિ-
ર્હતાંહસો ભક્તિરધોક્ષજેઽમલા ।
મૌહૂર્તિકાદ્યસ્ય સમાગમાચ્ચ મે
દુસ્તર્કમૂલોઽપહતોઽવિવેકઃ ॥ ૨૨॥

નમો મહદ્ભ્યોઽસ્તુ નમઃ શિશુભ્યો
નમો યુવભ્યો નમ આવટુભ્યઃ ।
યે બ્રાહ્મણા ગામવધૂતલિઙ્ગા-
શ્ચરન્તિ તેભ્યઃ શિવમસ્તુ રાજ્ઞામ્ ॥ ૨૩॥

શ્રીશુક ઉવાચ
ઇત્યેવમુત્તરામાતઃ સ વૈ બ્રહ્મર્ષિસુતઃ
સિન્ધુપતય આત્મસતત્ત્વં વિગણયતઃ
પરાનુભાવઃ પરમકારુણિકતયોપદિશ્ય
રહૂગણેન સકરુણમભિવન્દિતચરણ
આપૂર્ણાર્ણવ ઇવ નિભૃતકરણોર્મ્યાશયો
ધરણિમિમાં વિચચાર ॥ ૨૪॥

સૌવીરપતિરપિ સુજનસમવગતપરમાત્મસતત્ત્વ
આત્મન્યવિદ્યાધ્યારોપિતાં ચ દેહાત્મમતિં વિસસર્જ
એવં હિ નૃપ ભગવદાશ્રિતાશ્રિતાનુભાવઃ ॥ ૨૫॥

રાજોવાચ
યો હ વા ઇહ બહુવિદા મહાભાગવત ત્વયાભિહિતઃ
પરોક્ષેણ વચસા જીવલોકભવાધ્વા સ હ્યાર્ય

મનીષયા કલ્પિતવિષયો નાઞ્જસાવ્યુત્પન્નલોક-
સમધિગમઃ અથ તદેવૈતદ્દુરવગમં સમવેતા-
નુકલ્પેન નિર્દિશ્યતામિતિ ॥ ૨૬॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૩॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ ॥

સ હોવાચ
ય એષ દેહાત્મમાનિનાં સત્ત્વાદિગુણવિશેષવિકલ્પિત-
કુશલાકુશલસમવહારવિનિર્મિતવિવિધદેહાવલિભિ-
ર્વિયોગસંયોગાદિ અનાદિસંસારાનુભવસ્ય દ્વારભૂતેન
ષડિન્દ્રિયવર્ગેણ તસ્મિન્ દુર્ગાધ્વવદસુગમેઽધ્વ-
ન્યાપતિત ઈશ્વરસ્ય ભગવતો વિષ્ણોર્વશવર્તિન્યા
માયયા જીવલોકોઽયં યથા વણિક્સાર્થોઽર્થપરઃ
સ્વદેહનિષ્પાદિતકર્માનુભવઃ શ્મશાનવદશિવતમાયાં
સંસારાટવ્યાં ગતો નાદ્યાપિ વિફલબહુપ્રતિયોગેહસ્ત-
ત્તાપોપશમનીં હરિગુરુચરણારવિન્દમધુકરાનુપદવી-
મવરુન્ધે ॥ ૧॥

યસ્યામુ હ વા એતે ષડિન્દ્રિયનામાનઃ કર્મણા દસ્યવ
એવ તે તદ્યથા પુરુષસ્ય ધનં યત્કિઞ્ચિદ્ધર્મૌપયિકં બહુ
કૃચ્છ્રાધિગતં સાક્ષાત્પરમપુરુષારાધનલક્ષણો યોઽસૌ
ધર્મસ્તં તુ સામ્પરાય ઉદાહરન્તિ । તદ્ધર્મ્યં ધનં દર્શન-
સ્પર્શનશ્રવણાસ્વાદનાવઘ્રાણસઙ્કલ્પવ્યવસાયગૃહ-
ગ્રામ્યોપભોગેન કુનાથસ્યાજિતાત્મનો યથા સાર્થસ્ય
વિલુમ્પન્તિ ॥ ૨॥

અથ ચ યત્ર કૌટુમ્બિકા દારાપત્યાદયો નામ્ના કર્મણા

વૃકસૃગાલા એવાનિચ્છતોઽપિ કદર્યસ્ય કુટુમ્બિન
ઉરણકવત્સંરક્ષ્યમાણં મિષતોઽપિ હરન્તિ ॥ ૩॥

યથા હ્યનુવત્સરં કૃષ્યમાણમપ્યદગ્ધબીજં ક્ષેત્રં
પુનરેવાવપનકાલે ગુલ્મતૃણવીરુદ્ભિર્ગહ્વરમિવ
ભવત્યેવમેવ ગૃહાશ્રમઃ કર્મક્ષેત્રં યસ્મિન્ ન હિ
કર્માણ્યુત્સીદન્તિ યદયં કામકરણ્ડ એષ આવસથઃ ॥ ૪॥

તત્ર ગતો દંશમશકસમાપસદૈર્મનુજૈઃ શલભ-
શકુન્તતસ્કરમૂષકાદિભિરુપરુધ્યમાનબહિઃપ્રાણઃ
ક્વચિત્પરિવર્તમાનોઽસ્મિન્નધ્વન્યવિદ્યાકામકર્મભિ-
રુપરક્તમનસાનુપપન્નાર્થં નરલોકં ગન્ધર્વનગર-
મુપપન્નમિતિ મિથ્યાદૃષ્ટિરનુપશ્યતિ ॥ ૫॥

તત્ર ચ ક્વચિદાતપોદકનિભાન્ વિષયાનુપધાવતિ
પાનભોજનવ્યવાયાદિ વ્યસનલોલુપઃ ॥ ૬॥

ક્વચિચ્ચાશેષદોષનિષદનં પુરીષવિશેષં તદ્વર્ણગુણ-
નિર્મિતમતિઃ સુવર્ણમુપાદિત્સત્યગ્નિકામકાતર
ઇવોલ્મુકપિશાચમ્ ॥ ૭॥

અથ કદાચિન્નિવાસપાનીયદ્રવિણાદ્યનેકાત્મો-
પજીવનાભિનિવેશ એતસ્યાં સંસારાટવ્યામિતસ્તતઃ
પરિધાવતિ ॥ ૮॥

ક્વચિચ્ચ વાત્યૌપમ્યયા પ્રમદયાઽઽરોહમારોપિત-
સ્તત્કાલરજસા રજનીભૂત ઇવાસાધુમર્યાદો
રજસ્વલાક્ષોઽપિ દિગ્દેવતા અતિરજસ્વલમતિર્ન
વિજાનાતિ ॥ ૯॥

ક્વચિત્સકૃદવગતવિષયવૈતથ્યઃ સ્વયં
પરાભિધ્યાનેન વિભ્રંશિતસ્મૃતિસ્તયૈવ
મરીચિતોયપ્રાયાંસ્તાનેવાભિધાવતિ ॥ ૧૦॥

ક્વચિદુલૂકઝિલ્લીસ્વનવદતિપરુષરભસાટોપં
પ્રત્યક્ષં પરોક્ષં વા રિપુરાજકુલનિર્ભર્ત્સિતેના-
તિવ્યથિતકર્ણમૂલહૃદયઃ ॥ ૧૧॥

સ યદા દુગ્ધપૂર્વસુકૃતસ્તદા કારસ્કરકાકતુણ્ડા-
દ્યપુણ્યદ્રુમલતાવિષોદપાનવદુભયાર્થશૂન્યદ્રવિણાન્
જીવન્મૃતાન્ સ્વયં જીવન્ મ્રિયમાણ ઉપધાવતિ ॥ ૧૨॥

એકદાસત્પ્રસઙ્ગાન્નિકૃતમતિર્વ્યુદકસ્રોતઃ સ્ખલનવ-
દુભયતોઽપિ દુઃખદં પાખણ્ડમભિયાતિ ॥ ૧૩॥

યદા તુ પરબાધયાન્ધ આત્મને નોપનમતિ તદા હિ
પિતૃપુત્રબર્હિષ્મતઃ પિતૃપુત્રાન્ વા સ ખલુ ભક્ષયતિ ॥ ૧૪॥

ક્વચિદાસાદ્ય ગૃહં દાવવત્પ્રિયાર્થવિધુરમસુખોદર્કં
શોકાગ્નિના દહ્યમાનો ભૃશં નિર્વેદમુપગચ્છતિ ॥ ૧૫॥

ક્વચિત્કાલવિષમિતરાજકુલરક્ષસાપહૃતપ્રિયતમ-
ધનાસુઃ પ્રમૃતક ઇવ વિગતજીવલક્ષણ આસ્તે ॥ ૧૬॥

કદાચિન્મનોરથોપગતપિતૃપિતામહાદ્યસત્સદિતિ
સ્વપ્નનિર્વૃતિલક્ષણમનુભવતિ ॥ ૧૭॥

ક્વચિદ્ગૃહાશ્રમકર્મચોદનાતિભરગિરિ-
મારુરુક્ષમાણો લોકવ્યસનકર્ષિતમનાઃ
કણ્ટકશર્કરાક્ષેત્રં પ્રવિશન્નિવ સીદતિ ॥ ૧૮॥

ક્વચિચ્ચ દુઃસહેન કાયાભ્યન્તરવહ્નિના ગૃહીતસારઃ
સ્વકુટુમ્બાય ક્રુધ્યતિ ॥ ૧૯॥

સ એવ પુનર્નિદ્રાજગરગૃહીતોઽન્ધે તમસિ મગ્નઃ
શૂન્યારણ્ય ઇવ શેતે નાન્યત્કિઞ્ચન વેદ શવ
ઇવાપવિદ્ધઃ ॥ ૨૦॥

કદાચિદ્ભગ્નમાનદંષ્ટ્રો દુર્જનદન્દશૂકૈરલબ્ધ-
નિદ્રાક્ષણો વ્યથિતહૃદયેનાનુક્ષીયમાણવિજ્ઞાનો-
ઽન્ધકૂપેઽન્ધવત્પતતિ ॥ ૨૧॥

કર્હિ સ્મ ચિત્કામમધુલવાન્ વિચિન્વન્ યદા
પરદારપરદ્રવ્યાણ્યવરુન્ધાનો રાજ્ઞા સ્વામિભિર્વા
નિહતઃ પતત્યપારે નિરયે ॥ ૨૨॥

અથ ચ તસ્માદુભયથાપિ હિ કર્માસ્મિન્નાત્મનઃ

સંસારાવપનમુદાહરન્તિ ॥ ૨૩॥

મુક્તસ્તતો યદિ બન્ધાદ્દેવદત્ત ઉપાચ્છિનત્તિ
તસ્માદપિ વિષ્ણુમિત્ર ઇત્યનવસ્થિતિઃ ॥ ૨૪॥

ક્વચિચ્ચ શીતવાતાદ્યનેકાધિદૈવિકભૌતિકા-
ત્મીયાનાં દશાનાં પ્રતિનિવારણેઽકલ્પો
દુરન્તચિન્તયા વિષણ્ણ આસ્તે ॥ ૨૫॥

ક્વચિન્મિથો વ્યવહરન્ યત્કિઞ્ચિદ્ધનમન્યેભ્યો
વા કાકિણિકામાત્રમપ્યપહરન્ યત્કિઞ્ચિદ્વા
વિદ્વેષમેતિ વિત્તશાઠ્યાત્ ॥ ૨૬॥

અધ્વન્યમુષ્મિન્નિમ ઉપસર્ગાસ્તથા સુખદુઃખ-
રાગદ્વેષભયાભિમાનપ્રમાદોન્માદશોકમોહલોભ-
માત્સર્યેર્ષ્યાવમાનક્ષુત્પિપાસાઽઽધિવ્યાધિજન્મ-
જરામરણાદયઃ ॥ ૨૭॥

ક્વાપિ દેવમાયયા સ્ત્રિયા ભુજલતોપગૂઢઃ પ્રસ્કન્ન-
વિવેકવિજ્ઞાનો યદ્વિહારગૃહારમ્ભાકુલહૃદય-
સ્તદાશ્રયાવસક્તસુતદુહિતૃકલત્રભાષિતાવલોક-
વિચેષ્ટિતાપહૃતહૃદય આત્માનમજિતાત્માપારેઽન્ધે
તમસિ પ્રહિણોતિ ॥ ૨૮॥

કદાચિદીશ્વરસ્ય ભગવતો વિષ્ણોશ્ચક્રાત્પરમાણ્વાદિ
દ્વિપરાર્ધાપવર્ગકાલોપલક્ષણાત્પરિવર્તિતેન વયસા
રંહસા હરત આબ્રહ્મતૃણસ્તમ્બાદીનાં ભૂતાનામનિમિષતો
મિષતાં વિત્રસ્તહૃદયસ્તમેવેશ્વરં કાલચક્રનિજાયુધં
સાક્ષાદ્ભગવન્તં યજ્ઞપુરુષમનાદૃત્ય પાખણ્ડદેવતાઃ
કઙ્કગૃધ્રબકવટપ્રાયા આર્યસમયપરિહૃતાઃ
સાઙ્કેત્યેનાભિધત્તે ॥ ૨૯॥

યદા પાખણ્ડિભિરાત્મવઞ્ચિતૈસ્તૈરુરુવઞ્ચિતો બ્રહ્મકુલં
સમાવસંસ્તેષાં શીલમુપનયનાદિ શ્રૌતસ્માર્તકર્મા-
નુષ્ઠાનેન ભગવતો યજ્ઞપુરુષસ્યારાધનમેવ તદરોચયન્
શૂદ્રકુલં ભજતે નિગમાચારેઽશુદ્ધિતો યસ્ય મિથુનીભાવઃ
કુટુમ્બભરણં યથા વાનરજાતેઃ ॥ ૩૦॥

તત્રાપિ નિરવરોધઃ સ્વૈરેણ વિહરન્નતિકૃપણબુદ્ધિ-
રન્યોન્યમુખનિરીક્ષણાદિના ગ્રામ્યકર્મણૈવ
વિસ્મૃતકાલાવધિઃ ॥ ૩૧॥

ક્વચિદ્દ્રુમવદૈહિકાર્થેષુ ગૃહેષુ રંસ્યન્ યથા વાનરઃ
સુતદારવત્સલો વ્યવાયક્ષણઃ ॥ ૩૨॥

એવમધ્વન્યવરુન્ધાનો મૃત્યુગજભયાત્તમસિ
ગિરિકન્દરપ્રાયે ॥ ૩૩॥

ક્વચિચ્છીતવાતાદ્યનેકદૈવિકભૌતિકાત્મીયાનાં
દુઃખાનાં પ્રતિનિવારણેऽકલ્પો દુરન્તવિષયવિષણ્ણ
આસ્તે ॥ ૩૪॥

ક્વચિન્મિથો વ્યવહરન્ યત્કિઞ્ચિદ્ધનમુપયાતિ
વિત્તશાઠ્યેન ॥ ૩૫॥

ક્વચિત્ક્ષીણધનઃ શય્યાસનાશનાદ્યુપભોગવિહીનો
યાવદપ્રતિલબ્ધમનોરથોપગતાદાનેऽવસિતમતિ-
સ્તતસ્તતોऽવમાનાદીનિ જનાદભિલભતે ॥ ૩૬॥

એવં વિત્તવ્યતિષઙ્ગવિવૃદ્ધવૈરાનુબન્ધોऽપિ
પૂર્વવાસનયા મિથ ઉદ્વહત્યથાપવહતિ ॥ ૩૭॥

એતસ્મિન્ સંસારાધ્વનિ નાનાક્લેશોપસર્ગબાધિત
આપન્નવિપન્નો યત્ર યસ્તમુ હ વાવેતરસ્તત્ર
વિસૃજ્ય જાતં જાતમુપાદાય શોચન્મુહ્યન્બિભ્ય-
દ્વિવદન્ ક્રન્દન્સંહૃષ્યન્ ગાયન્નહ્યમાનઃ
સાધુવર્જિતો નૈવાવર્તતેऽદ્યાપિ યત આરબ્ધ
એષ નરલોકસાર્થો યમધ્વનઃ પારમુપદિશન્તિ ॥ ૩૮॥

યદિદં યોગાનુશાસનં ન વા એતદવરુન્ધતે
યન્ન્યસ્તદણ્ડા મુનય ઉપશમશીલા ઉપરતાત્માનઃ
સમવગચ્છન્તિ ॥ ૩૯॥

યદપિ દિગિભજયિનો યજ્વિનો યે વૈ રાજર્ષયઃ કિં તુ
પરં મૃધે શયીરન્નસ્યામેવ મમેયમિતિ કૃતવૈરાનુબન્ધાયાં

વિસૃજ્ય સ્વયમુપસંહૃતાઃ ॥ ૪૦॥

કર્મવલ્લીમવલમ્બ્ય તત આપદઃ કથઞ્ચિન્નરકાદ્વિમુક્તઃ
પુનરપ્યેવં સંસારાધ્વનિ વર્તમાનો નરલોકસાર્થમુપયાતિ
એવમુપરિગતોઽપિ ॥ ૪૧॥

તસ્યેદમુપગાયન્તિ -
આર્ષભસ્યેહ રાજર્ષેર્મનસાપિ મહાત્મનઃ ।
નાનુવર્ત્માર્હતિ નૃપો મક્ષિકેવ ગરુત્મતઃ ॥ ૪૨॥

યો દુસ્ત્યજાન્ દારસુતાન્ સુહૃદ્રાજ્યં હૃદિસ્પૃશઃ ।
જહૌ યુવૈવ મલવદુત્તમશ્લોકલાલસઃ ॥ ૪૩॥

યો દુસ્ત્યજાન્ ક્ષિતિસુતસ્વજનાર્થદારાન્
પ્રાર્થ્યાં શ્રિયં સુરવરૈઃ સદયાવલોકામ્ ।
નૈચ્છન્નૃપસ્તદુચિતં મહતાં મધુદ્વિટ્
સેવાનુરક્તમનસામભવોઽપિ ફલ્ગુઃ ॥ ૪૪॥

યજ્ઞાય ધર્મપતયે વિધિનૈપુણાય
યોગાય સાઙ્ખ્યશિરસે પ્રકૃતીશ્વરાય ।
નારાયણાય હરયે નમ ઇત્યુદારં
હાસ્યન્ મૃગત્વમપિ યઃ સમુદાજહાર ॥ ૪૫॥

ય ઇદં ભાગવતસભાજિતાવદાતગુણકર્મણો
રાજર્ષેર્ભરતસ્યાનુચરિતં સ્વસ્ત્યયનમાયુષ્યં
ધન્યં યશસ્યં સ્વર્ગ્યાપવર્ગ્યં વાનુશ‍ૃણો-
ત્યાખ્યાસ્યત્યભિનન્દતિ ચ સર્વા એવાશિષ
આત્મન આશાસ્તે ન કાઞ્ચન પરત ઇતિ ॥ ૪૬॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે ભરતોપાખ્યાને પારોક્ષ્યવિવરણં નામ
ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૪॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ પઞ્ચદશોऽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
ભરતસ્યાત્મજઃ સુમતિર્નામાભિહિતો યમુ હ વાવ
કેચિત્પાખણ્ડિન ઋષભપદવીમનુવર્તમાનં ચાનાર્યા
અવેદસમામ્નાતાં દેવતાં સ્વમનીષયા પાપીયસ્યા
કલૌ કલ્પયિષ્યન્તિ ॥ ૧॥

તસ્માદ્વૃદ્ધસેનાયાં દેવતાજિન્નામ પુત્રોऽભવત્ ॥ ૨॥

અથાસુર્યાં તત્તનયો દેવદ્યુમ્નસ્તતો ધેનુમત્યાં સુતઃ
પરમેષ્ઠી તસ્ય સુવર્ચલાયાં પ્રતીહ ઉપજાતઃ ॥ ૩॥

ય આત્મવિદ્યામાખ્યાય સ્વયં સંશુદ્ધો
મહાપુરુષમનુસસ્માર ॥ ૪॥

પ્રતીહાત્સુવર્ચલાયાં પ્રતિહર્ત્રાદયસ્ત્રય આસન્નિજ્યા-
કોવિદાઃ સૂનવઃ પ્રતિહર્તુઃ સ્તુત્યામજભૂમાના-
વજનિષાતામ્ ॥ ૫॥

ભૂમ્ન ઋષિકુલ્યાયામુદ્ગીથસ્તતઃ પ્રસ્તાવો દેવકુલ્યાયાં
પ્રસ્તાવાન્નિયુત્સાયાં હૃદયજ આસીદ્વિભુર્વિભો રત્યાં ચ
પૃથુષેણસ્તસ્માન્નક્ત આકૂત્યાં જજ્ઞે નક્તાદ્દ્રુતિપુત્રો
ગયો રાજર્ષિપ્રવર ઉદારશ્રવા અજાયત ।
સાક્ષાદ્ભગવતો વિષ્ણોર્જગદ્રિરક્ષિષયા ગૃહીતસત્ત્વસ્ય
કલાત્મવત્ત્વાદિ લક્ષણેન મહાપુરુષતાં પ્રાપ્તઃ ॥ ૬॥

સ વૈ સ્વધર્મેણ પ્રજાપાલનપોષણપ્રીણનોપલાલના-
નુશાસનલક્ષણેનેજ્યાદિના ચ ભગવતિ મહાપુરુષે
પરાવરે બ્રહ્મણિ સર્વાત્મનાર્પિતપરમાર્થલક્ષણેન
બ્રહ્મવિચ્ચરણાનુસેવયાऽऽપાદિતભગવદ્ભક્તિયોગેન
ચાભીક્ષ્ણશઃ પરિભાવિતાતિશુદ્ધમતિરુપરતાનાત્મ્ય
આત્મનિ સ્વયમુપલભ્યમાનબ્રહ્માત્માનુભવોऽપિ
નિરભિમાન એવાવનિમજૂગુપત્ ॥ ૭॥

તસ્યેમાં ગાથાં પાણ્ડવેય પુરાવિદ ઉપગાયન્તિ ॥ ૮॥

ગયં નૃપઃ કઃ પ્રતિયાતિ કર્મભિ-

ર્યજ્વાભિમાની બહુવિદ્ધર્મગોપ્તા ।
સમાગતશ્રીઃ સદસસ્પતિઃ સતાં
સત્સેવકોઽન્યો ભગવત્કલામૃતે ॥ ૯॥

યમભ્યષિઞ્ચન્ પરયા મુદા સતીઃ
સત્યાશિષો દક્ષકન્યાઃ સરિદ્ભિઃ ।
યસ્ય પ્રજાનાં દુદુહે ધરાશિષો
નિરાશિષો ગુણવત્સસ્નુતોધાઃ ॥ ૧૦॥

છન્દાંસ્યકામસ્ય ચ યસ્ય કામાન્
દુદૂહુરાજહ્રુરથો બલિં નૃપાઃ ।
પ્રત્યઞ્ચિતા યુધિ ધર્મેણ વિપ્રા
યદાશિષાં ષષ્ઠમંશં પરેત્ય ॥ ૧૧॥

યસ્યાધ્વરે ભગવાનધ્વરાત્મા
મઘોનિ માદ્યત્યુરુસોમપીથે ।
શ્રદ્ધા વિશુદ્ધાચલભક્તિયોગ-
સમર્પિતેજ્યાફલમાજહાર ॥ ૧૨॥

યત્પ્રીણનાદ્બર્હિષિ દેવતિર્યઙ્-
મનુષ્યવીરુત્તૃણમાવિરિઞ્ચાત્ ।
પ્રીયેત સદ્યઃ સ હ વિશ્વજીવઃ
પ્રીતઃ સ્વયં પ્રીતિમગાદ્ગયસ્ય ॥ ૧૩॥

ગયાદ્ગયન્ત્યાં ચિત્રરથઃ સુગતિરવરોધન ઇતિ ત્રયઃ
પુત્રા બભૂવુશ્ચિત્રરથાદૂર્ણાયાં સમ્રાડજનિષ્ટ ॥ ૧૪॥

તત ઉત્કલાયાં મરીચિર્મરીચેર્બિન્દુમત્યાં બિન્દુમા-
નુદપદ્યત તસ્માત્સરઘાયાં મધુર્નામાભવન્મધોઃ
સુમનસિ વીરવ્રતસ્તતો ભોજાયાં મન્થુપ્રમન્થૂ
જજ્ઞાતે મન્થોઃ સત્યાયાં ભૌવનસ્તતો દૂષણાયાં
ત્વષ્ટાજનિષ્ટ ત્વષ્ટુર્વિરોચનાયાં વિરજો વિરજસ્ય
શતજિત્પ્રવરં પુત્રશતં કન્યા ચ વિષૂચ્યાં કિલ
જાતમ્ ॥ ૧૫॥

તત્રાયં શ્લોકઃ
પ્રૈયવ્રતં વંશમિમં વિરજશ્ચરમોદ્ભવઃ ।

અકરોદત્યલં કીર્ત્યા વિષ્ણુઃ સુરગણં યથા ॥ ૧૬॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે પ્રિયવ્રતવંશાનુકીર્તનં નામ પઞ્ચદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૫॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ષોડશોઽધ્યાયઃ ॥

રાજોવાચ
ઉક્તસ્ત્વયા ભૂમણ્ડલાયામવિશેષો યાવદાદિત્ય-
સ્તપતિ યત્ર ચાસૌ જ્યોતિષાં ગણૈશ્ચન્દ્રમા વા
સહ દૃશ્યતે ॥ ૧॥

તત્રાપિ પ્રિયવ્રતરથચરણપરિખાતૈઃ સપ્તભિઃ
સપ્તસિન્ધવ ઉપક્લૃપ્તા યત એતસ્યાઃ સપ્તદ્વીપ-
વિશેષવિકલ્પસ્ત્વયા ભગવન્ ખલુ સૂચિત
એતદેવાખિલમહં માનતો લક્ષણતશ્ચ સર્વં
વિજિજ્ઞાસામિ ॥ ૨॥

ભગવતો ગુણમયે સ્થૂલરૂપ આવેશિતં મનો
હ્યગુણેઽપિ સૂક્ષ્મતમ આત્મજ્યોતિષિ પરે
બ્રહ્મણિ ભગવતિ વાસુદેવાખ્યે ક્ષમમાવેશિતું
તદુ હૈતદ્ગુરોઽર્હસ્યનુવર્ણયિતુમિતિ ॥ ૩॥

ઋષિરુવાચ
ન વૈ મહારાજ ભગવતો માયાગુણવિભૂતેઃ
કાષ્ઠાં મનસા વચસા વાધિગન્તુમલં
વિબુધાયુષાપિ પુરુષસ્તસ્માત્પ્રાધાન્યેનૈવ
ભૂગોલકવિશેષં નામરૂપમાનલક્ષણતો
વ્યાખ્યાસ્યામઃ ॥ ૪॥

યો વાયં દ્વીપઃ કુવલયકમલકોશાભ્યન્તર-
કોશો નિયુતયોજનવિશાલઃ સમવર્તુલો

યથા પુષ્કરપત્રમ્ ॥ ૫॥

યસ્મિન્ નવ વર્ષાણિ નવયોજનસહસ્રાયામા-
ન્યષ્ટભિર્મર્યાદાગિરિભિઃ સુવિભક્તાનિ ભવન્તિ ॥ ૬॥

એષાં મધ્યે ઇલાવૃતં નામાભ્યન્તરવર્ષં યસ્ય
નાભ્યામવસ્થિતઃ સર્વતઃ સૌવર્ણઃ કુલગિરિરાજો
મેરુર્દ્વીપાયામસમુન્નાહઃ કર્ણિકાભૂતઃ કુવલય-
કમલસ્ય મૂર્ધનિ દ્વાત્રિંશત્સહસ્રયોજનવિતતો મૂલે
ષોડશસહસ્રં તાવતાન્તર્ભૂમ્યાં પ્રવિષ્ટઃ ॥ ૭॥

ઉત્તરોત્તરેણેલાવૃતં નીલઃ શ્વેતઃ શ‍ૃઙ્ગવાનિતિ ત્રયો
રમ્યકહિરણ્મયકુરૂણાં વર્ષાણાં મર્યાદાગિરયઃ
પ્રાગાયતા ઉભયતઃ ક્ષારોદાવધયો દ્વિસહસ્રપૃથવ
એકૈકશઃ પૂર્વસ્માત્પૂર્વસ્માદુત્તર ઉત્તરો દશાંશાધિકાંશેન
દૈર્ઘ્ય એવ હ્રસન્તિ ॥ ૮॥

એવં દક્ષિણેનેલાવૃતં નિષધો હેમકૂટો હિમાલય ઇતિ
પ્રાગાયતા યથા નીલાદયોઽયુતયોજનોત્સેધા હરિવર્ષ-
કિમ્પુરુષભારતાનાં યથાસઙ્ખ્યમ્ ॥ ૯॥

તથૈવેલાવૃતમપરેણ પૂર્વેણ ચ માલ્યવદ્ગન્ધમાદના-
વાનીલનિષધાયતૌ દ્વિસહસ્રં પપ્રથતુઃ કેતુમાલ-
ભદ્રાશ્વયોઃ સીમાનં વિદધાતે ॥ ૧૦॥

મન્દરો મેરુમન્દરઃ સુપાર્શ્વઃ કુમુદ ઇત્યયુતયોજન-
વિસ્તારોન્નાહા મેરોઃ ચતુર્દિશમવષ્ટમ્ભગિરય
ઉપક્લ્પ્તાઃ ॥ ૧૧॥

ચતુર્ષ્વેતેષુ ચૂતજમ્બૂકદમ્બન્યગ્રોધાશ્ચત્વારઃ પાદપપ્રવરાઃ
પર્વતકેતવ ઇવાધિસહસ્રયોજનોન્નાહાસ્તાવદ્વિટપવિતતયઃ
શતયોજનપરિણાહાઃ ॥ ૧૨॥

હ્રદાશ્ચત્વારઃ પયોમધ્વિક્ષુરસમૃષ્ટજલા યદુપસ્પર્શિન
ઉપદેવગણા યોગૈશ્વર્યાણિ સ્વાભાવિકાનિ ભરતર્ષભ
ધારયન્તિ ॥ ૧૩॥

દેવોદ્યાનાનિ ચ ભવન્તિ ચત્વારિ નન્દનં ચૈત્રરથં

વૈભ્રાજકં સર્વતોભદ્રમિતિ ॥ ૧૪॥

યેષ્વમરપરિવૃઢાઃ સહ સુરલલનાલલામયૂથપતય
ઉપદેવગણૈરુપગીયમાનમહિમાનઃ કિલ વિહરન્તિ ॥ ૧૫॥

મન્દરોત્સઙ્ગ એકાદશશતયોજનોત્તુઙ્ગદેવચૂતશિરસો
ગિરિશિખરસ્થૂલાનિ ફલાન્યમૃતકલ્પાનિ પતન્તિ ॥ ૧૬॥

તેષાં વિશીર્યમાણાનામતિમધુરસુરભિસુગન્ધિબહુલારુણ-
રસોદેનારુણોદા નામ નદી મન્દરગિરિશિખરાન્નિપતન્તી
પૂર્વેણેલાવૃતમુપપ્લાવયતિ ॥ ૧૭॥

યદુપજોષણાદ્ભવાન્યા અનુચરીણાં પુણ્યજનવધૂનામવયવ-
સ્પર્શસુગન્ધવાતો દશયોજનં સમન્તાદનુવાસયતિ ॥ ૧૮॥

એવં જમ્બૂફલાનામત્યુચ્ચનિપાતવિશીર્ણાનામનસ્થિપ્રાયાણા-
મિભકાયનિભાનાં રસેન જમ્બૂ નામ નદી મેરુમન્દર-
શિખરાદયુતયોજનાદવનિતલે નિપતન્તી દક્ષિણેના-
ત્માનં યાવદિલાવૃતમુપસ્યન્દયતિ ॥ ૧૯॥

તાવદુભયોરપિ રોધસોર્યા મૃત્તિકા તદ્રસેનાનુવિધ્યમાના
વાય્વર્કસંયોગવિપાકેન સદામરલોકાભરણં જામ્બૂનદં
નામ સુવર્ણં ભવતિ ॥ ૨૦॥

યદુ હ વાવ વિબુધાદયઃ સહ યુવતિભિર્મુકુટકટક-
કટિસૂત્રાદ્યાભરણરૂપેણ ખલુ ધારયન્તિ ॥ ૨૧॥

યસ્તુ મહાકદમ્બઃ સુપાર્શ્વનિરૂઢો યાસ્તસ્ય કોટરેભ્યો
વિનિઃસૃતાઃ પઞ્ચાયામપરિણાહાઃ પઞ્ચ મધુધારાઃ સુપાર્શ્વ-
શિખરાત્પતન્ત્યોઽપરેણાત્માનમિલાવૃતમનુમોદયન્તિ ॥ ૨૨॥

યા હ્યુપયુઞ્જાનાનાં મુખનિર્વાસિતો વાયુઃ સમન્તા-
ચ્છતયોજનમનુવાસયતિ ॥ ૨૩॥

એવં કુમુદનિરૂઢો યઃ શતવલ્શો નામ વટસ્તસ્ય
સ્કન્ધેભ્યો નીચીનાઃ પયોદધિમધુઘૃતગુડાન્ના-
દ્યમ્બરશય્યાસનાભરણાદયઃ સર્વ એવ કામદુઘા નદાઃ
કુમુદાગ્રાત્પતન્તસ્તમુત્તરેણેલાવૃતમુપયોજયન્તિ ॥ ૨૪॥

યાનુપજુષાણાનાં ન કદાચિદપિ પ્રજાનાં
વલીપલિતક્લમસ્વેદદૌર્ગન્ધ્યજરાઽઽમય-
મૃત્યુશીતોષ્ણવૈવર્ણ્યોપસર્ગાદયસ્તાપવિશેષા
ભવન્તિ યાવજ્જીવં સુખં નિરતિશયમેવ ॥ ૨૫॥

કુરઙ્ગકુરરકુસુમ્ભવૈકઙ્કત્રિકૂટશિશિરપતઙ્ગ-
રુચકનિષધશિનીવાસકપિલશઙ્ખવૈદૂર્યજારુધિ-
હંસઋષભનાગકાલઞ્જરનારદાદયો વિંશતિ ગિરયો
મેરોઃ કર્ણિકાયા ઇવ કેસરભૂતા મૂલદેશે
પરિત ઉપક્લૃપ્તાઃ ॥ ૨૬॥

જઠરદેવકૂટૌ મેરું પૂર્વેણાષ્ટાદશયોજનસહસ્ર-
મુદગાયતૌ દ્વિસહસ્રં પૃથુતુઙ્ગૌ ભવતઃ એવમપરેણ
પવનપારિયાત્રૌ દક્ષિણેન કૈલાસકરવીરૌ
પ્રાગાયતાવેવમુત્તરતસ્ત્રિશ‍ૃઙ્ગમકરાવષ્ટભિરેતૈઃ
પરિસૃતોઽગ્નિરિવ પરિતશ્ચકાસ્તિ કાઞ્ચનગિરિઃ ॥ ૨૭॥

મેરોર્મૂર્ધનિ ભગવત આત્મયોનેર્મધ્યત ઉપક્લૃપ્તાં
પુરીમયુતયોજનસાહસ્રીં સમચતુરસ્રાં શાતકૌમ્ભીં
વદન્તિ ॥ ૨૮॥

તામનુપરિતો લોકપાલાનામષ્ટાનાં યથાદિશં
યથારૂપં તુરીયમાનેન પુરોઽષ્ટાવુપક્લૃપ્તાઃ ॥ ૨૯॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે ભુવનકોશવર્ણનં નામ ષોડશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૬॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ સપ્તદશોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
તત્ર ભગવતઃ સાક્ષાદ્યજ્ઞલિઙ્ગસ્ય વિષ્ણોર્વિક્રમતો
વામપાદાઙ્ગુષ્ઠનખનિર્ભિન્નોર્ધ્વાણ્ડકટાહવિવરેણા-

ન્તઃપ્રવિષ્ટા યા બાહ્યજલધારા તચ્ચરણપઙ્કજા-
વનેજનારુણકિઞ્જલ્કોપરઞ્જિતાખિલજગદઘ-
મલાપહોપસ્પર્શનામલા સાક્ષાદ્ભગવત્પદી-
ત્યનુપલક્ષિતવચોઽભિધીયમાનાતિમહતા
કાલેન યુગસહસ્રોપલક્ષણેન દિવો
મૂર્ધન્યવતતાર યત્તદ્વિષ્ણુપદમાહુઃ ॥ ૧॥

યત્ર હ વાવ વીરવ્રત ઔત્તાનપાદિઃ પરમભાગવતો-
ઽસ્મત્કુલદેવતાચરણારવિન્દોદકમિતિ યામનુસવન-
મુત્કૃષ્યમાણભગવદ્ભક્તિયોગેન દૃઢં ક્લિદ્યમાનાન્તર્હૃદય
ઔત્કણ્ઠ્યવિવશામીલિતલોચનયુગલકુડ્મલ-
વિગલિતામલબાષ્પકલયાભિવ્યજ્યમાનરોમપુલક-
કુલકોઽધુનાપિ પરમાદરેણ શિરસા બિભર્તિ ॥ ૨॥

તતઃ સપ્તર્ષયસ્તત્પ્રભાવાભિજ્ઞા યાં નનુ તપસ
આત્યન્તિકી સિદ્ધિરેતાવતી ભગવતિ સર્વાત્મનિ
વાસુદેવેઽનુપરતભક્તિયોગલાભેનૈવોપેક્ષિતાન્યા-
ર્થાત્મગતયો મુક્તિમિવાગતાં મુમુક્ષવ ઇવ સબહુમાન-
મદ્યાપિ જટાજૂટૈરુદ્વહન્તિ ॥ ૩॥

તતોઽનેકસહસ્રકોટિવિમાનાનીકસઙ્કુલદેવયાનેના-
વતરન્તીન્દુમણ્ડલમાવાર્ય બ્રહ્મસદને નિપતતિ ॥ ૪॥

તત્ર ચતુર્ધા ભિદ્યમાના ચતુર્ભિર્નામભિશ્ચતુર્દિશ-
મભિસ્પન્દન્તી નદનદીપતિમેવાભિનિવિશતિ
સીતાલકનન્દા ચક્ષુર્ભદ્રેતિ ॥ ૫॥

સીતા તુ બ્રહ્મસદનાત્કેસરાચલાદિ ગિરિશિખરેભ્યો-
ઽધોઽધઃપ્રસ્રવન્તી ગન્ધમાદનમૂર્ધસુ પતિત્વાન્તરેણ
ભદ્રાશ્વવર્ષં પ્રાચ્યાં દિશિ ક્ષારસમુદ્રમભિપ્રવિશતિ ॥ ૬॥

એવં માલ્યવચ્છિખરાન્નિષ્પતન્તી તતોઽનુપરતવેગા
કેતુમાલમભિચક્ષુઃ પ્રતીચ્યાં દિશિ સરિત્પતિં
પ્રવિશતિ ॥ ૭॥

ભદ્રા ચોત્તરતો મેરુશિરસો નિપતિતા ગિરિશિખરા-
દ્ગિરિશિખરમતિહાય શ‍ૃઙ્ગવતઃ શ‍ૃઙ્ગાદવસ્યન્દમાના

ઉત્તરાંસ્તુ કુરૂનભિત ઉદીચ્યાં દિશિ જલધિ-
મભિપ્રવિશતિ ॥ ૮॥

તથૈવાલકનન્દા દક્ષિણેન બ્રહ્મસદનાદ્બહૂનિ
ગિરિકૂટાન્યતિક્રમ્ય હેમકૂટાદ્ધૈમકૂટાન્યતિ-
રભસતરરંહસા લુઠયન્તી ભારતમભિવર્ષં દક્ષિણસ્યાં
દિશિ જલધિમભિપ્રવિશતિ યસ્યાં સ્નાનાર્થં ચાગચ્છતઃ
પુંસઃ પદે પદેઽશ્વમેધરાજસૂયાદીનાં ફલં ન
દુર્લભમિતિ ॥ ૯॥

અન્યે ચ નદા નદ્યશ્ચ વર્ષે વર્ષે સન્તિ બહુશો
મેર્વાદિગિરિદુહિતરઃ શતશઃ ॥ ૧૦॥

તત્રાપિ ભારતમેવ વર્ષં કર્મક્ષેત્રમન્યાન્યષ્ટ-
વર્ષાણિ સ્વર્ગિણાં પુણ્યશેષોપભોગસ્થાનાનિ
ભૌમાનિ સ્વર્ગપદાનિ વ્યપદિશન્તિ ॥ ૧૧॥

એષુ પુરુષાણામયુતપુરુષાયુર્વર્ષાણાં દેવકલ્પાનાં
નાગાયુતપ્રાણાનાં વજ્રસંહનનબલવયોમોદપ્રમુદિત-
મહાસૌરતમિથુનવ્યવાયાપવર્ગવર્ષધૃતૈકગર્ભકલત્રાણાં
તત્ર તુ ત્રેતાયુગસમઃ કાલો વર્તતે ॥ ૧૨॥

યત્ર હ દેવપતયઃ સ્વૈઃ સ્વૈર્ગણનાયકૈર્વિહિતમહાર્હણાઃ
સર્વર્તુકુસુમસ્તબકફલકિસલયશ્રિયાઽઽનમ્યમાન-
વિટપલતાવિટપિભિરુપશુમ્ભમાનરુચિરકાનનાશ્રમા-
યતનવર્ષગિરિદ્રોણીષુ તથા ચામલજલાશયેષુ
વિકચવિવિધનવવનરુહામોદમુદિતરાજહંસ-
જલકુક્કુટકારણ્ડવસારસચક્રવાકાદિભિઃ
મધુકરનિકરાકૃતિભિરુપકૂજિતેષુ જલક્રીડાદિભિ-
ર્વિચિત્રવિનોદૈઃ સુલલિતસુરસુન્દરીણાં
કામકલિલવિલાસહાસલીલાવલોકાકૃષ્ટમનોદૃષ્ટયઃ
સ્વૈરં વિહરન્તિ ॥ ૧૩॥

નવસ્વપિ વર્ષેષુ ભગવાન્ નારાયણો મહાપુરુષઃ
પુરુષાણાં તદનુગ્રહાયાત્મતત્ત્વવ્યૂહેનાત્મનાદ્યાપિ
સન્નિધીયતે ॥ ૧૪॥

ઇલાવૃતે તુ ભગવાન્ ભવ એક એવ પુમાન્ ન હ્યન્ય-
સ્તત્રાપરો નિર્વિશતિ ભવાન્યાઃ શાપનિમિત્તજ્ઞો
યત્પ્રવેક્ષ્યતઃ સ્ત્રીભાવસ્તત્પશ્ચાદ્વક્ષ્યામિ ॥ ૧૫॥

ભવાનીનાથૈઃ સ્ત્રીગણાર્બુદસહસ્રૈરવરુધ્યમાનો
ભગવતશ્ચતુર્મૂર્તેર્મહાપુરુષસ્ય તુરીયાં તામસીં
મૂર્તિં પ્રકૃતિમાત્મનઃ સઙ્કર્ષણસંજ્ઞામાત્મસમાધિ-
રૂપેણ સન્નિધાપ્યૈતદભિગૃણન્ ભવ ઉપધાવતિ ॥ ૧૬॥

શ્રીભગવાનુવાચ
ઓં નમો ભગવતે મહાપુરુષાય સર્વગુણસઙ્ખ્યાનાયા-
નન્તાયાવ્યક્તાય નમ ઇતિ ॥ ૧૭॥

ભજે ભજન્યારણપાદપઙ્કજં
ભગસ્ય કૃત્સ્નસ્ય પરં પરાયણમ્ ।
ભક્તેષ્વલં ભાવિતભૂતભાવનં
ભવાપહં ત્વા ભવભાવમીશ્વરમ્ ॥ ૧૮॥

ન યસ્ય માયાગુણચિત્તવૃત્તિભિ-
ર્નિરીક્ષતો હ્યણ્વપિ દૃષ્ટિરજ્યતે ।
ઈશે યથા નોઽજિતમન્યુરંહસાં
કસ્તં ન મન્યેત જિગીષુરાત્મનઃ ॥ ૧૯॥

અસદ્દૃશો યઃ પ્રતિભાતિ માયયા
ક્ષીબેવ મધ્વાસવતામ્રલોચનઃ ।
ન નાગવધ્વોઽર્હણ ઈશિરે હ્રિયા
યત્પાદયોઃ સ્પર્શનધર્ષિતેન્દ્રિયાઃ ॥ ૨૦॥

યમાહુરસ્ય સ્થિતિજન્મસંયમં
ત્રિભિર્વિહીનં યમનન્તમૃષયઃ ।
ન વેદ સિદ્ધાર્થમિવ ક્વચિત્સ્થિતં
ભૂમણ્ડલં મૂર્ધસહસ્રધામસુ ॥ ૨૧॥

યસ્યાદ્ય આસીદ્ગુણવિગ્રહો મહાન્
વિજ્ઞાનધિષ્ણ્યો ભગવાનજઃ કિલ ।
યત્સમ્ભવોઽહં ત્રિવૃતા સ્વતેજસા
વૈકારિકં તામસમૈન્દ્રિયં સૃજે ॥ ૨૨॥

એતે વયં યસ્ય વશે મહાત્મનઃ
સ્થિતાઃ શકુન્તા ઇવ સૂત્રયન્ત્રિતાઃ ।
મહાનહં વૈકૃતતામસેન્દ્રિયાઃ
સૃજામ સર્વે યદનુગ્રહાદિદમ્ ॥ ૨૩॥

યન્નિર્મિતાં કર્હ્યપિ કર્મપર્વણીં
માયાં જનોઽયં ગુણસર્ગમોહિતઃ ।
ન વેદ નિસ્તારણયોગમઞ્જસા
તસ્મૈ નમસ્તે વિલયોદયાત્મને ॥ ૨૪॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે સપ્તદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૭॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ અષ્ટાદશોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
તથા ચ ભદ્રશ્રવા નામ ધર્મસુતસ્તત્કુલપતયઃ
પુરુષા ભદ્રાશ્વવર્ષે સાક્ષાદ્ભગવતો વાસુદેવસ્ય
પ્રિયાં તનું ધર્મમયીં હયશીર્ષાભિધાનાં પરમેણ
સમાધિના સન્નિધાપ્યેદમભિગૃણન્ત ઉપધાવન્તિ ॥ ૧॥

ભદ્રશ્રવસ ઊચુઃ
ઓં નમો ભગવતે ધર્માયાત્મવિશોધનાય નમ ઇતિ ॥ ૨॥

અહો વિચિત્રં ભગવદ્વિચેષ્ટિતં
ઘ્નન્તં જનોઽયં હિ મિષન્ન પશ્યતિ ।
ધ્યાયન્નસદ્યર્હિ વિકર્મ સેવિતું
નિર્હૃત્ય પુત્રં પિતરં જિજીવિષતિ ॥ ૩॥

વદન્તિ વિશ્વં કવયઃ સ્મ નશ્વરં
પશ્યન્તિ ચાધ્યાત્મવિદો વિપશ્ચિતઃ ।

તથાપિ મુહ્યન્તિ તવાજ માયયા
સુવિસ્મિતં કૃત્યમજં નતોઽસ્મિ તમ્ ॥ ૪॥

વિશ્વોદ્ભવસ્થાનનિરોધકર્મ તે
હ્યકર્તુરઙ્ગીકૃતમપ્યપાવૃતઃ ।
યુક્તં ન ચિત્રં ત્વયિ કાર્યકારણે
સર્વાત્મનિ વ્યતિરિક્તે ચ વસ્તુતઃ ॥ ૫॥

વેદાન્ યુગાન્તે તમસા તિરસ્કૃતાન્
રસાતલાદ્યો નૃતુરઙ્ગવિગ્રહઃ ।
પ્રત્યાદદે વૈ કવયેઽભિયાચતે
તસ્મૈ નમસ્તેઽવિતથેહિતાય ઇતિ ॥ ૬॥

હરિવર્ષે ચાપિ ભગવાન્ નરહરિરૂપેણાસ્તે
તદ્રૂપગ્રહણનિમિત્તમુત્તરત્રાભિધાસ્યે તદ્દયિતં
રૂપં મહાપુરુષગુણભાજનો મહાભાગવતો
દૈત્યદાનવકુલતીર્થીકરણશીલાચરિતઃ
પ્રહ્લાદોઽવ્યવધાનાનન્યભક્તિયોગેન સહ
તદ્વર્ષપુરુષૈરુપાસ્તે ઇદં ચોદાહરતિ ॥ ૭॥

ઓં નમો ભગવતે નરસિંહાય નમસ્તેજસ્તેજસે
આવિરાવિર્ભવ વજ્રનખ વજ્રદંષ્ટ્ર કર્માશયાન્
રન્ધય રન્ધય તમો ગ્રસ ગ્રસ ઓં સ્વાહા
અભયમભયમાત્મનિ ભૂયિષ્ઠા ઓં ક્ષ્રૌમ્ ॥ ૮॥

સ્વસ્ત્યસ્તુ વિશ્વસ્ય ખલઃ પ્રસીદતાં
ધ્યાયન્તુ ભૂતાનિ શિવં મિથો ધિયા ।
મનશ્ચ ભદ્રં ભજતાદધોક્ષજે
આવેશ્યતાં નો મતિરપ્યહૈતુકી ॥ ૯॥

માગારદારાત્મજવિત્તબન્ધુષુ
સઙ્ગો યદિ સ્યાદ્ભગવત્પ્રિયેષુ નઃ ।
યઃ પ્રાણવૃત્ત્યા પરિતુષ્ટ આત્મવાન્
સિદ્ધ્યત્યદૂરાન્ન તથેન્દ્રિયપ્રિયઃ ॥ ૧૦॥

યત્સઙ્ગલબ્ધં નિજવીર્યવૈભવં
તીર્થં મુહુઃ સંસ્પૃશતાં હિ માનસમ્ ।

હરત્યજોઽન્તઃશ્રુતિભિર્ગતોઽઙ્ગજં
કો વૈ ન સેવેત મુકુન્દવિક્રમમ્ ॥ ૧૧॥

યસ્યાસ્તિ ભક્તિર્ભગવત્યકિઞ્ચના
સર્વૈર્ગુણૈસ્તત્ર સમાસતે સુરાઃ ।
હરાવભક્તસ્ય કુતો મહદ્ગુણા
મનોરથેનાસતિ ધાવતો બહિઃ ॥ ૧૨॥

હરિર્હિ સાક્ષાદ્ભગવાન્ શરીરિણા-
માત્મા ઝષાણામિવ તોયમીપ્સિતમ્ ।
હિત્વા મહાંસ્તં યદિ સજ્જતે ગૃહે
તદા મહત્ત્વં વયસા દમ્પતીનામ્ ॥ ૧૩॥

તસ્માદ્રજોરાગવિષાદમન્યુ-
માનસ્પૃહાભયદૈન્યાધિમૂલમ્ ।
હિત્વા ગૃહં સંસૃતિચક્રવાલં
નૃસિંહપાદં ભજતાકુતોભયમિતિ ॥ ૧૪॥

કેતુમાલેઽપિ ભગવાન્ કામદેવસ્વરૂપેણ લક્ષ્મ્યાઃ
પ્રિયચિકીર્ષયા પ્રજાપતેર્દુહિતૃણાં પુત્રાણાં તદ્વર્ષપતીનાં
પુરુષાયુષાહોરાત્રપરિસઙ્ખ્યાનાનાં યાસાં ગર્ભા મહાપુરુષ-
મહાસ્ત્રતેજસોદ્વેજિતમનસાં વિધ્વસ્તા વ્યસવઃ
સંવત્સરાન્તે વિનિપતન્તિ ॥ ૧૫॥

અતીવ સુલલિતગતિવિલાસવિલસિતરુચિરહાસ-
લેશાવલોકલીલયા કિઞ્ચિદુત્તમ્ભિતસુન્દરભ્રૂમણ્ડલ-
સુભગવદનારવિન્દશ્રિયા રમાં રમયન્નિન્દ્રિયાણિ
રમયતે ॥ ૧૬॥

તદ્ભગવતો માયામયં રૂપં પરમસમાધિયોગેન
રમાદેવી સંવત્સરસ્ય રાત્રિષુ પ્રજાપતેર્દુહિતૃભિ-
રુપેતાહઃસુ ચ તદ્ભર્તૃભિરુપાસ્તે ઇદં ચોદાહરતિ ॥ ૧૭॥

ઓં હ્રાં હ્રીં હ્રૂં ઓં નમો ભગવતે હૃષીકેશાય
સર્વગુણવિશેષૈર્વિલક્ષિતાત્મને આકૂતીનાં ચિત્તીનાં
ચેતસાં વિશેષાણાં ચાધિપતયે ષોડશકલાય
ચ્છન્દોમયાયાન્નમયાયામૃતમયાય સર્વમયાય

સહસે ઓજસે બલાય કાન્તાય કામાય નમસ્તે
ઉભયત્ર ભૂયાત્ ॥ ૧૮॥

સ્ત્રિયો વ્રતૈસ્ત્વા હૃષીકેશ્વરં સ્વતો
હ્યારાધ્ય લોકે પતિમાશાસતેઽન્યમ્ ।
તાસાં ન તે વૈ પરિપાન્ત્યપત્યં
પ્રિયં ધનાયૂંષિ યતોઽસ્વતન્ત્રાઃ ॥ ૧૯॥

સ વૈ પતિઃ સ્યાદકુતોભયઃ સ્વયં
સમન્તતઃ પાતિ ભયાતુરં જનમ્ ।
સ એક એવેતરથા મિથો ભયં
નૈવાત્મલાભાદધિ મન્યતે પરમ્ ॥ ૨૦॥

યા તસ્ય તે પાદસરોરુહાર્હણં
નિકામયેત્સાખિલકામલમ્પટા ।
તદેવ રાસીપ્સિતમીપ્સિતોઽર્ચિતો
યદ્ભગ્નયાચ્ઞા ભગવન્ પ્રતપ્યતે ॥ ૨૧॥

મત્પ્રાપ્તયેઽજેશસુરાસુરાદય-
સ્તપ્યન્ત ઉગ્રં તપ ઐન્દ્રિયે ધિયઃ ।
ઋતે ભવત્પાદપરાયણાન્ન માં
વિન્દન્ત્યહં ત્વદ્ધૃદયા યતોઽજિત ॥ ૨૨॥

સ ત્વં મમાપ્યચ્યુત શીર્ષ્ણિ વન્દિતં
કરામ્બુજં યત્ત્વદધાયિ સાત્વતામ્ ।
બિભર્ષિ માં લક્ષ્મ વરેણ્ય માયયા
ક ઈશ્વરસ્યેહિતમૂહિતું વિભુરિતિ ॥ ૨૩॥

રમ્યકે ચ ભગવતઃ પ્રિયતમં માત્સ્યમવતારરૂપં
તદ્વર્ષપુરુષસ્ય મનોપ્રાક્પ્રદર્શિતં સ ઇદાનીમપિ
મહતા ભક્તિયોગેનારાધયતીદં ચોદાહરતિ ॥ ૨૪॥

ઓં નમો ભગવતે મુખ્યતમાય નમઃ સત્ત્વાય
પ્રાણાયૌજસે સહસે બલાય મહામત્સ્યાય નમ ઇતિ ॥ ૨૫॥

અન્તર્બહિશ્ચાખિલલોકપાલકૈ-
રદૃષ્ટરૂપો વિચરસ્યુરુસ્વનઃ ।

સ ઈશ્વરસ્ત્વં ય ઇદં વશેઽનય-
ન્નામ્ના યથા દારુમયીં નરઃ સ્ત્રિયમ્ ॥ ૨૬॥

યં લોકપાલાઃ કિલ મત્સરજ્વરા
હિત્વા યતન્તોઽપિ પૃથક્સમેત્ય ચ ।
પાતું ન શેકુર્દ્વિપદશ્ચતુષ્પદઃ
સરીસૃપં સ્થાણુ યદત્ર દૃશ્યતે ॥ ૨૭॥

ભવાન્ યુગાન્તાર્ણવ ઊર્મિમાલિનિ
ક્ષોણીમિમામોષધિવીરુધાં નિધિમ્ ।
મયા સહોરુક્રમતેજ ઓજસા
તસ્મૈ જગત્પ્રાણગણાત્મને નમ ઇતિ ॥ ૨૮॥

હિરણ્મયેઽપિ ભગવાન્ નિવસતિ કૂર્મતનું
બિભ્રાણસ્તસ્ય તત્પ્રિયતમાં તનુમર્યમા સહ
વર્ષપુરુષૈઃ પિતૃગણાધિપતિરુપધાવતિ
મન્ત્રમિમં ચાનુજપતિ ॥ ૨૯॥

ઓં નમો ભગવતે અકૂપારાય સર્વસત્ત્વગુણ-
વિશેષણાયાનુપલક્ષિતસ્થાનાય નમો વર્ષ્મણે
નમો ભૂમ્ને નમો નમોઽવસ્થાનાય નમસ્તે ॥ ૩૦॥

યદ્રૂપમેતન્નિજમાયયાર્પિત-
મર્થસ્વરૂપં બહુરૂપરૂપિતમ્ ।
સઙ્ખ્યા ન યસ્યાસ્ત્યયથોપલમ્ભના-
ત્તસ્મૈ નમસ્તેઽવ્યપદેશરૂપિણે ॥ ૩૧॥

જરાયુજં સ્વેદજમણ્ડજોદ્ભિદં
ચરાચરં દેવર્ષિપિતૃભૂતમૈન્દ્રિયમ્ ।
દ્યૌઃ ખં ક્ષિતિઃ શૈલસરિત્સમુદ્ર-
દ્વીપગ્રહર્ક્ષેત્યભિધેય એકઃ ॥ ૩૨॥

યસ્મિન્નસઙ્ખ્યેયવિશેષનામ-
રૂપાકૃતૌ કવિભિઃ કલ્પિતેયમ્ ।
સઙ્ખ્યા યયા તત્ત્વદૃશાપનીયતે
તસ્મૈ નમઃ સાઙ્ખ્યનિદર્શનાય તે ઇતિ ॥ ૩૩॥

ઉત્તરેષુ ચ કુરુષુ ભગવાન્ યજ્ઞપુરુષઃ
કૃતવરાહરૂપ આસ્તે તં તુ દેવી હૈષા ભૂઃ
સહ કુરુભિરસ્ખલિતભક્તિયોગેનોપધાવતિ
ઇમાં ચ પરમામુપનિષદમાવર્તયતિ ॥ ૩૪॥

ઓં નમો ભગવતે મન્ત્રતત્ત્વલિઙ્ગાય
યજ્ઞક્રતવે મહાધ્વરાવયવાય મહાપુરુષાય
નમઃ કર્મશુક્લાય ત્રિયુગાય નમસ્તે ॥ ૩૫॥

યસ્ય સ્વરૂપં કવયો વિપશ્ચિતો
ગુણેષુ દારુષ્વિવ જાતવેદસમ્ ।
મથ્નન્તિ મથ્ના મનસા દિદૃક્ષવો
ગૂઢં ક્રિયાર્થૈર્નમ ઈરિતાત્મને ॥ ૩૬॥

દ્રવ્યક્રિયાહેત્વયનેશકર્તૃભિ-
ર્માયાગુણૈર્વસ્તુનિરીક્ષિતાત્મને ।
અન્વીક્ષયાઙ્ગાતિશયાત્મબુદ્ધિભિ-
ર્નિરસ્તમાયાકૃતયે નમો નમઃ ॥ ૩૭॥

કરોતિ વિશ્વસ્થિતિસંયમોદયં
યસ્યેપ્સિતં નેપ્સિતમીક્ષિતુર્ગુણૈઃ ।
માયા યથાયો ભ્રમતે તદાશ્રયં
ગ્રાવ્ણો નમસ્તે ગુણકર્મસાક્ષિણે ॥ ૩૮॥

પ્રમથ્ય દૈત્યં પ્રતિવારણં મૃધે
યો માં રસાયા જગદાદિસૂકરઃ ।
કૃત્વાગ્રદંષ્ટ્રે નિરગાદુદન્વતઃ
ક્રીડન્નિવેભઃ પ્રણતાસ્મિ તં વિભુમિતિ ॥ ૩૯॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે ભુવનકોશવર્ણનં નામાષ્ટાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૮॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ એકોનવિંશોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
કિમ્પુરુષે વર્ષે ભગવન્તમાદિપુરુષં લક્ષ્મણાગ્રજં
સીતાભિરામં રામં તચ્ચરણસન્નિકર્ષાભિરતઃ
પરમભાગવતો હનુમાન્ સહ કિમ્પુરુષૈરવિરત-
ભક્તિરુપાસ્તે ॥ ૧॥

આર્ષ્ટિષેણેન સહ ગન્ધર્વૈરનુગીયમાનાં પરમકલ્યાણીં
ભર્તૃભગવત્કથાં સમુપશૃણોતિ સ્વયં ચેદં ગાયતિ ॥ ૨॥

ઓં નમો ભગવતે ઉત્તમશ્લોકાય નમ આર્યલક્ષણશીલ-
વ્રતાય નમ ઉપશિક્ષિતાત્મન ઉપાસિતલોકાય નમઃ
સાધુવાદનિકષણાય નમો બ્રહ્મણ્યદેવાય મહાપુરુષાય
મહારાજાય નમ ઇતિ ॥ ૩॥

યત્તદ્વિશુદ્ધાનુભવમાત્રમેકં
સ્વતેજસા ધ્વસ્તગુણવ્યવસ્થમ્ ।
પ્રત્યક્પ્રશાન્તં સુધિયોપલમ્ભનં
હ્યનામરૂપં નિરહં પ્રપદ્યે ॥ ૪॥

મર્ત્યાવતારસ્ત્વિહ મર્ત્યશિક્ષણં
રક્ષોવધાયૈવ ન કેવલં વિભોઃ ।
કુતોઽન્યથા સ્યાદ્રમતઃ સ્વ આત્મનઃ
સીતાકૃતાનિ વ્યસનાનીશ્વરસ્ય ॥ ૫॥

ન વૈ સ આત્માઽઽત્મવતાં સુહૃત્તમઃ
સક્તસ્ત્રિલોક્યાં ભગવાન્વાસુદેવઃ ।
ન સ્ત્રીકૃતં કશ્મલમશ્નુવીત
ન લક્ષ્મણં ચાપિ વિહાતુમર્હતિ ॥ ૬॥

ન જન્મ નૂનં મહતો ન સૌભગં
ન વાઙ્ ન બુદ્ધિર્નાકૃતિસ્તોષહેતુઃ ।
તૈર્યદ્વિસૃષ્ટાનપિ નો વનૌકસ-
શ્ચકાર સખ્યે બત લક્ષ્મણાગ્રજઃ ॥ ૭॥

સુરોઽસુરો વાપ્યથ વાનરો નરઃ

સર્વાત્મના યઃ સુકૃતજ્ઞમુત્તમમ્ ।
ભજેત રામં મનુજાકૃતિં હરિં
ય ઉત્તરાનનયત્કોસલાન્ દિવમિતિ ॥ ૮॥

ભારતેઽપિ વર્ષે ભગવાન્ નરનારાયણાખ્ય આકલ્પાન્ત-
મુપચિતધર્મ જ્ઞાનવૈરાગ્યૈશ્વર્યોપશમોપરમાત્મોપલમ્ભન-
મનુગ્રહાયાત્મવતામનુકમ્પયા તપોઽવ્યક્તગતિશ્ચરતિ ॥ ૯॥

તં ભગવાન્ નારદો વર્ણાશ્રમવતીભિર્ભારતીભિઃ પ્રજાભિ-
ર્ભગવત્પ્રોક્તાભ્યાં સાઙ્ખ્યયોગાભ્યાં ભગવદનુભાવોપવર્ણનં
સાવર્ણેરુપદેક્ષ્યમાણઃ પરમભક્તિભાવેનોપસરતિ ઇદં
ચાભિગૃણાતિ ॥ ૧૦॥

ઓં નમો ભગવતે ઉપશમશીલાયોપરતાનાત્મ્યાય
નમોઽકિઞ્ચનવિત્તાય ઋષિઋષભાય નરનારાયણાય
પરમહંસ પરમગુરવે આત્મારામાધિપતયે નમો નમ ઇતિ ॥ ૧૧॥

ગાયતિ ચેદમ્ ।
કર્તાસ્ય સર્ગાદિષુ યો ન બધ્યતે
ન હન્યતે દેહગતોઽપિ દૈહિકૈઃ ।
દ્રષ્ટુર્ન દૃગ્યસ્ય ગુણૈર્વિદૂષ્યતે
તસ્મૈ નમોઽસક્તવિવિક્તસાક્ષિણે ॥ ૧૨॥

ઇદં હિ યોગેશ્વર યોગનૈપુણં
હિરણ્યગર્ભો ભગવાઞ્જગાદ યત્ ।
યદન્તકાલે ત્વયિ નિર્ગુણે મનો
ભક્ત્યા દધીતોજ્ઝિતદુષ્કલેવરઃ ॥ ૧૩॥

યથૈહિકામુષ્મિકકામલમ્પટઃ
સુતેષુ દારેષુ ધનેષુ ચિન્તયન્ ।
શઙ્કેત વિદ્વાન્ કુકલેવરાત્યયા-
દ્યસ્તસ્ય યત્નઃ શ્રમ એવ કેવલમ્ ॥ ૧૪॥

તન્નઃ પ્રભો ત્વં કુકલેવરાર્પિતાં
ત્વન્માયયાહમ્મમતામધોક્ષજ ।
ભિન્દ્યામ યેનાશુ વયં સુદુર્ભિદાં
વિધેહિ યોગં ત્વયિ નઃ સ્વભાવમિતિ ॥ ૧૫॥

ભારતેઽપ્યસ્મિન્ વર્ષે સરિચ્છૈલાઃ સન્તિ બહવો
મલયો મઙ્ગલપ્રસ્થો મૈનાકસ્ત્રિકૂટઋષભઃ કૂટકઃ
કોલ્લકઃ સહ્યો દેવગિરિરૃષ્યમૂકઃ શ્રીશૈલો વેઙ્કટો
મહેન્દ્રો વારિધારો વિન્ધ્યઃ શુક્તિમાન્ ઋક્ષગિરિઃ
પારિયાત્રો દ્રોણશ્ચિત્રકૂટો ગોવર્ધનો રૈવતકઃ કકુભો
નીલો ગોકામુખ ઇન્દ્રકીલઃ કામગિરિરિતિ ચાન્યે
ચ શતસહસ્રશઃ શૈલાસ્તેષાં નિતમ્બપ્રભવા નદા
નદ્યશ્ચ સન્ત્યસઙ્ખ્યાતાઃ ॥ ૧૬॥

એતાસામપો ભારત્યઃ પ્રજા નામભિરેવ પુનન્તીના-
માત્મના ચોપસ્પૃશન્તિ ॥ ૧૭॥

ચન્દ્રવસા તામ્રપર્ણી અવટોદા કૃતમાલા વૈહાયસી
કાવેરી વેણી પયસ્વિની શર્કરાવર્તા તુઙ્ગભદ્રા કૃષ્ણા
વેણ્યા ભીમરથી ગોદાવરી નિર્વિન્ધ્યા પયોષ્ણી તાપી
રેવા સુરસા નર્મદા ચર્મણ્વતી સિન્ધુરન્ધઃ શોણશ્ચ
નદૌ મહાનદી વેદસ્મૃતિરૃષિકુલ્યા ત્રિસામા કૌશિકી
મન્દાકિની યમુના સરસ્વતી દૃષદ્વતી ગોમતી સરયૂ
રોધસ્વતી સપ્તવતી સુષોમા શતદ્રૂશ્ચન્દ્રભાગા મરુદ્વૃધા
વિતસ્તા અસિક્ની વિશ્વેતિ મહાનદ્યઃ ॥ ૧૮॥

અસ્મિન્નેવ વર્ષે પુરુષૈર્લબ્ધજન્મભિઃ શુક્લલોહિત-
કૃષ્ણવર્ણેન સ્વારબ્ધેન કર્મણા દિવ્યમાનુષનારક-
ગતયો બહ્વ્ય આત્મન આનુપૂર્વ્યેણ સર્વા હ્યેવ સર્વેષાં
વિધીયન્તે યથા વર્ણવિધાનમપવર્ગશ્ચાપિ ભવતિ ॥ ૧૯॥

યોઽસૌ ભગવતિ સર્વભૂતાત્મન્યનાત્મ્યેઽનિરુક્તે-
ઽનિલયને પરમાત્મનિ વાસુદેવેઽનન્યનિમિત્ત-
ભક્તિયોગલક્ષણો નાનાગતિનિમિત્તાવિદ્યાગ્રન્થિ-
રન્ધનદ્વારેણ યદા હિ મહાપુરુષપુરુષપ્રસઙ્ગઃ ॥ ૨૦॥

એતદેવ હિ દેવા ગાયન્તિ -
અહો અમીષાં કિમકારિ શોભનં
પ્રસન્ન એષાં સ્વિદુત સ્વયં હરિઃ ।

યૈર્જન્મ લબ્ધં નૃષુ ભારતાજિરે
મુકુન્દસેવૌપયિકં સ્પૃહા હિ નઃ ॥ ૨૧॥

કિં દુષ્કરૈર્નઃ ક્રતુભિસ્તપોવ્રતૈ-
ર્દાનાદિભિર્વા દ્યુજયેન ફલ્ગુના ।
ન યત્ર નારાયણપાદપઙ્કજ-
સ્મૃતિઃ પ્રમુષ્ટાતિશયેન્દ્રિયોત્સવાત્ ॥ ૨૨॥

કલ્પાયુષાં સ્થાનજયાત્પુનર્ભવાત્
ક્ષણાયુષાં ભારતભૂજયો વરમ્ ।
ક્ષણેન મર્ત્યેન કૃતં મનસ્વિનઃ
સન્ન્યસ્ય સંયાન્ત્યભયં પદં હરેઃ ॥ ૨૩॥

ન યત્ર વૈકુણ્ઠકથાસુધાપગા
ન સાધવો ભાગવતાસ્તદાશ્રયાઃ ।
ન યત્ર યજ્ઞેશમખા મહોત્સવાઃ
સુરેશલોકોઽપિ ન વૈ સ સેવ્યતામ્ ॥ ૨૪॥

પ્રાપ્તા નૃજાતિં ત્વિહ યે ચ જન્તવો
જ્ઞાનક્રિયાદ્રવ્યકલાપસમ્ભૃતામ્ ।
ન વૈ યતેરન્નપુનર્ભવાય તે
ભૂયો વનૌકા ઇવ યાન્તિ બન્ધનમ્ ॥ ૨૫॥

યૈઃ શ્રદ્ધયા બર્હિષિ ભાગશો હવિ
ર્નિરુપ્તમિષ્ટં વિધિમન્ત્રવસ્તુતઃ ।
એકઃ પૃથઙ્ નામભિરાહુતો મુદા
ગૃહ્ણાતિ પૂર્ણઃ સ્વયમાશિષાં પ્રભુઃ ॥ ૨૬॥

સત્યં દિશત્યર્થિતમર્થિતો નૃણાં
નૈવાર્થદો યત્પુનરર્થિતા યતઃ ।
સ્વયં વિધત્તે ભજતામનિચ્છતા-
મિચ્છાપિધાનં નિજપાદપલ્લવમ્ ॥ ૨૭॥

યદ્યત્ર નઃ સ્વર્ગસુખાવશેષિતં
સ્વિષ્ટસ્ય સૂક્તસ્ય કૃતસ્ય શોભનમ્ ।
તેનાજનાભે સ્મૃતિમજ્જન્મ નઃ સ્યા-
દ્વર્ષે હરિર્યદ્ભજતાં શં તનોતિ ॥ ૨૮॥

શ્રીશુક ઉવાચ
જમ્બૂદ્વીપસ્ય ચ રાજન્નુપદ્વીપાનષ્ટૌ હૈક ઉપદિશન્તિ
સગરાત્મજૈરશ્વાન્વેષણ ઇમાં મહીં પરિતો નિખનદ્ભિ-
રુપકલ્પિતાન્ ॥ ૨૯॥

તદ્યથા સ્વર્ણપ્રસ્થશ્ચન્દ્રશુક્લ આવર્તનો રમણકો
મન્દરહરિણઃ પાઞ્ચજન્યઃ સિંહલો લઙ્કેતિ ॥ ૩૦॥

એવં તવ ભારતોત્તમ જમ્બૂદ્વીપવર્ષવિભાગો
યથોપદેશમુપવર્ણિત ઇતિ ॥ ૩૧॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે જમ્બૂદ્વીપવર્ણનં નામૈકોનવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૯॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ વિંશોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
અતઃ પરં પ્લક્ષાદીનાં પ્રમાણલક્ષણસંસ્થાનતો
વર્ષવિભાગ ઉપવર્ણ્યતે ॥ ૧॥

જમ્બૂદ્વીપોઽયં યાવત્પ્રમાણવિસ્તારસ્તાવતા ક્ષારોદધિના
પરિવેષ્ટિતો યથા મેરુર્જમ્બ્વાખ્યેન લવણોદધિરપિ તતો
દ્વિગુણવિશાલેન પ્લક્ષાખ્યેન પરિક્ષિપ્તો યથા પરિખા
બાહ્યોપવનેન પ્લક્ષો જમ્બૂપ્રમાણો દ્વીપાખ્યાકરો હિરણ્મય
ઉત્થિતો યત્રાગ્નિરુપાસ્તે સપ્તજિહ્વસ્તસ્યાધિપતિઃ
પ્રિયવ્રતાત્મજ ઇધ્મજિહ્વઃ સ્વં દ્વીપં સપ્તવર્ષાણિ વિભજ્ય
સપ્તવર્ષનામભ્ય આત્મજેભ્ય આકલય્ય સ્વયમાત્મયોગે-
નોપરરામ ॥ ૨॥

શિવં યવસં સુભદ્રં શાન્તં ક્ષેમમમૃતમભયમિતિ
વર્ષાણિ તેષુ ગિરયો નદ્યશ્ચ સપ્તૈવાભિજ્ઞાતાઃ ॥ ૩॥

મણિકૂટો વજ્રકૂટ ઇન્દ્રસેનો જ્યોતિષ્માન્ સુપર્ણો
હિરણ્યષ્ઠીવો મેઘમાલ ઇતિ સેતુશૈલાઃ । અરુણા
નૃમ્ણાઙ્ગિરસી સાવિત્રી સુપ્રભાતા ઋતમ્ભરા સત્યમ્ભરા
ઇતિ મહાનદ્યઃ યાસાં જલોપસ્પર્શનવિધૂતરજસ્તમસો
હંસપતઙ્ગોર્ધ્વાયનસત્યાઙ્ગસંજ્ઞાશ્ચત્વારો વર્ણાઃ સહસ્રાયુષો
વિબુધોપમસન્દર્શનપ્રજનનાઃ સ્વર્ગદ્વારં ત્રય્યા વિદ્યયા
ભગવન્તં ત્રયીમયં સૂર્યમાત્માનં યજન્તે ॥ ૪॥

પ્રત્નસ્ય વિષ્ણો રૂપં યત્સત્યસ્યર્તસ્ય બ્રહ્મણઃ ।
અમૃતસ્ય ચ મૃત્યોશ્ચ સૂર્યમાત્માનમીમહીતિ ॥ ૫॥

પ્લક્ષાદિષુ પઞ્ચસુ પુરુષાણામાયુરિન્દ્રિયમોજઃ સહો બલં
બુદ્ધિર્વિક્રમ ઇતિ ચ સર્વેષામૌત્પત્તિકી સિદ્ધિરવિશેષેણ
વર્તતે ॥ ૬॥

પ્લક્ષઃ સ્વસમાનેનેક્ષુરસોદેનાવૃતો યથા તથા દ્વીપોઽપિ
શાલ્મલો દ્વિગુણવિશાલઃસમાનેન સુરોદેનાવૃતઃ
પરિવૃઙ્ક્તે ॥ ૭॥

યત્ર હ વૈ શાલ્મલી પ્લક્ષાયામા યસ્યાં વાવ કિલ
નિલયમાહુર્ભગવતશ્છન્દઃ સ્તુતઃ પતત્રિરાજસ્ય સા
દ્વીપહૂતયે ઉપલક્ષ્યતે ॥ ૮॥

તદ્દ્વીપાધિપતિઃ પ્રિયવ્રતાત્મજો યજ્ઞબાહુઃ સ્વસુતેભ્યઃ
સપ્તભ્યસ્તન્નામાનિ સપ્તવર્ષાણિ વ્યભજત્સુરોચનં સૌમનસ્યં
રમણકં દેવવર્ષં પારિભદ્રમાપ્યાયનમવિજ્ઞાતમિતિ ॥ ૯॥

તેષુ વર્ષાદ્રયો નદ્યશ્ચ સપ્તૈવાભિજ્ઞાતાઃ સ્વરસઃ શતશૃઙ્ગો
વામદેવઃ કુન્દો મુકુન્દઃ પુષ્પવર્ષઃ સહસ્રશ્રુતિરિતિ
અનુમતિઃ સિનીવાલી સરસ્વતી કુહૂ રજની નન્દા
રાકેતિ ॥ ૧૦॥

તદ્વર્ષપુરુષાઃ શ્રુતધરવીર્યધરવસુન્ધરેષન્ધરસંજ્ઞા ભગવન્તં
વેદમયં સોમમાત્માનં વેદેન યજન્તે ॥ ૧૧॥

સ્વગોભિઃ પિતૃદેવેભ્યો વિભજન્ કૃષ્ણશુક્લયોઃ ।

પ્રજાનાં સર્વાસાં રાજાન્ધઃ સોમો ન આસ્ત્વિતિ ॥ ૧૨॥

એવં સુરોદાદ્બહિસ્તદ્દ્વિગુણઃ સમાનેનાવૃતો ઘૃતોદેન
યથા પૂર્વઃ કુશદ્વીપો યસ્મિન્ કુશસ્તમ્બો દેવકૃત-
સ્તદ્દ્વીપાખ્યાકરો જ્વલન ઇવાપરઃ સ્વશષ્પરોચિષા
દિશો વિરાજયતિ ॥ ૧૩॥

તદ્દ્વીપપતિઃ પ્રૈયવ્રતો રાજન્ હિરણ્યરેતા નામ
સ્વં દ્વીપં સપ્તભ્યઃ સ્વપુત્રેભ્યો યથાભાગં વિભજ્ય સ્વયં
તપ આતિષ્ઠત વસુવસુદાનદૃઢરુચિનાભિગુપ્તસ્તુત્યવ્રત-
વિવિક્તવામદેવનામભ્યઃ ॥ ૧૪॥

તેષાં વર્ષેષુ સીમાગિરયો નદ્યશ્ચાભિજ્ઞાતાઃ સપ્ત સપ્તૈવ
ચક્રશ્ચતુઃશ‍ૃઙ્ગઃ કપિલશ્ચિત્રકૂટો દેવાનીક ઊર્ધ્વરોમા
દ્રવિણ ઇતિ । રસકુલ્યા મધુકુલ્યા મિત્રવિન્દા
શ્રુતવિન્દા દેવગર્ભા ઘૃતચ્યુતા મન્ત્રમાલેતિ ॥ ૧૫॥

યાસાં પયોભિઃ કુશદ્વીપૌકસઃ કુશલકોવિદાભિયુક્ત-
કુલકસંજ્ઞા ભગવન્તં જાતવેદસરૂપિણં કર્મકૌશલેન
યજન્તે ॥ ૧૬॥

પરસ્ય બ્રહ્મણઃ સાક્ષાજ્જાતવેદોઽસિ હવ્યવાટ્ ।
દેવાનાં પુરુષાઙ્ગાનાં યજ્ઞેન પુરુષં યજેતિ ॥ ૧૭॥

તથા ઘૃતોદાદ્બહિઃ ક્રૌઞ્ચદ્વીપો દ્વિગુણઃ સ્વમાનેન
ક્ષીરોદેન પરિત ઉપક્લૃપ્તો વૃતો યથા કુશદ્વીપો
ઘૃતોદેન યસ્મિન્ ક્રૌઞ્ચો નામ પર્વતરાજો
દ્વીપનામનિર્વર્તક આસ્તે ॥ ૧૮॥

યોઽસૌ ગુહપ્રહરણોન્મથિતનિતમ્બકુઞ્જોઽપિ
ક્ષીરોદેનાસિચ્યમાનો ભગવતા વરુણેનાભિગુપ્તો
વિભયો બભૂવ ॥ ૧૯॥

તસ્મિન્નપિ પ્રૈયવ્રતો ઘૃતપૃષ્ઠો નામાધિપતિઃ સ્વે દ્વીપે
વર્ષાણિ સપ્ત વિભજ્ય તેષુ પુત્રનામસુ સપ્ત રિક્થાદાન્
વર્ષપાન્ નિવેશ્ય સ્વયં ભગવાન્ ભગવતઃ પરમકલ્યાણ-
યશસ આત્મભૂતસ્ય હરેશ્ચરણારવિન્દમુપજગામ ॥ ૨૦॥

આમો મધુરુહો મેઘપૃષ્ઠઃ સુધામા ભ્રાજિષ્ઠો
લોહિતાર્ણો વનસ્પતિરિતિ ઘૃતપૃષ્ઠસુતાસ્તેષાં
વર્ષગિરયઃ સપ્ત સપ્તૈવ નદ્યશ્ચાભિખ્યાતાઃ
શુક્લો વર્ધમાનો ભોજન ઉપબર્હિણો નન્દો
નન્દનઃ સર્વતોભદ્ર ઇતિ અભયા અમૃતૌઘા
આર્યકા તીર્થવતી રૂપવતી પવિત્રવતી શુક્લેતિ ॥ ૨૧॥

યાસામમ્ભઃ પવિત્રમમલમુપયુઞ્જાનાઃ પુરુષઋષભ-
દ્રવિણદેવકસંજ્ઞા વર્ષપુરુષા આપોમયં દેવમપાં
પૂર્ણેનાઞ્જલિના યજન્તે ॥ ૨૨॥

આપઃ પુરુષવીર્યાઃ સ્થ પુનન્તીર્ભૂર્ભુવઃ સુવઃ ।
તા નઃ પુનીતામીવ ઘ્નીઃ સ્પૃશતામાત્મના ભુવ ઇતિ ॥ ૨૩॥

એવં પુરસ્તાત્ક્ષીરોદાત્પરિત ઉપવેશિતઃ શાકદ્વીપો
દ્વાત્રિંશલ્લક્ષયોજનાયામઃ સમાનેન ચ દધિમણ્ડોદેન
પરીતો યસ્મિન્ શાકો નામ મહીરુહઃ સ્વક્ષેત્રવ્યપદેશકો
યસ્ય હ મહાસુરભિગન્ધસ્તં દ્વીપમનુવાસયતિ ॥ ૨૪॥

તસ્યાપિ પ્રૈયવ્રત એવાધિપતિર્નામ્ના મેધાતિથિઃ સોઽપિ
વિભજ્ય સપ્ત વર્ષાણિ પુત્રનામાનિ તેષુ સ્વાત્મજાન્
પુરોજવમનોજવપવમાનધૂમ્રાનીક-ચિત્રરેફબહુરૂપ-
વિશ્વધારસંજ્ઞાન્ નિધાપ્યાધિપતીન્ સ્વયં ભગવત્યનન્ત
આવેશિતમતિસ્તપોવનં પ્રવિવેશ ॥ ૨૫॥

એતેષાં વર્ષમર્યાદાગિરયો નદ્યશ્ચ સપ્ત સપ્તૈવ ઈશાન
ઉરુશૃઙ્ગો બલભદ્રઃ શતકેસરઃ સહસ્રસ્રોતો દેવપાલો
મહાનસ ઇતિ અનઘાઽઽયુર્દા ઉભયસ્પૃષ્ટિરપરાજિતા
પઞ્ચપદી સહસ્રસ્રુતિર્નિજધૃતિરિતિ ॥ ૨૬॥

તદ્વર્ષપુરુષા ઋતવ્રતસત્યવ્રતદાનવ્રતાનુવ્રતનામાનો
ભગવન્તં વાય્વાત્મકં પ્રાણાયામવિધૂતરજસ્તમસઃ
પરમસમાધિના યજન્તે ॥ ૨૭॥

અન્તઃ પ્રવિશ્ય ભૂતાનિ યો બિભર્ત્યાત્મકેતુભિઃ ।
અન્તર્યામીશ્વરઃ સાક્ષાત્પાતુ નો યદ્વશે સ્ફુટમ્ ॥ ૨૮॥

એવમેવ દધિમણ્ડોદાત્પરતઃ પુષ્કરદ્વીપસ્તતો
દ્વિગુણાયામઃ સમન્તત ઉપકલ્પિતઃ સમાનેન
સ્વાદૂદકેન સમુદ્રેણ બહિરાવૃતો યસ્મિન્ બૃહત્પુષ્કરં
જ્વલનશિખામલકનકપત્રાયુતાયુતં ભગવતઃ
કમલાસનસ્યાધ્યાસનં પરિકલ્પિતમ્ ॥ ૨૯॥

તદ્વીપમધ્યે માનસોત્તરનામૈક એવાર્વાચીનપરાચીન-
વર્ષયોર્મર્યાદાચલોઽયુતયોજનોચ્છ્રાયાયામો યત્ર તુ
ચતસૃષુ દિક્ષુ ચત્વારિ પુરાણિ લોકપાલાનામિન્દ્રાદીનાં
યદુપરિષ્ટાત્સૂર્યરથસ્ય મેરું પરિભ્રમતઃ સંવત્સરાત્મકં
ચક્રં દેવાનામહોરાત્રાભ્યાં પરિભ્રમતિ ॥ ૩૦॥

તદ્વીપસ્યાપ્યધિપતિઃ પ્રૈયવ્રતો વીતિહોત્રો નામૈતસ્યાત્મજૌ
રમણકધાતકિનામાનૌ વર્ષપતી નિયુજ્ય સ સ્વયં પૂર્વજવ-
દ્ભગવત્કર્મશીલ એવાસ્તે ॥ ૩૧॥

તદ્વર્ષપુરુષા ભગવન્તં બ્રહ્મરૂપિણં સકર્મકેણ
કર્મણારાધયન્તીદં ચોદાહરન્તિ ॥ ૩૨॥

યત્તત્કર્મમયં લિઙ્ગં બ્રહ્મલિઙ્ગં જનોઽર્ચયેત્ ।
એકાન્તમદ્વયં શાન્તં તસ્મૈ ભગવતે નમ ઇતિ ॥ ૩૩॥

ઋષિરુવાચ
તતઃ પરસ્તાલ્લોકાલોકનામાચલો લોકાલોકયો-
રન્તરાલે પરિત ઉપક્ષિપ્તઃ ॥ ૩૪॥

યાવન્માનસોત્તરમેર્વોરન્તરં તાવતી ભૂમિઃ કાઞ્ચન્ય-
ન્યાદર્શતલોપમા યસ્યાં પ્રહિતઃ પદાર્થો ન કથઞ્ચિત્પુનઃ
પ્રત્યુપલભ્યતે તસ્માત્સર્વસત્ત્વપરિહૃતાઽઽસીત્ ॥ ૩૫॥

લોકાલોક ઇતિ સમાખ્યા યદનેનાચલેન
લોકાલોકસ્યાન્તર્વર્તિનાવસ્થાપ્યતે ॥ ૩૬॥

સ લોકત્રયાન્તે પરિત ઈશ્વરેણ વિહિતો
યસ્માત્સૂર્યાદીનાં ધ્રુવાપવર્ગાણાં જ્યોતિર્ગણાનાં
ગભસ્તયોઽર્વાચીનાંસ્ત્રીન્ લોકાનાવિતન્વાના
ન કદાચિત્પરાચીના ભવિતુમુત્સહન્તે

તાવદુન્નહનાયામઃ ॥ ૩૭॥

એતાવાન્ લોકવિન્યાસો માનલક્ષણસંસ્થાભિર્વિચિન્તિતઃ
કવિભિઃ સ તુ પઞ્ચાશત્કોટિગણિતસ્ય ભૂગોલસ્ય
તુરીયભાગોઽયં લોકાલોકાચલઃ ॥ ૩૮॥

તદુપરિષ્ટાચ્ચતસૃષ્વાશાસ્વાત્મયોનિનાખિલજગદ્ગુરુણા-
ધિનિવેશિતા યે દ્વિરદપતય ઋષભઃ પુષ્કરચૂડો
વામનોઽપરાજિત ઇતિ સકલલોકસ્થિતિહેતવઃ ॥ ૩૯॥

તેષાં સ્વવિભૂતીનાં લોકપાલાનાં ચ વિવિધવીર્યો-
પબૃંહણાય ભગવાન્ પરમમહાપુરુષો મહાવિભૂતિપતિ-
રન્તર્યામ્યાત્મનો વિશુદ્ધસત્ત્વં ધર્મજ્ઞાનવૈરાગ્યૈશ્વર્યા-
દ્યષ્ટમહાસિદ્ધ્યુપલક્ષણં વિષ્વક્સેનાદિભિઃ સ્વપાર્ષદપ્રવરૈઃ
પરિવારિતો નિજવરાયુધોપશોભિતૈર્નિજભુજદણ્ડૈઃ
સન્ધારયમાણસ્તસ્મિન્ ગિરિવરે સમન્તાત્સકલલોક-
સ્વસ્તય આસ્તે ॥ ૪૦॥

આકલ્પમેવં વેષં ગત એષ ભગવાનાત્મયોગમાયયા
વિરચિતવિવિધલોકયાત્રાગોપીયાયેત્યર્થઃ ॥ ૪૧॥

યોઽન્તર્વિસ્તાર એતેન હ્યલોકપરિમાણં ચ વ્યાખ્યાતં
યદ્બહિર્લોકાલોકાચલાત્તતઃ પરસ્તાદ્યોગેશ્વરગતિં
વિશુદ્ધામુદાહરન્તિ ॥ ૪૨॥

અણ્ડમધ્યગતઃ સૂર્યો દ્યાવાભૂમ્યોર્યદન્તરમ્ ।
સૂર્યાણ્ડગોલયોર્મધ્યે કોટ્યઃ સ્યુઃ પઞ્ચવિંશતિઃ ॥ ૪૩॥

મૃતેઽણ્ડ એષ એતસ્મિન્ યદભૂત્તતો માર્તણ્ડ ઇતિ
વ્યપદેશઃ હિરણ્યગર્ભ ઇતિ યદ્ધિરણ્યાણ્ડસમુદ્ભવઃ ॥ ૪૪॥

સૂર્યેણ હિ વિભજ્યન્તે દિશઃ ખં દ્યૌર્મહી ભિદા ।
સ્વર્ગાપવર્ગૌ નરકા રસૌકાંસિ ચ સર્વશઃ ॥ ૪૫॥

દેવતિર્યઙ્ મનુષ્યાણાં સરીસૃપસવીરુધામ્ ।
સર્વજીવનિકાયાનાં સૂર્ય આત્મા દૃગીશ્વરઃ ॥ ૪૬॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે ભુવનકોશવર્ણને સમુદ્રવર્ષસન્નિવેશ-

પરિમાણલક્ષણો નામ વિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૦॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ એકવિંશોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
એતાવાનેવ ભૂવલયસ્ય સન્નિવેશઃ પ્રમાણલક્ષણતો
વ્યાખ્યાતઃ ॥ ૧॥

એતેન હિ દિવો મણ્ડલમાનં તદ્વિદ ઉપદિશન્તિ
યથા દ્વિદલયોર્નિષ્પાવાદીનાં તે અન્તરેણાન્તરિક્ષં
તદુભયસન્ધિતમ્ ॥ ૨॥

યન્મધ્યગતો ભગવાંસ્તપતાં પતિસ્તપન આતપેન
ત્રિલોકીં પ્રતપત્યવભાસયત્યાત્મભાસા સ એષ
ઉદગયનદક્ષિણાયનવૈષુવતસંજ્ઞાભિર્માન્દ્યશૈઘ્ર્ય-
માનાભિર્ગતિભિરારોહણાવરોહણસમાનસ્થાનેષુ
યથા સવનમભિપદ્યમાનો મકરાદિષુ રાશિષ્વ-
હોરાત્રાણિ દીર્ઘહ્રસ્વસમાનાનિ વિધત્તે ॥ ૩॥

યદા મેષતુલયોર્વર્તતે તદાહોરાત્રાણિ
સમાનાનિ ભવન્તિ યદા વૃષભાદિષુ પઞ્ચસુ
ચ રાશિષુ ચરતિ તદાહાન્યેવ વર્ધન્તે હ્રસતિ
ચ માસિ માસ્યેકૈકા ઘટિકા રાત્રિષુ ॥ ૪॥

યદા વૃશ્ચિકાદિષુ પઞ્ચસુ વર્તતે તદાહોરાત્રાણિ
વિપર્યયાણિ ભવન્તિ ॥ ૫॥

યાવદ્દક્ષિણાયનમહાનિ વર્ધન્તે યાવદુદગયનં
રાત્રયઃ ॥ ૬॥

એવં નવકોટય એકપઞ્ચાશલ્લક્ષાણિ યોજનાનાં
માનસોત્તરગિરિપરિવર્તનસ્યોપદિશન્તિ
તસ્મિન્નૈન્દ્રીં પુરીં પૂર્વસ્માન્મેરોર્દેવધાનીં નામ

દક્ષિણતો યામ્યાં સંયમનીં નામ પશ્ચાદ્વારુણીં
નિમ્લોચનીં નામ ઉત્તરતઃ સૌમ્યાં વિભાવરીં નામ
તાસૂદયમધ્યાહ્નાસ્તમયનિશીથાનીતિ ભૂતાનાં
પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિનિમિત્તાનિ સમયવિશેષેણ
મેરોશ્ચતુર્દિશમ્ ॥ ૭॥

તત્રત્યાનાં દિવસમધ્યઙ્ગત એવ સદાઽઽદિત્યસ્તપતિ
સવ્યેનાચલં દક્ષિણેન કરોતિ ॥ ૮॥

યત્રોદેતિ તસ્ય હ સમાનસૂત્રનિપાતે નિમ્લોચતિ
યત્ર ક્વચન સ્યન્દેનાભિતપતિ તસ્ય હૈષ સમાનસૂત્ર-
નિપાતે પ્રસ્વાપયતિ તત્ર ગતં ન પશ્યન્તિ યે તં
સમનુપશ્યેરન્ ॥ ૯॥

યદા ચૈન્દ્યાઃ પુર્યાઃ પ્રચલતે પઞ્ચદશઘટિકાભિર્યામ્યાં
સપાદકોટિદ્વયં યોજનાનાં સાર્ધદ્વાદશલક્ષાણિ
સાધિકાનિ ચોપયાતિ ॥ ૧૦॥

એવં તતો વારુણીં સૌમ્યામૈન્દ્રીં ચ પુનસ્તથાન્યે ચ
ગ્રહાઃ સોમાદયો નક્ષત્રૈઃ સહ જ્યોતિશ્ચક્રે સમ-
ભ્યુદ્યન્તિ સહ વા નિમ્લોચન્તિ ॥ ૧૧॥

એવં મુહૂર્તેન ચતુસ્ત્રિંશલ્લક્ષયોજનાન્યષ્ટશતાધિકાનિ
સૌરો રથસ્ત્રયીમયોઽસૌચતસૃષુ પરિવર્તતે પુરીષુ ॥ ૧૨॥

યસ્યૈકં ચક્રં દ્વાદશારં ષણ્નેમિ ત્રિણાભિ સંવત્સરાત્મકં
સમામનન્તિ તસ્યાક્ષો મેરોર્મૂર્ધનિ કૃતો માનસોત્તરે
કૃતેતરભાગો યત્ર પ્રોતં રવિરથચક્રં તૈલયન્ત્રચક્રવદ્ભ્રમન્
માનસોત્તરગિરૌ પરિભ્રમતિ ॥ ૧૩॥

તસ્મિન્નક્ષે કૃતમૂલો દ્વિતીયોઽક્ષસ્તુર્યમાનેન
સમ્મિતસ્તૈલયન્ત્રાક્ષવદ્ધ્રુવે કૃતોપરિભાગઃ ॥ ૧૪॥

રથનીડસ્તુ ષટ્ત્રિંશલ્લક્ષયોજનાયતસ્તત્તુરીયભાગ-
વિશાલસ્તાવાન્ રવિરથયુગો યત્ર હયાશ્છન્દો
નામાનઃ સપ્તારુણયોજિતા વહન્તિ દેવમાદિત્યમ્ ॥ ૧૫॥

પુરસ્તાત્સવિતુરરુણઃ પશ્ચાચ્ચ નિયુક્તઃ સૌત્યે

કર્મણિ કિલાસ્તે ॥ ૧૬॥

તથા વાલિખિલ્યા ઋષયોઽઙ્ગુષ્ઠપર્વમાત્રાઃ ષષ્ટિસહસ્રાણિ
પુરતઃ સૂર્યં સૂક્તવાકાય નિયુક્તાઃ સંસ્તુવન્તિ ॥ ૧૭॥

તથાન્યે ચ ઋષયો ગન્ધર્વાપ્સરસો નાગા ગ્રામણ્યો
યાતુધાના દેવા ઇત્યેકૈકશો ગણાઃ સપ્તચતુર્દશ
માસિ માસિ ભગવન્તં સૂર્યમાત્માનં નાનાનામાનં
પૃથઙ્નાનાનામાનઃ પૃથક્કર્મભિર્દ્વન્દ્વશ ઉપાસતે ॥ ૧૮॥

લક્ષોત્તરં સાર્ધનવકોટિયોજનપરિમણ્ડલં
ભૂવલયસ્ય ક્ષણેન સગવ્યૂત્યુત્તરં દ્વિસહસ્રયોજનાનિ
સ ભુઙ્ક્તે ॥ ૧૯॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે જ્યોતિશ્ચક્રસૂર્યરથમણ્ડલવર્ણનં
નમૈકવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૧॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ દ્વાવિંશોઽધ્યાયઃ ॥

રાજોવાચ
યદેતદ્ભગવત આદિત્યસ્ય મેરું ધ્રુવં ચ પ્રદક્ષિણેન
પરિક્રામતો રાશીનામભિમુખં પ્રચલિતં ચાપ્રદક્ષિણં
ભગવતોપવર્ણિતમમુષ્ય વયં કથમનુમિમીમહીતિ ॥ ૧॥

સ હોવાચ
યથા કુલાલચક્રેણ ભ્રમતા સહ ભ્રમતાં તદાશ્રયાણાં
પિપીલિકાદીનાં ગતિરન્યૈવ પ્રદેશાન્તરેષ્વપ્યુપલભ્ય-
માનત્વાદેવં નક્ષત્રરાશિભિરુપલક્ષિતેન કાલચક્રેણ ધ્રુવં
મેરું ચ પ્રદક્ષિણેન પરિધાવતા સહ પરિધાવમાનાનાં
તદાશ્રયાણાં સૂર્યાદીનાં ગ્રહાણાં ગતિરન્યૈવ નક્ષત્રાન્તરે
રાશ્યન્તરે ચોપલભ્યમાનત્વાત્ ॥ ૨॥

સ એષ ભગવાનાદિપુરુષ એવ સાક્ષાન્નારાયણો
લોકાનાં સ્વસ્તય આત્માનં ત્રયીમયં કર્મવિશુદ્ધિ-
નિમિત્તં કવિભિરપિ ચ વેદેન વિજિજ્ઞાસ્યમાનો
દ્વાદશધા વિભજ્ય ષટ્સુ વસન્તાદિષ્વૃતુષુ
યથોપજોષમૃતુગુણાન્ વિદધાતિ ॥ ૩॥

તમેતમિહ પુરુષાસ્ત્રય્યા વિદ્યયા વર્ણાશ્રમા-
ચારાનુપથા ઉચ્ચાવચૈઃ કર્મભિરામ્નાતૈર્યોગવિતાનૈશ્ચ
શ્રદ્ધયા યજન્તોઽઞ્જસા શ્રેયઃ સમધિગચ્છન્તિ ॥ ૪॥

અથ સ એષ આત્મા લોકાનાં દ્યાવાપૃથિવ્યોરન્તરેણ
નભોવલયસ્ય કાલચક્રગતો દ્વાદશમાસાન્ ભુઙ્ક્તે
રાશિસંજ્ઞાન્ સંવત્સરાવયવાન્ માસઃ પક્ષદ્વયં દિવા
નક્તં ચેતિ સપાદર્ક્ષદ્વયમુપદિશન્તિ યાવતા ષષ્ઠમંશં
ભુઞ્જીત સ વૈ ઋતુરિત્યુપદિશ્યતે સંવત્સરાવયવઃ ॥ ૫॥

અથ ચ યાવતાર્ધેન નભોવીથ્યાં પ્રચરતિ તં
કાલમયનમાચક્ષતે ॥ ૬॥

અથ ચ યાવન્નભોમણ્ડલં સહ દ્યાવાપૃથિવ્યો-
ર્મણ્ડલાભ્યાં કાર્ત્સ્ન્યેન સ હ ભુઞ્જીત તં કાલં
સંવત્સરં પરિવત્સરમિડાવત્સરમનુવત્સરં
વત્સરમિતિ ભાનોર્માન્ધશૈઘ્ર્યસમગતિભિઃ
સમામનન્તિ ॥ ૭॥

એવં ચન્દ્રમા અર્કગભસ્તિભ્ય ઉપરિષ્ટાલ્લક્ષયોજનત
ઉપલભ્યમાનોઽર્કસ્ય સંવત્સરભુક્તિં પક્ષાભ્યાં
માસભુક્તિં સપાદર્ક્ષાભ્યાં દિનેનૈવ પક્ષભુક્તિમગ્રચારી
દ્રુતતરગમનો ભુઙ્ક્તે ॥ ૮॥

અથ ચાપૂર્યમાણાભિશ્ચ કલાભિરમરાણાં
ક્ષીયમાણાભિશ્ચ કલાભિઃ પિતૃણામહોરાત્રાણિ
પૂર્વપક્ષાપરપક્ષાભ્યાં વિતન્વાનઃ સર્વજીવ-
નિવહપ્રાણો જીવશ્ચૈકમેકં નક્ષત્રં ત્રિંશતા
મુહૂર્તૈર્ભુઙ્ક્તે ॥ ૯॥

ય એષ ષોડશકલઃ પુરુષો ભગવાન્ મનોમયો-
ઽન્નમયોઽમૃતમયો દેવપિતૃમનુષ્યભૂતપશુપક્ષિ-
સરીસૃપવીરુધાં પ્રાણાપ્યાયનશીલત્વાત્સર્વમય
ઇતિ વર્ણયન્તિ ॥ ૧૦॥

તત ઉપરિષ્ટાત્ત્રિલક્ષયોજનતો નક્ષત્રાણિ મેરું
દક્ષિણેનૈવ કાલાયન ઈશ્વરયોજિતાનિ
સહાભિજિતાષ્ટાવિંશતિઃ ॥ ૧૧॥

તત ઉપરિષ્ટાદુશના દ્વિલક્ષયોજનત ઉપલભ્યતે
પુરતઃ પશ્ચાત્સહૈવ વાર્કસ્ય શૈઘ્ર્યમાન્દ્યસામ્યાભિ-
ર્ગતિભિરર્કવચ્ચરતિ લોકાનાં નિત્યદાનુકૂલ એવ
પ્રાયેણ વર્ષયંશ્ચારેણાનુમીયતે સ વૃષ્ટિવિષ્ટમ્ભ-
ગ્રહોપશમનઃ ॥ ૧૨॥

ઉશનસા બુધો વ્યાખ્યાતસ્તત ઉપરિષ્ટાદ્વિલક્ષ-
યોજનતો બુધઃ સોમસુત ઉપલભ્યમાનઃપ્રાયેણ
શુભકૃદ્યદાર્કાદ્વ્યતિરિચ્યેત તદાતિવાતાભ્રપ્રાયા-
નાવૃષ્ટ્યાદિ ભયમાશંસતે ॥ ૧૩॥

અત ઊર્ધ્વમઙ્ગારકોઽપિ યોજનલક્ષદ્વિતય
ઉપલભ્યમાનસ્ત્રિભિસ્ત્રિભિઃ પક્ષૈરેકૈકશો
રાશીન્ દ્વાદશાનુભુઙ્ક્તે યદિ ન વક્રેણાભિવર્તતે
પ્રાયેણાશુભગ્રહોઽઘશંસઃ ॥ ૧૪॥

તત ઉપરિષ્ટાદ્વિલક્ષયોજનાન્તરગતો
ભગવાન્ બૃહસ્પતિરેકૈકસ્મિન્ રાશૌ
પરિવત્સરં પરિવત્સરં ચરતિ યદિ ન વક્રઃ
સ્યાત્પ્રાયેણાનુકૂલો બ્રાહ્મણકુલસ્ય ॥ ૧૫॥

તત ઉપરિષ્ટાદ્યોજનલક્ષદ્વયાત્પ્રતીયમાનઃ
શનૈશ્ચર એકૈકસ્મિન્ રાશૌ ત્રિંશન્માસાન્
વિલમ્બમાનઃ સર્વાનેવાનુપર્યેતિ તાવદ્ભિ-
રનુવત્સરૈઃ પ્રાયેણ હિ સર્વેષામશાન્તિકરઃ ॥ ૧૬॥

તત ઉત્તરસ્માદૃષય એકાદશલક્ષયોજનાન્તર
ઉપલભ્યન્તે ય એવ લોકાનાં શમનુભાવયન્તો

ભગવતો વિષ્ણોર્યત્પરમં પદં પ્રદક્ષિણં પ્રક્રમન્તિ ॥ ૧૭॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે જ્યોતિશ્ચક્રવર્ણને દ્વાવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૨॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ત્રયોવિંશોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
અથ તસ્માત્પરતસ્ત્રયોદશલક્ષયોજનાન્તરતો
યત્તદ્વિષ્ણોઃ પરમં પદમભિવદન્તિ યત્ર હ મહા-
ભાગવતો ધ્રુવ ઔત્તાનપાદિરગ્નિનેન્દ્રેણ પ્રજાપતિના
કશ્યપેન ધર્મેણ ચ સમકાલયુગ્ભિઃ સબહુમાનં
દક્ષિણતઃ ક્રિયમાણ ઇદાનીમપિ કલ્પજીવિના-
માજીવ્ય ઉપાસ્તે તસ્યેહાનુભાવ ઉપવર્ણિતઃ ॥ ૧॥

સ હિ સર્વેષાં જ્યોતિર્ગણાનાં ગ્રહનક્ષત્રાદીના-
મનિમિષેણાવ્યક્તરંહસા ભગવતા કાલેન
ભ્રામ્યમાણાનાં સ્થાણુરિવાવષ્ટમ્ભ ઈશ્વરેણ વિહિતઃ
શશ્વદવભાસતે ॥ ૨॥

યથા મેઢીસ્તમ્ભ આક્રમણપશવઃ સંયોજિતા-
સ્ત્રિભિસ્ત્રિભિઃ સવનૈર્યથાસ્થાનં મણ્ડલાનિ
ચરન્ત્યેવં ભગણા ગ્રહાદય એતસ્મિન્નન્તર્બહિર્યોગેન
કાલચક્ર આયોજિતા ધ્રુવમેવાવલમ્બ્ય
વાયુનોદીર્યમાણા આકલ્પાન્તં પરિચઙ્ક્રમન્તિ
નભસિ યથા મેઘાઃ શ્યેનાદયો વાયુવશાઃ
કર્મસારથયઃ પરિવર્તન્તે એવં જ્યોતિર્ગણાઃ
પ્રકૃતિપુરુષસંયોગાનુગૃહીતાઃ કર્મનિર્મિત-
ગતયો ભુવિ ન પતન્તિ ॥ ૩॥

કેચનૈતજ્જ્યોતિરનીકં શિશુમારસંસ્થાનેન ભગવતો

વાસુદેવસ્ય યોગધારણાયામનુવર્ણયન્તિ ॥ ૪॥

યસ્ય પુચ્છાગ્રેઽવાક્શિરસઃ કુણ્ડલીભૂતદેહસ્ય
ધ્રુવ ઉપકલ્પિતસ્તસ્ય લાઙ્ગૂલે પ્રજાપતિરગ્નિરિન્દ્રો
ધર્મ ઇતિ પુચ્છમૂલે ધાતા વિધાતા ચ કટ્યાં
સપ્તર્ષયઃ તસ્ય દક્ષિણાવર્તકુણ્ડલીભૂતશરીરસ્ય
યાન્યુદગયનાનિ દક્ષિણપાર્શ્વે તુ નક્ષત્રાણ્યુપ-
કલ્પયન્તિ દક્ષિણાયનાનિ તુ સવ્યે યથા
શિશુમારસ્ય કુણ્ડલાભોગસન્નિવેશસ્ય
પાર્શ્વયોરુભયોરપ્યવયવાઃ સમસઙ્ખ્યા ભવન્તિ
પૃષ્ઠે ત્વજવીથી આકાશગઙ્ગા ચોદરતઃ ॥ ૫॥

પુનર્વસુપુષ્યૌ દક્ષિણવામયોઃ શ્રોણ્યોરાર્દ્રાઽઽશ્લેષે
ચ દક્ષિણવામયોઃ પશ્ચિમયોઃ પાદયોરભિજિ-
દુત્તરાષાઢે દક્ષિણવામયોર્નાસિકયોર્યથાસઙ્ખ્યં
શ્રવણપૂર્વાષાઢે દક્ષિણવામયોર્લોચનયોર્ધનિષ્ઠા
મૂલં ચ દક્ષિણવામયોઃ કર્ણયોર્મઘાદીન્યષ્ટ
નક્ષત્રાણિ દક્ષિણાયનાનિ વામપાર્શ્વવઙ્ક્રિષુ
યુઞ્જીત તથૈવ મૃગશીર્ષાદીન્યુદગયનાનિ
દક્ષિણપાર્શ્વવઙ્ક્રિષુ પ્રાતિલોમ્યેન પ્રયુઞ્જીત
શતભિષા જ્યેષ્ઠે સ્કન્ધયોર્દક્ષિણવામયોર્ન્યસેત્ ॥ ૬॥

ઉત્તરાહનાવગસ્તિરધરાહનૌ યમો મુખેષુ ચાઙ્ગારકઃ
શનૈશ્ચર ઉપસ્થે બૃહસ્પતિઃ કકુદિ વક્ષસ્યાદિત્યો
હૃદયે નારાયણો મનસિ ચન્દ્રો નાભ્યામુશના
સ્તનયોરશ્વિનૌ બુધઃ પ્રાણાપાનયો રાહુર્ગલે કેતવઃ
સર્વાઙ્ગેષુ રોમસુ સર્વે તારાગણાઃ ॥ ૭॥

એતદુ હૈવ ભગવતો વિષ્ણોઃ સર્વદેવતામયં
રૂપમહરહઃ સન્ધ્યાયાં પ્રયતો વાગ્યતો
નિરીક્ષમાણ ઉપતિષ્ઠેત નમો જ્યોતિર્લોકાય
કાલાયનાયાનિમિષાં પતયે મહાપુરુષાયા-
ભિધીમહીતિ ॥ ૮॥

ગ્રહર્ક્ષતારામયમાધિદૈવિકં

પાપાપહં મન્ત્રકૃતાં ત્રિકાલમ્ ।
નમસ્યતઃ સ્મરતો વા ત્રિકાલં
નશ્યેત તત્કાલજમાશુ પાપમ્ ॥ ૯॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે શિશુમારસંસ્થાવર્ણનં નામ ત્રયોવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૩॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ચતુર્વિંશોઽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
અધસ્તાત્સવિતુર્યોજનાયુતે સ્વર્ભાનુર્નક્ષત્રવ-
ચ્ચરતીત્યેકે યોઽસાવમરત્વં ગ્રહત્વં ચાલભત ।
ભગવદનુકમ્પયા સ્વયમસુરાપસદઃ સૈંહિકેયો
હ્યતદર્હસ્તસ્ય તાત જન્મકર્માણિ ચોપરિષ્ટા-
દ્વક્ષ્યામઃ ॥ ૧॥

યદદસ્તરણેર્મણ્ડલં પ્રતપતસ્તદ્વિસ્તરતો યોજના-
યુતમાચક્ષતે દ્વાદશસહસ્રં સોમસ્ય ત્રયોદશસહસ્રં
રાહોર્યઃ પર્વણિ તદ્વ્યવધાનકૃદ્વૈરાનુબન્ધઃ
સૂર્યાચન્દ્રમસાવભિધાવતિ ॥ ૨॥

તન્નિશમ્યોભયત્રાપિ ભગવતા રક્ષણાય પ્રયુક્તં
સુદર્શનં નામ ભાગવતં દયિતમસ્ત્રં તત્તેજસા
દુર્વિષહં મુહુઃ પરિવર્તમાનમભ્યવસ્થિતો મુહૂર્ત-
મુદ્વિજમાનશ્ચકિતહૃદય આરાદેવ નિવર્તતે
તદુપરાગમિતિ વદન્તિ લોકાઃ ॥ ૩॥

તતોઽધસ્તાત્સિદ્ધચારણવિદ્યાધરાણાં સદનાનિ
તાવન્માત્ર એવ ॥ ૪॥

તતોઽધસ્તાદ્યક્ષરક્ષઃપિશાચપ્રેતભૂતગણાનાં
વિહારાજિરમન્તરિક્ષં યાવદ્વાયુઃ પ્રવાતિ યાવન્મેઘા

ઉપલભ્યન્તે ॥ ૫॥

તતોઽધસ્તાચ્છતયોજનાન્તર ઇયં પૃથિવી યાવ-
દ્ધંસભાસશ્યેનસુપર્ણાદયઃ પતત્રિપ્રવરા ઉત્પતન્તીતિ ॥ ૬॥

ઉપવર્ણિતં ભૂમેર્યથા સન્નિવેશાવસ્થાનમવનેર-
પ્યધસ્તાત્સપ્તભૂવિવરા એકૈકશો યોજનાયુતાન્તરેણા-
યામવિસ્તારેણોપક્લૃપ્તા અતલં વિતલં સુતલં
તલાતલં મહાતલં રસાતલં પાતાલમિતિ ॥ ૭॥

એતેષુ હિ બિલસ્વર્ગેષુ સ્વર્ગાદપ્યધિકકામભોગૈ-
શ્વર્યાનન્દભૂતિવિભૂતિભિઃ સુસમૃદ્ધભવનોદ્યાના-
ક્રીડાવિહારેષુ દૈત્યદાનવકાદ્રવેયા નિત્યપ્રમુદિતા-
નુરક્તકલત્રાપત્યબન્ધુસુહૃદનુચરા ગૃહપતય
ઈશ્વરાદપ્યપ્રતિહતકામા માયાવિનોદા નિવસન્તિ ॥ ૮॥

યેષુ મહારાજ મયેન માયાવિના વિનિર્મિતાઃ
પુરો નાનામણિપ્રવરપ્રવેકવિરચિતવિચિત્રભવન-
પ્રાકારગોપુરસભાચૈત્યચત્વરાયતનાદિભિ-
ર્નાગાસુરમિથુનપારાવતશુકસારિકાઽઽકીર્ણકૃત્રિમ-
ભૂમિભિર્વિવરેશ્વરગૃહોત્તમૈઃ સમલઙ્કૃતાશ્ચકાસતિ ॥ ૯॥

ઉદ્યાનાનિ ચાતિતરાં મન ઇન્દ્રિયાનન્દિભિઃ
કુસુમફલસ્તબકસુભગકિસલયાવનતરુચિર-
વિટપવિટપિનાં લતાઙ્ગાલિઙ્ગિતાનાં શ્રીભિઃ
સમિથુનવિવિધવિહઙ્ગમજલાશયાનામમલ-
જલપૂર્ણાનાં ઝષકુલોલ્લઙ્ઘનક્ષુભિતનીરનીરજ-
કુમુદકુવલયકહ્લારનીલોત્પલલોહિતશતપત્રાદિ
વનેષુ કૃતનિકેતનાનામેકવિહારાકુલમધુર-
વિવિધસ્વનાદિભિરિન્દ્રિયોત્સવૈરમરલોકશ્રિય-
મતિશયિતાનિ ॥ ૧૦॥

યત્ર હ વાવ ન ભયમહોરાત્રાદિભિઃ
કાલવિભાગૈરુપલક્ષ્યતે ॥ ૧૧॥

યત્ર હિ મહાહિપ્રવરશિરોમણયઃ સર્વં તમઃ પ્રબાધન્તે ॥ ૧૨॥

ન વા એતેષુ વસતાં દિવ્યૌષધિરસરસાયનાન્નપાન-
સ્નાનાદિભિરાધયો વ્યાધયો વલીપલિતજરાદયશ્ચ
દેહવૈવર્ણ્યદૌર્ગન્ધ્યસ્વેદક્લમગ્લાનિરિતિ વયોઽવસ્થાશ્ચ
ભવન્તિ ॥ ૧૩॥

ન હિ તેષાં કલ્યાણાનાં પ્રભવતિ કુતશ્ચન મૃત્યુર્વિના
ભગવત્તેજસશ્ચક્રાપદેશાત્ ॥ ૧૪॥

યસ્મિન્ પ્રવિષ્ટેઽસુરવધૂનાં પ્રાયઃ પુંસવનાનિ
ભયાદેવ સ્રવન્તિ પતન્તિ ચ ॥ ૧૫॥

અથાતલે મયપુત્રોઽસુરો બલો નિવસતિ યેન હ વા
ઇહ સૃષ્ટાઃ ષણ્ણવતિર્માયાઃ કાશ્ચનાદ્યાપિ માયાવિનો
ધારયન્તિ યસ્ય ચ જૃમ્ભમાણસ્ય મુખતસ્ત્રયઃ સ્ત્રીગણા
ઉદપદ્યન્ત સ્વૈરિણ્યઃ કામિન્યઃ પુંશ્ચલ્ય ઇતિ યા વૈ
બિલાયનં પ્રવિષ્ટં પુરુષં રસેન હાટકાખ્યેન સાધયિત્વા
સ્વવિલાસાવલોકનાનુરાગસ્મિતસંલાપોપગૂહનાદિભિઃ
સ્વૈરં કિલ રમયન્તિ યસ્મિન્નુપયુક્તે પુરુષ ઈશ્વરોઽહં
સિદ્ધોઽહમિત્યયુતમહાગજબલમાત્માનમભિમન્યમાનઃ
કત્થતે મદાન્ધ ઇવ ॥ ૧૬॥

તતોઽધસ્તાદ્વિતલે હરો ભગવાન્ હાટકેશ્વરઃ સ્વપાર્ષદ-
ભૂતગણાવૃતઃ પ્રજાપતિસર્ગોપબૃંહણાય ભવો ભવાન્યા સહ
મિથુનીભૂત આસ્તે યતઃ પ્રવૃત્તા સરિત્પ્રવરા હાટકી નામ
ભવયોર્વીર્યેણ યત્ર ચિત્રભાનુર્માતરિશ્વના સમિધ્યમાન
ઓજસા પિબતિ તન્નિષ્ઠ્યૂતં હાટકાખ્યં સુવર્ણં ભૂષણેના-
સુરેન્દ્રાવરોધેષુ પુરુષાઃ સહ પુરુષીભિર્ધારયન્તિ ॥ ૧૭॥

તતોઽધસ્તાત્સુતલે ઉદારશ્રવાઃ પુણ્યશ્લોકો
વિરોચનાત્મજો બલિર્ભગવતા મહેન્દ્રસ્ય પ્રિયં
ચિકીર્ષમાણેનાદિતેર્લબ્ધકાયો ભૂત્વા વટુવામનરૂપેણ
પરાક્ષિપ્તલોકત્રયો ભગવદનુકમ્પયૈવ પુનઃ પ્રવેશિત
ઇન્દ્રાદિષ્વવિદ્યમાનયા સુસમૃદ્ધયા શ્રિયાભિજુષ્ટઃ
સ્વધર્મેણારાધયંસ્તમેવ ભગવન્તમારાધનીયમપગત-
સાધ્વસ આસ્તેઽધુનાપિ ॥ ૧૮॥

નો એવૈતત્સાક્ષાત્કારો ભૂમિદાનસ્ય યત્તદ્ભગવત્યશેષ-
જીવનિકાયાનાં જીવભૂતાત્મભૂતે પરમાત્મનિ વાસુદેવે
તીર્થતમે પાત્ર ઉપપન્ને પરયા શ્રદ્ધયા પરમાદરસમાહિત-
મનસા સમ્પ્રતિપાદિતસ્ય સાક્ષાદપવર્ગદ્વારસ્ય
યદ્બિલનિલયૈશ્વર્યમ્ ॥ ૧૯॥

યસ્ય હ વાવ ક્ષુતપતનપ્રસ્ખલનાદિષુ વિવશઃ
સકૃન્નામાભિગૃણન્ પુરુષઃ કર્મબન્ધનમઞ્જસા
વિધુનોતિ યસ્ય હૈવ પ્રતિબાધનં મુમુક્ષવો-
ઽન્યથૈવોપલભન્તે ॥ ૨૦॥

તદ્ભક્તાનામાત્મવતાં સર્વેષામાત્મન્યાત્મદ
આત્મતયૈવ ॥ ૨૧॥

ન વૈ ભગવાન્ નૂનમમુષ્યાનુજગ્રાહ યદુત પુનરાત્મા-
નુસ્મૃતિમોષણં માયામયભોગૈશ્વર્યમેવાતનુતેતિ ॥ ૨૨॥

યત્તદ્ભગવતાનધિગતાન્યોપાયેન યાચ્ઞાચ્છલેનાપહૃત
સ્વશરીરાવશેષિતલોકત્રયો વરુણપાશૈશ્ચ સમ્પ્રતિમુક્તો
ગિરિદર્યાં ચાપવિદ્ધ ઇતિ હોવાચ ॥ ૨૩॥

નૂનં બતાયં ભગવાનર્થેષુ ન નિષ્ણાતો યોઽસાવિન્દ્રો
યસ્ય સચિવો મન્ત્રાય વૃત એકાન્તતો બૃહસ્પતિસ્ત-
મતિહાય યમુપેન્દ્રેણાત્માનમયાચતાત્મનશ્ચાશિષો
નો એવ તદ્દાસ્યમતિગમ્ભીરવયસઃ કાલસ્ય
મન્વન્તરપરિવૃત્તં કિયલ્લોકત્રયમિદમ્ ॥ ૨૪॥

યસ્યાનુદાસ્યમેવાસ્મત્પિતામહઃ કિલ વવ્રે ન તુ
સ્વપિત્ર્યં યદુતાકુતોભયં પદં દીયમાનં ભગવતઃ પરમિતિ
ભગવતોપરતે ખલુ સ્વપિતરિ ॥ ૨૫॥

તસ્ય મહાનુભાવસ્યાનુપથમમૃજિતકષાયઃ કો વાસ્મદ્વિધઃ
પરિહીણભગવદનુગ્રહ ઉપજિગમિષતીતિ ॥ ૨૬॥

તસ્યાનુચરિતમુપરિષ્ટાદ્વિસ્તરિષ્યતે યસ્ય ભગવાન્ સ્વય-
મખિલજગદ્ગુરુર્નારાયણો દ્વારિ ગદાપાણિરવતિષ્ઠતે નિજ-
જનાનુકમ્પિતહૃદયો યેનાઙ્ગુષ્ઠેન પદા દશકન્ધરો યોજના-

યુતાયુતં દિગ્વિજય ઉચ્ચાટિતઃ ॥ ૨૭॥

તતોઽધસ્તાત્તલાતલે મયો નામ દાનવેન્દ્રસ્ત્રિપુરાધિપતિ-
ર્ભગવતા પુરારિણા ત્રિલોકીશં ચિકીર્ષુણા નિર્દગ્ધસ્વ-
પુરત્રયઃ તત્પ્રસાદાલ્લબ્ધપદો માયાવિનામાચાર્યો
મહાદેવેન પરિરક્ષિતો વિગતસુદર્શનભયો મહીયતે ॥ ૨૮॥

તતોઽધસ્તાન્મહાતલે કાદ્રવેયાણાં સર્પાણાં
નૈકશિરસાં ક્રોધવશો નામ ગણઃ કુહકતક્ષકકાલિય-
સુષેણાદિપ્રધાના મહાભોગવન્તઃ પતત્રિરાજાધિપતેઃ
પુરુષવાહાદનવરતમુદ્વિજમાનાઃ સ્વકલત્રાપત્યસુહૃ-
ત્કુટુમ્બસઙ્ગેન ક્વચિત્પ્રમત્તા વિહરન્તિ ॥ ૨૯॥

તતોઽધસ્તાદ્રસાતલે દૈતેયા દાનવાઃ પણયો નામ
નિવાતકવચાઃ કાલેયા હિરણ્યપુરવાસિન ઇતિ
વિબુધપ્રત્યનીકા ઉત્પત્ત્યા મહૌજસો મહાસાહસિનો
ભગવતઃ સકલલોકાનુભાવસ્ય હરેરેવ તેજસા
પ્રતિહતબલાવલેપા બિલેશયા ઇવ વસન્તિ યે વૈ
સરમયેન્દ્રદૂત્યા વાગ્ભિર્મન્ત્રવર્ણાભિરિન્દ્રાદ્બિભ્યતિ ॥ ૩૦॥

તતોઽધસ્તાત્પાતાલે નાગલોકપતયો વાસુકિપ્રમુખાઃ
શઙ્ખકુલિકમહાશઙ્ખશ્વેતધનઞ્જયધૃતરાષ્ટ્રશઙ્ખચૂડ-
કમ્બલાશ્વતરદેવદત્તાદયો મહાભોગિનો મહામર્ષા
નિવસન્તિ યેષામુ હ વૈ પઞ્ચસપ્તદશશતસહસ્રશીર્ષાણાં
ફણાસુ વિરચિતા મહામણયો રોચિષ્ણવઃ પાતાલવિવર-
તિમિરનિકરં સ્વરોચિષા વિધમન્તિ ॥ ૩૧॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે રાહ્વાદિસ્થિતિબિલસ્વર્ગમર્યાદાનિરૂપણં
નામ ચતુર્વિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૪॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ પઞ્ચવિંશોऽધ્યાયઃ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
તસ્ય મૂલદેશે ત્રિંશદ્યોજનસહસ્રાન્તર આસ્તે યા વૈ
કલા ભગવતસ્તામસી સમાખ્યાતાનન્ત ઇતિ સાત્વતીયા
દ્રષ્ટૃદૃશ્યયોઃ સઙ્કર્ષણમહમિત્યભિમાન-લક્ષણં યં
સઙ્કર્ષણમિત્યાચક્ષતે ॥ ૧॥

યસ્યેદં ક્ષિતિમણ્ડલં ભગવતોऽનન્તમૂર્તેઃ સહસ્રશિરસ
એકસ્મિન્નેવ શીર્ષણિ ધ્રિયમાણં સિદ્ધાર્થ ઇવ લક્ષ્યતે ॥ ૨॥

યસ્ય હ વા ઇદં કાલેનોપસઞ્જિહીર્ષતોऽમર્ષવિરચિત-
રુચિરભ્રમદ્ભ્રુવોરન્તરેણ સાઙ્કર્ષણો નામ રુદ્ર એકાદશ-
વ્યૂહસ્ત્ર્યક્ષસ્ત્રિશિખં શૂલમુત્તમ્ભયન્નુદતિષ્ઠત્ ॥ ૩॥

યસ્યાઙ્ઘ્રિકમલયુગલારુણવિશદનખમણિષણ્ડ-
મણ્ડલેષુ અહિપતયઃ સહ સાત્વતર્ષભૈરેકાન્તભક્તિ-
યોગેનાવનમન્તઃ સ્વવદનાનિ પરિસ્ફુરત્કુણ્ડલપ્રભા-
મણ્ડિતગણ્ડસ્થલાન્યતિમનોહરાણિ પ્રમુદિતમનસઃ
ખલુ વિલોકયન્તિ ॥ ૪॥

યસ્યૈવ હિ નાગરાજકુમાર્ય આશિષ આશાસાના-
શ્ચાર્વઙ્ગવલયવિલસિતવિશદવિપુલધવલસુભગ-
રુચિરભુજરજતસ્તમ્ભેષ્વગુરુચન્દનકુઙ્કુમપઙ્કાનુ-
લેપેનાવલિમ્પમાનાસ્તદભિમર્શનોન્મથિતહૃદય-
મકરધ્વજાવેશરુચિરલલિતસ્મિતાસ્તદનુરાગ-
મદમુદિતમદવિઘૂર્ણિતારુણકરુણાવલોકનયન-
વદનારવિન્દં સવ્રીડં કિલ વિલોકયન્તિ ॥ ૫॥

સ એવ ભગવાનનન્તોऽનન્તગુણાર્ણવ આદિદેવ
ઉપસંહૃતામર્ષરોષવેગો લોકાનાં સ્વસ્તય આસ્તે ॥ ૬॥

ધ્યાયમાનઃ સુરાસુરોરગસિદ્ધગન્ધર્વવિદ્યાધર-
મુનિગણૈરનવરતમદમુદિતવિકૃતવિહ્વલલોચનઃ
સુલલિતમુખરિકામૃતેનાપ્યાયમાનઃ સ્વપાર્ષદ-
વિબુધયૂથપતીનપરિમ્લાનરાગનવતુલસિકામોદ-
મધ્વાસવેન માદ્યન્ મધુકરવ્રાતમધુરગીતશ્રિયં

વૈજયન્તીં સ્વાં વનમાલાં નીલવાસા એકકુણ્ડલો
હલકકુદિ કૃતસુભગસુન્દરભુજો ભગવાન્ માહેન્દ્રો
વારણેન્દ્ર ઇવ કાઞ્ચનીં કક્ષામુદારલીલો બિભર્તિ ॥ ૭॥

ય એષ એવમનુશ્રુતો ધ્યાયમાનો મુમુક્ષૂણામનાદિ-
કાલકર્મવાસનાગ્રથિતમવિદ્યામયં હૃદયગ્રન્થિં
સત્ત્વરજસ્તમોમયમન્તર્હૃદયં ગત આશુ નિર્ભિનત્તિ
તસ્યાનુભાવાન્ ભગવાન્ સ્વાયમ્ભુવો નારદઃ સહ
તુમ્બુરુણા સભાયાં બ્રહ્મણઃ સંશ્લોકયામાસ ॥ ૮॥

ઉત્પત્તિસ્થિતિલયહેતવોઽસ્ય કલ્પાઃ
સત્ત્વાદ્યાઃ પ્રકૃતિગુણા યદીક્ષયાઽઽસન્ ।
યદ્રૂપં ધ્રુવમકૃતં યદેકમાત્મન્
નાનાધાત્કથમુ હ વેદ તસ્ય વર્ત્મ ॥ ૯॥

મૂર્તિં નઃ પુરુકૃપયા બભાર સત્ત્વં
સંશુદ્ધં સદસદિદં વિભાતિ તત્ર ।
યલ્લીલાં મૃગપતિરાદદેઽનવદ્યા-
માદાતું સ્વજનમનાંસ્યુદારવીર્યઃ ॥ ૧૦॥

યન્નામશ્રુતમનુકીર્તયેદકસ્મા-
દાર્તો વા યદિ પતિતઃ પ્રલમ્ભનાદ્વા ।
હન્ત્યંહઃ સપદિ નૃણામશેષમન્યં
કં શેષાદ્ભગવત આશ્રયેન્મુમુક્ષુઃ ॥ ૧૧॥

મૂર્ધન્યર્પિતમણુવત્સહસ્રમૂર્ધ્નો
ભૂગોલં સગિરિસરિત્સમુદ્રસત્ત્વમ્ ।
આનન્ત્યાદનિમિતવિક્રમસ્ય ભૂમ્નઃ
કો વીર્યાણ્યધિગણયેત્સહસ્રજિહ્વઃ ॥ ૧૨॥

એવમ્પ્રભાવો ભગવાનનન્તો
દુરન્તવીર્યોરુગુણાનુભાવઃ ।
મૂલે રસાયાઃ સ્થિત આત્મતન્ત્રો
યો લીલયા ક્ષ્માં સ્થિતયે બિભર્તિ ॥ ૧૩॥

એતા હ્યેવેહ નૃભિરુપગન્તવ્યા ગતયો યથા
કર્મવિનિર્મિતા યથોપદેશમનુવર્ણિતાઃ કામાન્

કામયમાનૈઃ ॥ ૧૪॥

એતાવતીર્હિ રાજન્ પુંસઃ પ્રવૃત્તિલક્ષણસ્ય ધર્મસ્ય
વિપાકગતય ઉચ્ચાવચા વિસદૃશા યથાપ્રશ્નં
વ્યાચખ્યે કિમન્યત્કથયામ ઇતિ ॥ ૧૫॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
પઞ્ચમસ્કન્ધે ભૂવિવરવિધ્યુપવર્ણનં નામ પઞ્ચવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૫॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ષડ્વિંશોઽધ્યાયઃ ॥

રાજોવાચ
મહર્ષ એતદ્વૈચિત્ર્યં લોકસ્ય કથમિતિ ॥ ૧॥

ઋષિરુવાચ
ત્રિગુણત્વાત્કર્તુઃ શ્રદ્ધયા કર્મગતયઃ પૃથગ્વિધાઃ
સર્વા એવ સર્વસ્ય તારતમ્યેન ભવન્તિ ॥ ૨॥

અથેદાનીં પ્રતિષિદ્ધલક્ષણસ્યાધર્મસ્ય તથૈવ કર્તુઃ
શ્રદ્ધાયા વૈસાદૃશ્યાત્કર્મફલં વિસદૃશં ભવતિ યા
હ્યનાદ્યવિદ્યયા કૃતકામાનાં તત્પરિણામલક્ષણાઃ
સૃતયઃ સહસ્રશઃ પ્રવૃત્તાસ્તાસાં પ્રાચુર્યેણા-
નુવર્ણયિષ્યામઃ ॥ ૩॥

રાજોવાચ
નરકા નામ ભગવન્ કિં દેશવિશેષા અથવા
બહિસ્ત્રિલોક્યા આહોસ્વિદન્તરાલ ઇતિ ॥ ૪॥

ઋષિરુવાચ
અન્તરાલ એવ ત્રિજગત્યાસ્તુ દિશિ દક્ષિણસ્યા-
મધસ્તાદ્ભૂમેરુપરિષ્ટાચ્ચ જલાદ્યસ્યામગ્નિષ્વાત્તાદયઃ
પિતૃગણા દિશિ સ્વાનાં ગોત્રાણાં પરમેણ સમાધિના
સત્યા એવાશિષ આશાસાના નિવસન્તિ ॥ ૫॥

યત્ર હ વાવ ભગવાન્ પિતૃરાજો વૈવસ્વતઃ સ્વવિષયં
પ્રાપિતેષુ સ્વપુરુષૈર્જન્તુષુ સમ્પરેતેષુ યથા કર્માવદ્યં
દોષમેવાનુલ્લઙ્ઘિતભગવચ્છાસનઃ સગણો દમં
ધારયતિ ॥ ૬॥

તત્ર હૈકે નરકાનેકવિંશતિં ગણયન્તિ અથ તાંસ્તે
રાજન્ નામરૂપલક્ષણતોऽનુક્રમિષ્યામસ્તામિસ્રો-
ऽન્ધતામિસ્રો રૌરવો મહારૌરવઃ કુમ્ભીપાકઃ
કાલસૂત્રમસિપત્રવનં સૂકરમુખમન્ધકૂપઃ
કૃમિભોજનઃ સન્દંશસ્તપ્તસૂર્મિર્વજ્રકણ્ટક-
શાલ્મલી વૈતરણી પૂયોદઃ પ્રાણરોધો વિશસનં
લાલાભક્ષઃ સારમેયાદનમવીચિરયઃપાનમિતિ
કિઞ્ચ ક્ષારકર્દમો રક્ષોગણભોજનઃ શૂલપ્રોતો
દન્દશૂકોऽવટનિરોધનઃ પર્યાવર્તનઃ સૂચીમુખમિ-
ત્યષ્ટાવિંશતિર્નરકા વિવિધયાતનાભૂમયઃ ॥ ૭॥

તત્ર યસ્તુ પરવિત્તાપત્યકલત્રાણ્યપહરતિ સ હિ
કાલપાશબદ્ધો યમપુરુષૈરતિભયાનકૈસ્તામિસ્રે
નરકે બલાન્નિપાત્યતે અનશનાનુદપાનદણ્ડ-
તાડનસન્તર્જનાદિભિર્યાતનાભિર્યાત્યમાનો
જન્તુર્યત્ર કશ્મલમાસાદિત એકદૈવ મૂર્ચ્છામુપયાતિ
તામિસ્રપ્રાયે ॥ ૮॥

એવમેવાન્ધતામિસ્રે યસ્તુ વઞ્ચયિત્વા પુરુષં દારાદી-
નુપયુઙ્ક્તે યત્ર શરીરી નિપાત્યમાનો યાતનાસ્થો
વેદનયા નષ્ટમતિર્નષ્ટદૃષ્ટિશ્ચ ભવતિ યથા વનસ્પતિ-
ર્વૃશ્ચ્યમાનમૂલસ્તસ્માદન્ધતામિસ્રં તમુપદિશન્તિ ॥ ૯॥

યસ્ત્વિહ વા એતદહમિતિ મમેદમિતિ ભૂતદ્રોહેણ
કેવલં સ્વકુટુમ્બમેવાનુદિનં પ્રપુષ્ણાતિ સ તદિહ
વિહાય સ્વયમેવ તદશુભેન રૌરવે નિપતતિ ॥ ૧૦॥

યે ત્વિહ યથૈવામુના વિહિંસિતા જન્તવઃ પરત્ર
યમયાતનામુપગતં ત એવ રુરવો ભૂત્વા તથા

તમેવ વિહિંસન્તિ તસ્માદ્રૌરવમિત્યાહૂ રુરુરિતિ
સર્પાદતિક્રૂરસત્ત્વસ્યાપદેશઃ ॥ ૧૧॥

એવમેવ મહારૌરવો યત્ર નિપતિતં પુરુષં ક્રવ્યાદા
નામ રુરવસ્તં ક્રવ્યેણ ઘાતયન્તિ યઃ કેવલં
દેહમ્ભરઃ ॥ ૧૨॥

યસ્ત્વિહ વા ઉગ્રઃ પશૂન્ પક્ષિણો વા પ્રાણત
ઉપરન્ધયતિ તમપકરુણં પુરુષાદૈરપિ વિગર્હિતમમુત્ર
યમાનુચરાઃ કુમ્ભીપાકે તપ્તતૈલે ઉપરન્ધયન્તિ ॥ ૧૩॥

યસ્ત્વિહ પિતૃવિપ્રબ્રહ્મધ્રુક્ સ કાલસૂત્રસંજ્ઞકે
નરકે અયુતયોજનપરિમણ્ડલે તામ્રમયે તપ્તખલે
ઉપર્યધસ્તાદગ્ન્યર્કાભ્યામતિતપ્યમાનેઽભિનિવેશિતઃ
ક્ષુત્પિપાસાભ્યાં ચ દહ્યમાનાન્તર્બહિઃશરીર આસ્તે
શેતે ચેષ્ટતેઽવતિષ્ઠતિ પરિધાવતિ ચ
યાવન્તિ પશુરોમાણિ તાવદ્વર્ષસહસ્રાણિ ॥ ૧૪॥

યસ્ત્વિહ વૈ નિજવેદપથાદનાપદ્યપગતઃ પાખણ્ડં
ચોપગતસ્તમસિપત્રવનં પ્રવેશ્ય કશયા પ્રહરન્તિ
તત્ર હાસાવિતસ્તતો ધાવમાન ઉભયતો ધારૈ-
સ્તાલવનાસિપત્રૈશ્છિદ્યમાનસર્વાઙ્ગો હા હતો-
ઽસ્મીતિ પરમયા વેદનયા મૂર્চ્છિતઃ પદે પદે
નિપતતિ સ્વધર્મહા પાખણ્ડાનુગતં ફલં ભુઙ્ક્તે ॥ ૧૫॥

યસ્ત્વિહ વૈ રાજા રાજપુરુષો વા અદણ્ડ્યે દણ્ડં
પ્રણયતિ બ્રાહ્મણે વા શરીરદણ્ડં સ પાપીયાન્
નરકેઽમુત્ર સૂકરમુખે નિપતતિ તત્રાતિબલૈ-
ર્વિનિષ્પિષ્યમાણાવયવો યથૈવેહેક્ષુખણ્ડ
આર્તસ્વરેણ સ્વનયન્ ક્વચિન્મૂર્চ્છિતઃ
કશ્મલમુપગતો યથૈવેહાદૃષ્ટદોષા ઉપરુદ્ધાઃ ॥ ૧૬॥

યસ્ત્વિહ વૈ ભૂતાનામીશ્વરોપકલ્પિતવૃત્તીના-
મવિવિક્તપરવ્યથાનાં સ્વયં પુરુષોપકલ્પિત-
વૃત્તિર્વિવિક્તપરવ્યથો વ્યથામાચરતિ સ
પરત્રાન્ધકૂપે તદભિદ્રોહેણ નિપતતિ તત્ર હાસૌ

તૈર્જન્તુભિઃ પશુમૃગપક્ષિસરીસૃપૈર્મશકયૂકા-
મત્કુણમક્ષિકાદિભિર્યે કે ચાભિદ્રુગ્ધાસ્તૈઃ
સર્વતોઽભિદ્રુહ્યમાણસ્તમસિ વિહતનિદ્રાનિર્વૃતિ-
રલબ્ધાવસ્થાનઃ પરિક્રામતિ યથા કુશરીરે જીવઃ ॥ ૧૭॥

યસ્ત્વિહ વા અસંવિભજ્યાશ્નાતિ યત્કિઞ્ચનો-
પનતમનિર્મિતપઞ્ચયજ્ઞો વાયસસંસ્તુતઃ સ
પરત્ર કૃમિભોજને નરકાધમે નિપતતિ તત્ર
શતસહસ્રયોજને કૃમિકુણ્ડે કૃમિભૂતઃ સ્વયં
કૃમિભિરેવ ભક્ષ્યમાણઃ કૃમિભોજનો યાવત્ત-
દપ્રત્તાપ્રહૂતાદોઽનિર્વેશમાત્માનં યાતયતે ॥ ૧૮॥

યસ્ત્વિહ વૈ સ્તેયેન બલાદ્વા હિરણ્યરત્નાદીનિ
બ્રાહ્મણસ્ય વાપહરત્યન્યસ્ય વાનાપદિ પુરુષ-
સ્તમમુત્ર રાજન્ યમપુરુષા અયસ્મયૈરગ્નિપિણ્ડૈઃ
સન્દંશૈસ્ત્વચિ નિષ્કુષન્તિ ॥ ૧૯॥

યસ્ત્વિહ વા અગમ્યાં સ્ત્રિયમગમ્યં વા પુરુષં
યોષિદભિગચ્છતિ તાવમુત્ર કશયા તાડયન્ત-
સ્તિગ્મયા સૂર્મ્યા લોહમય્યા પુરુષમાલિઙ્ગયન્તિ
સ્ત્રિયં ચ પુરુષરૂપયા સૂર્મ્યા ॥ ૨૦॥

યસ્ત્વિહ વૈ સર્વાભિગમસ્તમમુત્ર નિરયે વર્તમાનં
વજ્રકણ્ટકશાલ્મલીમારોપ્ય નિષ્કર્ષન્તિ ॥ ૨૧॥

યે ત્વિહ વૈ રાજન્યા રાજપુરુષા વા અપાખણ્ડા
ધર્મસેતૂન્ ભિન્દન્તિ તે સમ્પરેત્ય વૈતરણ્યાં
નિપતન્તિ ભિન્નમર્યાદાસ્તસ્યાં નિરયપરિખા-
ભૂતાયાં નદ્યાં યાદોગણૈરિતસ્તતો ભક્ષ્યમાણા
આત્મના ન વિયુજ્યમાનાશ્ચાસુભિરુહ્યમાનાઃ
સ્વાઘેન કર્મપાકમનુસ્મરન્તો વિણ્મૂત્રપૂયશોણિત-
કેશનખાસ્થિમેદોમાંસવસાવાહિન્યામુપતપ્યન્તે ॥ ૨૨॥

યે ત્વિહ વૈ વૃષલીપતયો નષ્ટશૌચાચારનિયમા-
સ્ત્યક્તલજ્જાઃ પશુચર્યાં ચરન્તિ તે ચાપિ પ્રેત્ય
પૂયવિણ્મૂત્રશ્લેષ્મમલાપૂર્ણાર્ણવે નિપતન્તિ

તદેવાતિબીભત્સિતમશ્નન્તિ ॥ ૨૩॥

યે ત્વિહ વૈ શ્વગર્દભપતયો બ્રાહ્મણાદયો મૃગયા-
વિહારા અતીર્થે ચ મૃગાન્ નિઘ્નન્તિ તાનપિ
સમ્પરેતાન્ લક્ષ્યભૂતાન્ યમપુરુષા ઇષુભિર્વિધ્યન્તિ ॥ ૨૪॥

યે ત્વિહ વૈ દામ્ભિકા દમ્ભયજ્ઞેષુ પશૂન્ વિશસન્તિ
તાનમુષ્મિન્ લોકે વૈશસે નરકે પતિતાન્ નિરયપતયો
યાતયિત્વા વિશસન્તિ ॥ ૨૫॥

યસ્ત્વિહ વૈ સવર્ણાં ભાર્યાં દ્વિજો રેતઃ પાયયતિ
કામમોહિતસ્તં પાપકૃતમમુત્ર રેતઃકુલ્યાયાં
પાતયિત્વા રેતઃ સમ્પાયયન્તિ ॥ ૨૬॥

યે ત્વિહ વૈ દસ્યવોઽગ્નિદા ગરદા ગ્રામાન્ સાર્થાન્ વા
વિલુમ્પન્તિ રાજાનો રાજભટા વા તાંશ્ચાપિ હિ
પરેત્ય યમદૂતા વજ્રદંષ્ટ્રાઃ શ્વાનઃ સપ્તશતાનિ
વિંશતિશ્ચ સરભસં ખાદન્તિ ॥ ૨૭॥

યસ્ત્વિહ વા અનૃતં વદતિ સાક્ષ્યે દ્રવ્યવિનિમયે
દાને વા કથઞ્ચિત્સ વૈ પ્રેત્ય નરકેઽવીચિમત્યધઃશિરા
નિરવકાશે યોજનશતોચ્છ્રાયાદ્ગિરિમૂર્ધ્નઃ સમ્પાત્યતે
યત્ર જલમિવ સ્થલમશ્મપૃષ્ઠમવભાસતે તદવીચિમ-
ત્તિલશો વિશીર્યમાણશરીરો ન મ્રિયમાણઃ પુનરારોપિતો
નિપતતિ ॥ ૨૮॥

યસ્ત્વિહ વૈ વિપ્રો રાજન્યો વૈશ્યો વા સોમપીથસ્તત્કલત્રં
વા સુરાં વ્રતસ્થોઽપિ વા પિબતિ પ્રમાદતસ્તેષાં નિરયં
નીતાનામુરસિ પદાઽઽક્રમ્યાસ્યે વહ્નિના દ્રવમાણં
કાર્ષ્ણાયસં નિષિઞ્ચન્તિ ॥ ૨૯॥

અથ ચ યસ્ત્વિહ વા આત્મસમ્ભાવનેન સ્વયમધમો
જન્મતપોવિદ્યાચારવર્ણાશ્રમવતો વરીયસો ન
બહુમન્યેત સ મૃતક એવ મૃત્વા ક્ષારકર્દમે નિરયે-
ઽવાક્શિરા નિપાતિતો દુરન્તા યાતના હ્યશ્નુતે ॥ ૩૦॥

યે ત્વિહ વૈ પુરુષાઃ પુરુષમેધેન યજન્તે યાશ્ચ સ્ત્રિયો

નૃપશૂન્ ખાદન્તિ તાંશ્ચ તે પશવ ઇવ નિહતા યમસદને
યાતયન્તો રક્ષોગણાઃ સૌનિકા ઇવ સ્વધિતિનાવદાયા-
સૃક્ પિબન્તિ નૃત્યન્તિ ચ ગાયન્તિ ચ હૃષ્યમાણા યથેહ
પુરુષાદાઃ ॥ ૩૧॥

યે ત્વિહ વા અનાગસોઽરણ્યે ગ્રામે વા વૈશ્રમ્ભકૈરુપસૃતા-
નુપવિશ્રમ્ભય્ય જિજીવિષૂન્ શૂલસૂત્રાદિષૂપપ્રોતાન્
ક્રીડનકતયા યાતયન્તિ તેઽપિ ચ પ્રેત્ય યમયાતનાસુ
શૂલાદિષુ પ્રોતાત્માનઃ ક્ષુત્તૃડ્ભ્યાં ચાભિહતાઃ કઙ્કવટાદિભિ-
શ્ચેતસ્તતસ્તિગ્મતુણ્ડૈરાહન્યમાના આત્મશમલં સ્મરન્તિ ॥ ૩૨॥

યે ત્વિહ વૈ ભૂતાન્યુદ્વેજયન્તિ નરા ઉલ્બણસ્વભાવા યથા
દન્દશૂકાસ્તેઽપિ પ્રેત્ય નરકે દન્દશૂકાખ્યે નિપતન્તિ
યત્ર નૃપ દન્દશૂકાઃ પઞ્ચમુખાઃ સપ્તમુખા ઉપસૃત્ય
ગ્રસન્તિ યથા બિલેશયાન્ ॥ ૩૩॥

યે ત્વિહ વા અન્ધાવટકુસૂલગુહાદિષુ ભૂતાનિ નિરુન્ધન્તિ
તથામુત્ર તેષ્વેવોપવેશ્ય સગરેણ વહ્નિના ધૂમેન નિરુન્ધન્તિ ॥ ૩૪॥

યસ્ત્વિહ વા અતિથીનભ્યાગતાન્ વા ગૃહપતિરસકૃ-
દુપગતમન્યુર્દિધક્ષુરિવ પાપેન ચક્ષુષા નિરીક્ષતે તસ્ય
ચાપિ નિરયે પાપદૃષ્ટેરક્ષિણી વજ્રતુણ્ડા ગૃધ્રાઃ
કઙ્કકાકવટાદયઃ પ્રસહ્યોરુબલાદુત્પાટયન્તિ ॥ ૩૫॥

યસ્ત્વિહ વા આઢ્યાભિમતિરહઙ્કૃતિસ્તિર્યક્પ્રેક્ષણઃ
સર્વતોઽભિવિશઙ્કી અર્થવ્યયનાશચિન્તયા
પરિશુષ્યમાણહૃદયવદનો નિર્વૃતિમનવગતો ગ્રહ
ઇવાર્થમભિરક્ષતિ સ ચાપિ પ્રેત્ય તદુત્પાદનોત્કર્ષણ
સંરક્ષણશમલગ્રહઃ સૂચીમુખે નરકે નિપતતિ યત્ર
હ વિત્તગ્રહં પાપપુરુષં ધર્મરાજપુરુષા વાયકા ઇવ
સર્વતોઽઙ્ગેષુ સૂત્રૈઃ પરિવયન્તિ ॥ ૩૬॥

એવંવિધા નરકા યમાલયે સન્તિ શતશઃ સહસ્રશસ્તેષુ
સર્વેષુ ચ સર્વ એવાધર્મવર્તિનો યે કેચિદિહોદિતા
અનુદિતાશ્ચાવનિપતે પર્યાયેણ વિશન્તિ તથૈવ ધર્માનુવર્તિન
ઇતરત્ર ઇહ તુ પુનર્ભવે ત ઉભયશેષાભ્યાં નિવિશન્તિ ॥ ૩૭॥

નિવૃત્તિલક્ષણમાર્ગ આદાવેવ વ્યાખ્યાતઃ એતાવાનેવા-
ણ્ડકોશો યશ્ચતુર્દશધા પુરાણેષુ વિકલ્પિત ઉપગીયતે
યત્તદ્ભગવતો નારાયણસ્ય સાક્ષાન્મહાપુરુષસ્ય સ્થવિષ્ઠં
રૂપમાત્મમાયાગુણમયમનુવર્ણિતમાદૃતઃ પઠતિ શ઼ૃણોતિ
શ્રાવયતિ સ ઉપગેયં ભગવતઃ પરમાત્મનોઽગ્રાહ્યમપિ
શ્રદ્ધાભક્તિવિશુદ્ધબુદ્ધિર્વેદ ॥ ૩૮॥

શ્રુત્વા સ્થૂલં તથા સૂક્ષ્મં રૂપં ભગવતો યતિઃ ।
સ્થૂલે નિર્જિતમાત્માનં શનૈઃ સૂક્ષ્મં ધિયા નયેદિતિ ॥ ૩૯॥

ભૂદ્વીપવર્ષસરિદદ્રિનભઃસમુદ્ર-
પાતાલદિઙ્નરકભાગણલોકસંસ્થા ।
ગીતા મયા તવ નૃપાદ્ભુતમીશ્વરસ્ય
સ્થૂલં વપુઃ સકલજીવનિકાયધામ ॥ ૪૦॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે વૈયાસક્યામષ્ટાદશસાહસ્ર્યાં
પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં પઞ્ચમસ્કન્ધે નરકાનુવર્ણનં નામ
ષડ્વિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૬॥

॥ ઇતિ પઞ્ચમસ્કન્ધઃ સમાપ્તઃ ॥

॥ હરિઃ ૐ તત્સત્ ॥

Proofread by PSA Easwaran

shrImadbhAgavataM - pa nchamaskandhaH
pdf was typeset on July 4, 2021

Please send corrections to *sanskrit@cheerful.com*